

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Pedagogiky

Zuzana Hanincová

Role probace a mediace při práci
s problémovou mládeží

The role of probation and mediation at work with troubled youth

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Lorenzová, PhD.

Rok podání diplomové práce: 2007

prezenční studium

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma
„Role probace a mediace při práci s problémovou mládeží“
jsem vypracovala samostatně
a že jsem uvedla všechny
podkladové prameny a literaturu.

.....

Ráda bych touto cestou poděkovala doktorce Lorenzové, vedoucí mé práce, za podnětné připomínky k textu a za příjemnou spolupráci. Dále musím poděkovat probačním úřednicím oddělení mládeže pražského střediska Probační a mediační služby za čas, který mi během mých návštěv v této instituci věnovaly, za ochotný přístup a za poskytnutí podkladů ke kazuistikám. V neposlední řadě díky všem, kteří mě během psaní diplomové práce, ale i během celého studia podporovali. Z.H.

ÚVOD	6
1. SOCIÁLNÍ DEVIACE A DELIKVENCE	8
1.1 ZÁKLADNÍ TEORIE VZNIKU SOCIÁLNÍ DEVIACE.....	9
1.1.1 Klasické teorie	9
1.1.2 Fyziognomické teorie.....	10
1.1.3 Psychologické teorie.....	11
1.1.3.1 Behaviorální teorie a teorie sociálního učení	12
1.1.3.2 Kognitivní teorie	13
1.1.4 Chicagská sociálně ekologická škola.....	13
1.1.5 Interakční teorie	14
1.1.5.1 Teorie kulturního přenosu (Teorie diferencovaných asociací)	14
1.1.5.2 Teorie nálepkování (Etiketizační teorie, labelling)	14
1.1.6 Teorie strukturálního napětí.....	15
1.1.7 Teorie sociální kontroly.....	17
1.1.8 Teorie životní cesty	17
1.2 PŘÍČINY DELIKVENCE MLÁDEŽE	18
1.2.1 Vnitřní faktory.....	18
1.2.1.1 Dědičnost	18
1.2.1.2 Konstituce	19
1.2.1.3 Osobnost	20
1.2.2 Vnější faktory.....	21
1.2.2.1 Rodina.....	21
1.2.2.2 Vrstevnická skupina.....	22
1.2.2.3 Životní události	23
2. PREVENCE	25
2.1 PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	25
2.2 SEKUNDÁRNÍ PREVENCE.....	26
2.3 TERCÍÁRNÍ PREVENCE	27
2.4 SYSTÉM VČASNÉ INTERVENCE.....	27
3. SYSTÉMY PRÁCE S MLADISTVÝMI PACHATELI TRESTNÉ ČINNOSTI	33
3.1 RESTORATIVNÍ JUSTICE	33
3.2 ZAKOTVENÍ V ZÁKONECH.....	36
3.2.1 Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (Sbírka zákonů č. 218/2003).....	36
3.2.2 Alternativní opatření a tresty.....	42
3.3 PROFESE A INSTITUCE ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLÉMOVOU MLÁDEŽÍ.....	43
3.3.1 Kurátor pro mládež.....	43
3.3.2 Výchovné a diagnostické ústavy	44

3.3.3	<i>Středisko výchovné péče</i>	44
3.3.4	<i>Vězení</i>	45
4.	PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA	46
4.1	HISTORIE PROBACE A MEDIACE	46
4.1.1	<i>Anglie</i>	46
4.1.2	<i>Česká republika</i>	47
4.2	ZÁKON O PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBĚ (257/2000 SB.)	49
4.3	KLIENT	50
4.4	KVALIFIKACE PROBAČNÍHO ÚŘEDNÍKA	56
4.4.1	<i>Specializační kurz</i>	56
4.4.2	<i>Další vzdělávání pracovníků</i>	57
4.5	SYSTÉM PRÁCE S KLIENTY	58
4.5.1	<i>Získávání informací o klientovi</i>	59
4.5.2	<i>Systemický způsob práce</i>	60
4.5.3	<i>Další možné způsoby práce</i>	65
4.5.4	<i>Mediace</i>	65
4.5.4.1	<i>Fáze přímé mediace</i>	68
4.5.5	<i>Probace</i>	69
4.5.6	<i>Práce probačních úředníků v budoucnosti</i>	72
4.6	STATISTIKY	73
5.	SUPERVIZE V POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍCH A JEJÍ MOŽNOSTI V PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBĚ	76
5.1	MOŽNÉ FORMY SUPERVIZE V PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBĚ	80
5.2	ODPOR VŮČI ZMĚNĚ	83
	ZÁVĚR	86
	LITERATURA	87
	PŘÍLOHY	89
1.	POJMY	89
2.	PROBAČNÍ PROGRAM	91
3.	KAZUISTIKY	93

Úvod

Probační a mediační služba je v České republice relativně mladou institucí, která byla zavedena v rámci reformy českého soudnictví a jeho směřování k restorativní justici. Její činnost byla zahájena v roce 2001, kdy probační úředníci začínali na pracovištích městských soudů. Dnes má Probační a mediační služba (dále jen PMS) své pracovníky sdružené na samostatných pracovištích PMS, které najdeme v každém okresním městě. Tak jako každá instituce, i tato se vyvíjí, její činnost se zintenzivňuje a metodiky se stále propracovávají. Při práci s problémovou mládeží, která se dostala do střetu se zákonem, se probace (jako možnost alternativního trestu) a mediace (jako možnost mimosoudního řešení konfliktů) využívají stále častěji, proto je velmi zajímavé sledovat, jaké jsou její výsledky. Taková byla i má motivace k výběru tohoto tématu pro diplomovou práci.

Při práci s lidmi je nezbytné si uvědomit, s kým vlastně pracuji, z jaké sociální skupiny klient pochází, jaké má vzdělání, jaké jsou jeho zkušenosti, jakými institucemi už prošel a tak dále. Pokud je v názvu mé práce pojem „problémová mládež“, pak je potřeba říci, kdo mezi problémovou mládež patří. A proto se v první části mé práce budu zabývat sociálními deviacemi. Problémová mládež se zkušeností s probací či mediací totiž jednoznačně deviantní je. Jsem toho názoru, že pracovník Probační a mediační služby by se v problematice sociálních deviací měl umět orientovat, měl by znát teorie sociálních deviací, respektive příčiny delikvence mládeže, a to právě proto, aby mohl správně zvolit způsob práce s jednotlivým klientem.

Probace a mediace hrají důležitou roli při práci s problémovou mládeží, a tak je můžeme zařadit do systému prevence sociálních deviací. Proto se druhá část mé práce bude zabývat systémem prevence, a to jak obecně, tak specificky (se zaměřením na Probační a mediační službu).

Pro názorné dokreslení problematiky budu využívat kazuistik, které jsem získala v Probační a mediační službě České republiky, ve středisku Praha, a dále statistik, získaných tamtéž nebo na internetových stránkách Ministerstva vnitra (viz. seznam literatury).

Při práci s problémovou mládeží (resp. při práci s lidmi v jakékoliv sociální oblasti) považuji za nutné, aby pro kontrolu a pomoc pracovníkům (a následně i klientům) fungoval systém supervize. Proto jsem se rozhodla popsat stávající systém supervize v PMS a nabídnout jeho zlepšení. Za stejně podstatný považuji i způsob práce s klientem a techniky,

které probační a mediační úředník využívá. Budu se proto zabývat i technikami práce s klientem.

Probační a mediační služba velmi úzce spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení a její činnost je popsána a podpořena v zákonech. Jak jsem již uvedla výše, PMS je v České republice mladou institucí, v Evropě však novinkou není. Největší zkušenosti nabízí Velká Británie, která probace a mediace využívá více než sto let. I proto PMS v České republice čerpala a čerpá své zkušenosti hlavně odtud. Některé historické mezníky a zásadní fakta uvedu ve své práci.

Práce je teoretického charakteru, jsou v ní využity komparativní metody, metody analýzy dokumentace a metody kvalitativní obsahové analýzy textu.

1. Sociální deviace a delikvence

Každá společnost má své normy, které jsou pro její fungování podstatné. V některých společnostech jsou to normy nepsané, ačkoliv obecně respektované, každému známé a všemi přijímané. Vyspělé společnosti pak mají tyto normy sepsané v zákonech, v kodexech, ústavách atd. Je samozřejmé, že normy a následně i hodnoty se liší společnost od společnosti, existují však skutečnosti, které jsou ve všech společnostech vnímány stejně (např. tabu incestu). Obecně se mluví například o společnosti evropské, americké, které jsou považovány za velmi vyspělé a jejichž společenské normy jsou si také v mnoha ohledech velmi blízké. Existují tu však kulturní odlišnosti, odlišnosti mezi jednotlivými státy (např. otázka potratů), ale i rozdíly mezi menšinami uvnitř jednoho státu. V tomto případě ale platí, že menšiny musí respektovat zákony majoritní společnosti státu, ve kterém žijí.

S těmito a dalšími problémy se potýkáme ve chvíli, kdy máme rozlišit, co je norma a co deviace. Téma mé práce je zaměřeno na mládež, která je problémová, to znamená na mládež, která je deviantní, nějakým způsobem, a to vždy negativním, se odlišuje od normy. Za *deviaci* považujeme odchylku od normy, která je sociokulturně podmíněna, tedy respektována většinou členů skupiny nebo společnosti. O *kriminalitě* pak mluvíme ve chvíli, kdy deviantní chování porušuje psané normy společnosti. Na takové chování se vztahují trestní zákony s následnými tresty. Neznačená to však, že veškeré takové chování bývá potrestáno; právě mezi delikventní mládeží je velká část delikventního chování latentní, tedy skrytá.

Robert Merton upozornil na tzv. latentní eufunkci deviací, tedy na fakt, že právě díky deviantnímu jednání určitých jedinců či skupin si majoritní společnost potvrzuje, popř. reviduje společně ustanovené normy.

Další otázkou je klíč k tomu, zda bude určité chování označeno za deviantní. Tato skutečnost závisí především na osobnosti toho, kdo jedná, na situaci, ve které jedná, a v nemalé míře i na svědcích (zda jsou k určitému chování tolerantní či nikoliv).

1.1 Základní teorie vzniku sociální deviace¹

Otázkou vzniku sociálních deviací se lidé zabývají odnepaměti. Pro účely mé práce jsou důležité vědecké teorie, jejichž vznik datujeme od počátku osvětenství, tedy v době od 18. století do současnosti.

1.1.1 Klasické teorie

Klasické teorie se zabývaly především otázkou postihu za kriminální činy. Za tehdejší nejznámější a nejvýznamnější teoretiky se považuje Cesar Bonesan di Beccaria (1738 – 1794) a Jeremy Bentham (1748 – 1832).

Význam Beccariovy práce je znatelný dodnes, proto cituji Leona Radzinowitcze, který zastával názor, že právě Beccariovy ideje obsahují východiska liberálního učení o trestním právu:²

1. „Omezení osobní svobody na základě trestního práva by mělo mít své hranice.
2. Presumpce nevinny by měla být vůdčím principem pro výkon spravedlnosti.
3. Měl by existovat psaný kodex přesně vymezující jak porušení práva, tak tresty.
4. *Trest by měl mít ráz odplaty – což znamená, že připouští prostředky, s jejichž pomocí delikvent může nahradit škody nebo odškodnit poškozené.*
5. Přísnost trestu by měla být striktně limitována. Měla by být proporcionální ke zločinu a na druhé straně by neměla být užívána pro prevenci budoucího porušení zákona nebo k zastrašování druhých.
6. Trest by měl odpovídat povaze deliktu. Například pokuty lze považovat za přiměřené pro krádež, tělesné tresty pro násilné zločiny.
7. *Tresty mají být udělovány rychle a s jistotou.*
8. Delikvent by měl být trestán za to, co vykonal, a ne používán jako odstrašující případ pro reformní kroky či pro společnost, což znamená, že právo soudců vykládat zákony by mělo být omezené a mělo by být založeno spíše na spáchaném porušení zákona, než aby se měnilo podle osobnosti pachatele.
9. Potencionální zločinec je chápán jako nezávislá, rozumná osobnost, která by měla uvážit důsledky zločinu. Z toho plyne, že všichni dostávají stejný trest za stejné porušení práva.

---

¹ Z velkého množství teorií vzniku sociální deviace jsem vybrala dle mého názoru ty nejzákladnější. Pro více teorií doporučuji: Kořa, J. Sociální deviace a společenský řád. In: Jedlička, R. a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004. Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Slon, 2001.

² Radzinowicz, L. Ideology and Crime. New York: Columbia University Press, 1966. In: Kořa, J. Sociální deviace a společenský řád. In: Jedlička, R. a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004.

10. *Je lepší provádět prevenci kriminality než ji trestat.* To vyžaduje konkrétní a limitovaný kodex právních předpisů.“

Teze, které jsem označila kurzivou, považuji ještě v dnešní době stále za nenaplněné. Tresty přicházejí s velkým zpožděním po provinění, a tím ztrácejí svůj účinek. Pokud je pachatelem mladistvý, popř. dítě, bývá snahou orgánů činných v trestním řízení, aby byl následný trest udílen co nejdříve po provinění, v praxi však nejsou výjimečné případy, kdy trest nepřichází ani po roce.

Co se týče prevence, budu se jí zabývat níže. Faktem však zůstává, že ani po 350 letech od Beccariových tvrzení není otázka účinné prevence vyřešena.

V případě čtvrtého bodu, chtěla bych jeho materiální povahu rozšířit o morální aspekt. Jaké jsou *prostředky, s jejichž pomocí delikvent může nahradit škody nebo odškodnit poškozené?* Ano, existuje povinnost pachatele uhradit poškozenému hmotné škody, ale neméně důležitá (v určitých případech i více) je právě morální stránka věci, a to nejen pro poškozeného, ale i pro pachatele, zvláště pokud se jedná o mladistvého. V tomto případě je velmi účinná *mediace*, problémem však nadále zůstává neochota poškozených mediace se zúčastnit.

Beccariovu úvahu o proporcionalitě trestů upravil Bentham do tzv. kalkulu štěstí (felicity calculus): „trest by měl být propočten tak, aby bolest z něho převážila radost ze spáchání trestného činu, ale na druhé straně by neměl přikazovat konformitu právu.“³ Samozřejmě je nutné dodat, že radost ze spáchání trestného činu nepocitují všichni pachatelé. U těch, kteří mají rozvinuté svědomí (morální hodnoty), radost nepřevažuje.

1.1.2 Fyziognomické teorie

Fyziognomické teorie (též biologické) vycházejí z biologického pozitivismu a zabývají se osobnostmi kriminálních. Tvrdí, že kriminální typy odpovídají svému vzhledu. Zrod těchto teorií datujeme do 19. století a mezi nejvýznamnější zastánce této teorie patří Cesar Lombroso (autor výrazu „rozený kriminálník“). Pozdější výzkumy však prokázaly, že jeho raná teorie, která považuje vzhled za predikátor delikvence, je scestná.

---

³ Kořa, J. Sociální deviace a společenský řád. In: Jedlička, R. a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004.

Pro zajímavost uvádím třídění juvenilních kriminálních podle W. H. Sheldona, prokazatelně inspirovaného Kretschmerovou typologií osobností.⁴

- mezoformní typ: dobře vypracovaná svalnatá postava, atletická konstituce, aktivní, agresivní, občas násilnický, nejčastější výskyt;
- endomorfní typ: zavalitá postava se sklonem k obezitě, pomalejší pohyblivost, letargická povaha;
- ektomorfní typ: vysoká štíhlá postava, méně sociální, intelektuálněji než ostatní typy.

Sheldon a Eleonor Glueckovi přidali k výše uvedeným typům typ čtvrtý, tzv. rovnovážný typ pro chlapce, v jejichž tělesné stavbě nedominovala žádná složka. Ve svých výzkumech se dále zabývali poměrným zastoupením jednotlivých typů u delikventní mládeže: v 60,1% se jednalo o mezomorfní typ, pouze ve 14,4% se jednalo o typ ektomorfní.

Dnes je již v odborných kruzích tato teorie ve své čisté formě překonána, fyziognomické teorie začaly brát v úvahu i sociologické faktory lidského jednání.

1.1.3 Psychologické teorie

Na rozdíl od sociobiologických považují teorie psychologické sociální vlivy za druhotné, spíše se zabývají individuálními zvláštnostmi deviantů. Zpočátku byly orientovány na psychopatologii, ale s psychoanalýzou přicházejí pokusy o výklad hlubinných příčin poruch. Později v rámci psychologických vynikají kognitivní a behaviorální teorie deviací.

Podle *Freuda* jsou všichni lidé ovládáni primitivními pudovými, agresivními a antisociálními impulzy, Freudem označovanými jako Id. U normálně se vyvíjejícího jedince jsou tyto pudy potlačovány kontrolními mechanismy, osvojenými během socializace (Superego). Ke střetu obou složek (Superega a Id) dochází na vědomé úrovni, označované jako Ego. To znamená, že deviantními se stávají ti, kteří vinou nedostatečné socializace nedokázali zvládnout své pudové tendence k deviaci. Za řadou méně závažných delikventních činů mohou dle psychoanalýzy stát také psychózy a neurózy.

---

⁴ Sheldon, W.H. Varieties of Delinquent Youth. New York: Harper, 1949. In: Jedlička, R. a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004.

Z Freudových následovníků je vhodné zmínit *Alfreda Adlera* (1870 – 1937), který za důvod ke vzniku kriminálního chování považuje závist a nenávist vůči druhým (vzniklých v důsledku komplexu méněcennosti), popřípadě rozmazlenost dětí, které si neumějí a nechtějí nic odepřít. Dále *Erica H. Eriksona*, jenž popisuje osm základních vývojových krizí, úkolů, které člověk musí během svého života překonat. Jedna z těchto krizí přichází i v období dospívání a jejím nepřekonaním hrozí nebezpečí vzniku deviací. Jedná se o konflikt mezi identitou a zmatením rolí, kdy je vývojovým úkolem mladého člověka nalezení osobní identity, kterému v období dospívání předchází identita sociální (tedy identifikace se skupinou). Při nepřekonaní této vývojové krize hrozí nebezpečí zmatení rolí, (nevzdám se dětských rolí, přibírám ale i ty dospělé) atd.

Psychoanalýza popsala několik teorií vzorců chování, které mají svůj význam právě v teoriích vzniku sociálních deviací. První z těchto vzorců zastupuje *sociopat*, člověk schopný brutálních činů, neschopný empatie. Vznik této poruchy vysvětluje psychoanalýza neadekvátními vztahy s rodiči, kteří se v dětství sociopatovi buď nevěnovali, nebo s ním špatně zacházeli. Druhým vzorcem je *nerozvinuté superego* a třetím *nadměrně vyvinuté superego*. Oba vzorce mají opět základnu v neadekvátním vztahu s rodiči. Psychoanalytické teorii bývá vyčítáno, že přeceňuje význam traumat, prožitých v dětství, a vlivy rodiny, naopak podceňuje význam jiných sociálních skupin.

1.1.3.1 Behaviorální teorie a teorie sociálního učení

Behaviorismus zakládá svou teorii na procesu učení, jako základu lidského chování a jednání. Teoretici sociálního učení počítají s určitými vrozenými predispozicemi k násilnému chování, které jsou následkem zkušeností jedince v prostředí aktivovány.

Teoretici sociálního učení v čele s Albertem Bandurou popisují tři principy podporující vznik deviace⁵:

- členové rodiny jednají agresivně či deviantně vůči druhým lidem;
- okolí jedná vůči jedinci agresivně či jinak nevhodně;
- působení masmédií, kde je násilí prezentováno jako běžný vzorec chování.

---

⁵ Kořa, J. Sociální deviace a společenský řád. In: Jedlička, R. a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004.

Eysenck vidí podstatu lidského chování ve snaze dosáhnout odměny a vyhnout se trestu. „Mladiství pachatelé často nejsou za první delikty trestáni, takže nepodmíněný podnět (kriminální akt) není následován podmíněnou odpovědí (trestem), což vede k podmíněným podnětům (dalším kriminálním aktům) na základě naučeného předpokladu, že kriminální chování není trestáno.“⁶ Dovolím si přidat ke zmíněnému také fakt, že případné potrestání přichází po provinění se zpožděním a tím pádem není jeho efekt tak účinný, jak by mohl být. Pokud totiž není nežádoucí chování spojováno s trestem hned od počátku, je obtížné vytvořit spojení mezi nimi později. Samozřejmě že účinnost trestů není podmíněna pouze minulými zkušenostmi s nimi, ale také vlastnostmi pachatele (seberegulační mechanismy, svědomí atd.), způsobem aplikace trestu a jeho přiměřeností a dále společenskými a situačními podmínkami.

1.1.3.2 Kognitivní teorie

Lawrence Kohlberg dospěl v rámci své teorie zabývající se stádií morálního vývoje k faktu, že delikventi, ve srovnání s řádnými občany pocházejícími ze stejné sociální vrstvy, dosahují významně nižších úrovní v morálním vývoji.

Kognitivní terapeuti přicházejí s myšlenkou, že násilníci mají tendenci vnímat druhé agresivnější, než opravdu jsou, proto při napadení oběti mohou dokonce věřit, že se brání. Proto se kognitivní psychoterapeuti zaměřují na způsoby, jak naučit násilníka kontrolovat svou agresivitu a řešit problémy konstruktivně.

1.1.4 Chicagská sociálně ekologická škola

Chicagská škola (Park, Burgess, McKenzie ad.) studovala ve 20. letech 20. století sociální ekologii města a ve svých studiích vycházeli z názoru, že zločinnost je funkcí místa, v němž člověk žije. Při analýzách vysoké kriminality a deviance v určitých oblastech měst totiž zjistili, že tyto zůstávají stabilní navzdory sociálním a etnickým změnám.

Později tato teorie vyústila do dvou směrů. Jeden hlásal, že se jedinci učí zločinným postojům od druhých, a to nápodobou, druhý viděl za zvyšující se kriminalitou ztrátu kontroly jedince rodinou.

---

⁶ In: Hřečka, M. Sociální deviance. Praha: Slon, 2001. str. 171.

Obě pozice se každopádně shodovaly na faktu, že kriminalita je důsledek úpadku socializačních procesů. Cesta k nápravě by podle nich měla být v zabránění či alespoň zpomalení urbanizace a v překonávání tzv. kulturní mezery, kdy se rozvoj společenských norem opožďuje za rozvojem vědy a technologie.

1.1.5 Interakční teorie

Interakční teorie vycházejí ze symbolického interakcionismu (sociální realita je konstruována na základě symbolů a významů, které si lidé osvojují v sociálních interakcích) a z relativistické koncepce deviance (deviantní vlastnosti u jedince vznikají nebo mu jsou přisuzovány v sociálních interakcích, žádný jedinec není „vrozeně“ deviantní).

Pro mou práci nejpodstatnější interakční teorie jsou následující:

1.1.5.1 Teorie kulturního přenosu (Teorie diferencovaných asociací)

Teorie diferencovaných asociací, spojená se jménem Edwina H. Sutherlanda, vychází z předpokladu, že se lidé deviantnímu chování učí právě v interakcích s deviantními jedinci, o naučeném chování však rozhoduje frekvence, délka, intenzita a význam interakčních zkušeností s takovým chováním. Dalším důležitým činitelem je věk, v němž jedinec přichází s takovým chováním do styku (adolescent bude náchylnější k jeho přijetí než dospělý člověk), a poměr mezi kontakty s devianty a těmi, kteří jsou konformní.

V určitých bodech je však teorie diferencovaných asociací kritizována, mnohé deviance totiž vznikají ještě před samotnou interakcí s devianty a asociace s deviantními vrstevníky jsou pak spíše důsledkem než příčinou deviantního chování. Na druhou stranu pak mnozí jedinci, ačkoliv pocházejí z deviantního prostředí, se sami devianty nikdy nestali.

1.1.5.2 Teorie nálepkování (Etiketizační teorie, labelling)

O teorii nálepkování, která byla ovlivněna symbolickým interakcionismem, se výrazně zasloužili G. H. Mead, E. Lemert a H. Becker, kteří se jako první začali zajímat o reakci na deviantní chování a její proměnlivost. Deviance podle nich není objektivní charakteristikou lidského jednání, je to vlastnost, kterou tomuto chování uděluje publikum (veřejnost), které je přímo nebo nepřímo potvrzuje. „Deviance pak není kvalita spáchaného činu, ale

souvislosti spojené s aplikací nálepky. Deviant je ten, komu byla nálepka úspěšně přidělena,..."⁷

Beckerova Teorie nálepkování vychází z předpokladu, že většina lidí alespoň jednou ve svém životě jedná deviantně. Záleží pak na reakcích okolí, zda jedince pro toto chování označí za devianta. Takové označení zápornou nálepkou může mít výrazný dopad na jeho chování a následně vést k sebenaplňující předpovědi, v jejímž důsledku se jedinec skutečně stane delikventní. Za konečný krok v kariéře devianta považuje Becker situaci, kdy se jedinec stává členem organizované deviantní skupiny.

1.1.6 Teorie strukturálního napětí

Deviace podle teorie strukturálního napětí vznikají jako následek sociálního tlaku na jedince. Tato teorie navazuje na Durkheimův pojem *anomie*, která znemožňuje funkčnost systému sociální kontroly. Četnost kriminality a deviace jsou podle Durkheima podmíněny společenskou dělbou práce. V tradičních společnostech, kde je jednoduchá a jasná dělba práce, působí kolektivní vědomí potlačující deviantní tendence. Naopak v moderních industriálních společnostech se složitou dělbou práce se síla kolektivního vědomí oslabuje, což může vést ke stavu anomie. Normy v anomické společnosti jsou slabé, zcela chybějí popřípadě jsou konfliktní.

Koncept anomie rozvinul a aplikoval na oblast deviantního chování **Robert Merton**, jeho teorie je založena na představě, že všeobecně uznávaných hodnot není umožněno dosáhnout legálními cestami všem, proto jedni volí jiné způsoby, jak hodnot dosáhnout, druzí pak např. tyto hodnoty neuznávají vůbec. Merton popisuje pět různých způsobů jednání, které závisí na akceptaci nebo odmítání společensky schvalovaných cílů nebo prostředků.

Tabulka č. 1: Druhy jednání podle Mertona.

<i>Druh jednání</i>	<i>Kulturní hodnoty</i>	<i>Legitimní cíle</i>
Konformita	uznává	uznává
Inovace	uznává	zamítá
Ritualizace	zamítá	uznává
Ustupování	zamítá	zamítá
Rebélie	uznává	uznává
	zamítá	zamítá

⁷ Munková, G. Sociální deviace. Přehled sociologických teorií. Praha: Karolinum, 2001. str. 69.

Mertonova teorie anomie byla kritizována pro řadu nedostatků. Teorie klade přílišný důraz na deviace v nižší třídě a neřeší deviace u střední a vyšší třídy (např. kriminalita bílých límečků) ani deviace napříč třídami (drogy, alkoholismus), nebere v úvahu procesy učení, značkování ani roli sociální kontroly a další.⁸

Zajímavé jsou *neutralizační teorie* popsané Davidem Matzou. Matza ve své koncepci míní, že delikventní chování je voleno jako žádoucí, jelikož díky němu jedinec získává pocit, že může předvídat a řídit průběh událostí, a obnovuje svou sebekontrolu a porušené sebehodnocení. Delikventní chování totiž podle Matzy vychází z pocitu životní nezakotvenosti. Během socializace v delikventních skupinách a subkulturách se devianti učí neutralizačním technikám, jimiž odstraňují pocity hanby a viny za své deviantní chování.

Neutralizační techniky⁹:

1. Popření zodpovědnosti („Nebyla to moje vina.“ „Neměl jsem na výběr.“).
2. Popření bezpráví („Neukradl jsem to, jen jsem si to vypůjčil.“ „To byla jen legrace.“).
3. Popření oběti („Může si za to sám.“ „Vždyť má dost peněz.“ „Nikdo ho nemá rád.“)
4. Popření odsuzujících („I policajti kradou, soudci berou úplatky, ...“)
5. Vytvoření systému odvolání na vyšší formu loajality. („Kdybych to neudělal, vyloučili by mě z party.“)

Matza připouští, že neutralizační techniky používají jen někteří devianti a navíc pouze za určitých podmínek, takže jimi nelze zcela vysvětlit veškeré deviantní chování. Matzova teorie bývá kritizována za to, že neřeší etiologii deviace, nebere v úvahu strukturální procesy a konflikty při vzniku deviace a klade přílišný důraz na subjektivní stavy a prožitky deviantních osob.

---

⁸ více viz. Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Slon, 2001. str. 191 – 195.

⁹ Kořa, J. Sociální deviace a společenský řád. In: Jedlička, R. a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004. str. 109 – 110.

1.1.7 Teorie sociální kontroly

Teorie sociální kontroly je založena na obecném tvrzení, že lidé jsou spořádaní do té míry, dokud jsou kontrolováni, resp. že lidé dodržují normy díky tomu, že jsou kontrolováni. Ve chvíli, kdy systém kontroly nefunguje, objevují se mezi lidmi jiné druhy jednání, než ty akceptovatelné. Dalším důležitým základem pro tuto teorii je fakt (opírající se opět o Durkheimovy teorie), že pravidla budou spíše porušovat ti, kteří nejsou solidární se společností, nejsou v ní pevně zakotveni, než ti, kteří se se společností ztotožňují. Kořa¹⁰ upozorňuje na to, že právě Teorie sociální kontroly je zčásti použitelná při výkladu juvenilní delikvence. Právě v období dospívání má totiž adolescent pocit nezakotvenosti, odděluje se od rodiny, ale ještě není svazován světem práce (Wilson). V tomto období navíc tkví velké nebezpečí ve chvíli dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí.

Tato teorie však nevysvětluje delikty a deviace dobře postavených a ve společnosti zakotvených občanů.

1.1.8 Teorie životní cesty

Teorii životní cesty, která vznikla na přelomu 80. a 90. let 20. století, můžeme v literatuře nalézt také pod pojmem vývojová kriminologie. Je založena na zkoumání kriminální dráhy jedince během jeho života, tedy od prvního delikventního činu až po jeho případné opuštění této dráhy. Dále jsou zkoumána kriminogenní rizika, ať už vnitřní (osobnost jedince) či vnější (rodina, společnost, situace...).

Zločin je podle představitelů vývojové kriminologie (T. P. Thornberry, R. J. Sampson, J. H. Laub, D. P. Farrington) **výsledkem interakcí mezi pachatelem a jeho sociálním okolím**. Na začátku kriminálního jednání je jedinec s určitým stupněm „individuální antisociální tendence“. Farrington dále prohlašuje, že prediktory pozdější zločinnosti lze identifikovat již v 8. až 10. roce věku dítěte. Mezi tyto prediktory řadí např. hyperaktivitu, impulzivitu, poruchy koncentrace a rezistenci vůči výchovným trestům či odměnám.

---

¹⁰ tamtéž. str. 113.

1.2 Příčiny delikvence mládeže

Níže popsané „příčiny“ vycházejí z teorií vzniku sociálních deviací popsaných výše, a jsou kombinací různých přístupů.

Co se týče příčin delikvence, samozřejmostí je, že jednotlivé znaky nelze pokládat za zákonité, a tím jedince stigmatizovat (viz. etiketizační teorie). Vznik sociální deviace, v našem případě delikvence, lze pokládat za multifaktoriální. Při nepříznivém vnějším působení na jedince je nutné počítat s jeho vnitřními dispozicemi a naopak. Ačkoliv je například rodinné prostředí idylické, nepříznivou roli zde můžou sehrávat jedincovy vnitřní dispozice. Co se týče nepříznivého vnějšího působení, je třeba zmínit Matějčkův termín „odolný jedinec“, kdy se jedinec i přes deprivace působící prostředí vyvíjí v rámci norem.

Proto chci zdůraznit, že níže popsané faktory je nutné považovat za rizikové, nikoli za striktně předpovídající delikventní vývoj jedince, a pokud některý z faktorů v biografii mladistvého objevíme, měl by sloužit jako popud k prevenci a nikoliv ke stigmatizaci. Při klasifikaci příčin delikvence mládeže vycházím z práce Matouška¹¹ a z Teorie životní cesty¹².

1.2.1 Vnitřní faktory

1.2.1.1 Dědičnost

S faktorem dědičnosti je nutné zacházet opatrně. Pokud bychom jej bez výhrad přijali jako faktor předpovídající delikvenci, stáli bychom před otázkou, zda je náprava delikventního chování vůbec možná. Při hledání faktorů, které mají vliv na osobnost, přisuzují někteří autoři (a já se k nim přikláním) 50% dědičnosti a 50% vnějším vlivům, tedy výchově, vzdělávání, sociokulturní úrovni atd. Z podobného modelu můžeme vycházet i při predikci delikventního chování.

Dalším rizikem faktoru dědičnosti je ideologický rasismus, založený na představě méněcennosti určitých skupin obyvatelstva. Ačkoliv je vědecky dokázáno a veřejně známo, že není možné dělit lidstvo na rasy, protože všichni lidé pochází ze stejného biologického základu a jejich vnější rozdílnost je historicky dána podle toho, kde jednotlivé skupiny žily (tmavé zbarvení kůže jako ochrana proti nadměrnému slunečnímu žáru, úzké šikmé oči jako

---

¹¹ Matoušek, O. Kroftová, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 1998.

¹² In: Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

ochrana proti větrům a monzunovým deštům atd.), rasismus žije dál a je podkladem pro zavrhování menšin ve většinové společnosti. Z toho vyplývá, že velkým rizikem uznání faktoru dědičnosti je vykonstruovaná biologická méněcennost některých lidských skupin.

Faktor dědičnosti při predikci delikventního chování potvrzují i *studie dvojčat*. Z těchto studií (Dánsko - Christiansen, Norsko - Dalgaard, Kringlen) totiž vyplývá, že shoda v kriminálním chování dvojčat je 2-3krát větší u dvojčat jednovaječných než u dvojvaječných. Další poznatek, tedy že čím podobněji byla dvojčata vychovávána, tím menší je rozdíl mezi jedno- a dvojvaječnými dvojčaty v kriminálním chování, pak spojuje faktor dědičnosti s faktory vnějšími, především se sociálním působením na jedince, tedy s výchovou.

Z Medickovy *adopční studie* 14 427 dětí, adoptovaných mezi roky 1927 a 1997, a jejich biologických a náhradních rodin plyne, že:

- pokud nebyl ani biologický ani adoptivní rodič usvědčen z kriminálního činu, pak jen 13,5 % synů mělo záznam v trestním rejstříku;
- pokud byl z kriminálního činu usvědčen jen adoptivní rodič, pak mělo záznam v trestním rejstříku 14,7 % synů;
- pokud byl z kriminálního činu usvědčen jen biologický rodič, pak mělo záznam v trestním rejstříku 20 % synů;
- v případě, že byli z kriminálního činu usvědčeni oba rodiče, tedy adoptivní i biologický, pak mělo záznam v trestním rejstříku 24,5% synů.

Nezanedbatelný je však v tomto případě poznatek, který udává, že pokud je adopční rodina na vysoké ekonomické a společenské úrovni, je dědičná dispozice kriminálního chování značně oslabena.

1.2.1.2 Konstituce

- **Syndrom hyperaktivity:** 16 – 30% z celkového počtu mladistvých delikventů jsou právě jedinci se syndromem hyperaktivity.
- **Abnormita elektroencefalografického záznamu mozkové činnosti:** u mladých delikventů bylo zjištěno časté zpomalení α rytmu, který koordinuje bdělou aktivitu mozku.
- **Reaktivita autonomního nervového systému:** delikventně jednající osoby mají úroveň základního nabuzení ANS nižší, proto mají potřebu silnějších, vzrušujících zážitků, jež by jejich ANS vybudily na běžnou úroveň.

- **Nižší hladina serotoninu**, u emočně nestabilních osobností a u násilníků se sklony k alkoholismu navíc nižší hladina **adrenalinu**.
- **Příslušnost k pohlaví:** muži se dopouštějí trestných činů častěji než ženy, a to v poměru 4:1 u stíhaných osob, v případě uvalení vazby se jedná o poměr 20:1, ve výkonu trestu je pak tento poměr 30:1. Je však dlužno dodat, že kriminalita žen v poslední době narůstá. Dal by se tento nárůst přičítat stoupající emancipaci?

1.2.1.3 Osobnost

V souvislosti s osobností pachatele se zajímáme o dvě otázky: *Jak dospívá jedinec k připravenosti jednat kriminálním způsobem*, tedy jaké duševní pochody předcházejí samotné trestné činnosti a jaké ji udržují v chodu? Druhou otázkou je, *zda se pachatelé vyznačují určitými psychickými zvláštnostmi, které je odlišují od nepachatelů*, a jestliže tomu tak je, pak o jaké zvláštnosti se jedná?¹³ Uvedené otázky korespondují se dvěma přístupy ke studiu osobnosti v kriminální psychologii. První přístup se označuje jako *procesuální* (dynamický), druhý jako *strukturální* (typologický). Dále se budu zabývat právě strukturálním přístupem.

Otázkou, zda se pachatelé trestných činů svými vlastnostmi statisticky významně odlišují od běžné populace, se odborníci zabývají snad od zrodu kriminologie. Na jedné straně stojí Lombrosova teorie rozeného kriminálního, druhá strana pak může být zastoupena etiketizační teorií. Dnes se představa o zásadní odlišnosti delikventa od nedelikventní většiny pokládá za překonaný mýtus, a proto můžeme tvrdit, že neexistují univerzální osobnostní rysy pachatelů trestné činnosti. Zdá se, že veškeré údajné kriminogenní vlastnosti (chladnokrevnost, egocentričnost, sobeckost, fyzická zdatnost, sociální necitlivost,...) jsou podle Gaussovy křivky rozptýleny v celé populaci a za určitých okolností mohou být dokonce předpokladem úspěšné profesionální kariéry.¹⁴

Faktem ale je, že nejspolehlivější obecné ukazatele ke sklonu ke kriminalitě jsou *psychopatie* a *socializovanost*, resp. míra nesocializovanosti. Existují ale případy, kdy se přes bezproblémové rodinné prostředí jedinec vymyká, je nápadně problémový a během dospívání se pak dopouští delikventního chování (tzv. černé ovce rodiny), v takovém

¹³ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

¹⁴ Šmausová, G. Kritická kriminologie. Kriminalistika, 1993, č.3, str. 225-235.

případě převládá názor, že „ve hře je těžko ovlivnitelné (vrozené) osobnostní založení daného jedince“¹⁵. K rizikovým osobnostním faktorům, které jsou u dotyčných jedinců pozorovány už od dětství, patří:

- Impulsivita, která s sebou nese neschopnost odložit uspokojení;
- Nízká úzkostnost;
- Malá závislost na odměně.

Značně riziková je (podle kanadských odborníků) především a právě tato trojkombinace, jiná skladba vlastností anebo pouze dvě z nich riziko údajně nepřinášejí.

Co se týče nedostatečné socializovanosti, dotkla jsem se jejích příčin a následků již výše, ve stati o rodině, pro úplnost však shrnuji. Kriminalitu, jako důsledek úpadku socializačních procesů, vysvětlují dvě teoretické pozice. První „byla založena na pojetí, že se jedinci učí zločinným postojům od druhých“¹⁶, a to nápodobou. Druhá pozice pak prohlašuje, že „zločinnost roste, když rodina přestává kontrolovat závadné chování adolescentů.“¹⁷

1.2.2 Vnější faktory

1.2.2.1 Rodina

Rodina dnes nemá při výchově jedince monopol, velký je vliv vrstevníků, médií – moderní západní stát přebírá úlohu zajišťovatele výchovy dětí nejpozději od povinné školní docházky. Čím je rodina slabší (neúplná, s deficitem v kulturním a ekonomickém kapitálu atd.), tím rychleji a úplněji ztrácí vliv na dítě, tím povrchnější je socializace. Na její místo vstupují média a vrstevnická skupina, jež se v pubertě stává pro jedince zástupnou rodinou.

Co se týče sociální vrstvy, ze které mladí delikventi pocházejí, nejčastěji se stále jedná o *nižší vrstvy*, ačkoliv po 2. světové válce přibývá delikventů ze středních a z vyšších vrstev. V dnešní moderní společnosti není výjimkou delikvence mezi mládeží z dobře postavených rodin, v odborných kruzích bývá tato problematika hojně diskutována. Příčiny tu pak nejsou v dědičnosti ani v nedostatečném ekonomickém zajištění jedinců. Můžeme mluvit spíše o nedostatečném citovém „zajištění“ těchto jedinců, kdy zaneprázdnění rodiče nemají na svého potomka čas, o nudě z jeho strany, ve chvíli, kdy jsou mu veškeré hmotné statky

---

¹⁵ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. str. 67.

¹⁶ Jedlička, R.a kol. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004. str. 98.

¹⁷ tamtéž.

poskytovány přes míru, a on má pocit, že mu náleží vše, na co si vzpomene. Takový jedinec hledá citové zázemí jinde a parta se mu pak stává náhradní rodinou.

Velmi důležitou roli hraje v případě rodiny i *vzdělání*, obecně platí, že vzdělanější rodiče mají vzdělanější děti, a to bez delikventní historie. Nelze samozřejmě potírat fakt kriminality bílých límečků a jiných delikventních činů páchaných vzdělanými lidmi.

Mezi další rizika náležící k rodině patří i komplikované těhotenství a komplikovaný porod, dále *neúplná rodina* (především nepřítomnost otcovské autority) a samozřejmě chladné rodinné prostředí s minimem rodičovského zájmu. Nezáměr dále souvisí s informovaností rodičů o trávení volného času jejich dětí, čím menší je v tomto případě rodičovský dohled, tím větší je pravděpodobnost delikventního chování dětí.

Další kapitolou jsou rodiny, kde je *mnoho otevřených konfliktů*, a to jak mezi rodiči, tak mezi sourozenci, i tento faktor predikuje vyšší riziko delikvence. Známa je i tzv. *sociální dědičnost delikvence*, kdy se dítě učí delikventnímu chování od svého rodiče – delikventa.¹⁸

1.2.2.2 Vrstevnická skupina

Během dospívání hledá jedinec sám sebe prostřednictvím referenční skupiny (skupina, ke které se vztahují, nemusím do ní ale nutně patřit), která svým vlivem zastiňuje všechny ostatní skupiny včetně rodiny (Erikson)¹⁹. Pro mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina tím důležitější.

Při oslabených sociálních vazbách s blízkými stoupá riziko účasti jedince na „uliční kriminalitě“, která pak zpětně znovu oslabuje konvenční sociální vazby jedince a jeho životní cesta nabírá podobu kriminální dráhy. Dobrá a včasná podpora ohroženého jedince ze strany nejbližšího sociálního okolí může ztlumit dopad nepříznivé životní události.

Typy skupin delikventní mládeže²⁰:

- » *stabilní a integrované skupiny*: v prostředí, kde jsou delikventní normy akceptovány i dospělými, děti se od nich učí takovému chování.
- » *nestabilní a neintegrované skupiny*: obvykle jsou vysoce násilnické, kladně je hodnoceno nošení zbraní a agresivní vystupování.

---

¹⁸ Názorný příklad sociální dědičnosti viz. Příloha č. 3, Kazuistika mladistvého Petra V.

¹⁹ Vliv vrstevnické skupiny na jedince demonstruje Kazuistika mladistvého Tadeáše A., viz. Příloha č. 3.

²⁰ Matoušek, O. Kroftová, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 1998.

- » *pokoutní skupiny*: skupiny jedinců, kteří neuspěli ani v běžné společnosti ani v delikventní skupině, jsou násilnické, holdují alkoholu, drogám, sexuální promiskuitě.
- » *rasistické skupiny*: mají blízko k pokoutním skupinám, vyznávají formy rasismu.
- » *pseudonáboženské skupiny*: skupiny jedinců, kteří využívají některé náboženské prvky, a to v nepůvodním kontextu; jejich praktiky nejsou společností přijímány (např. satanisté).

1.2.2.3 Životní události

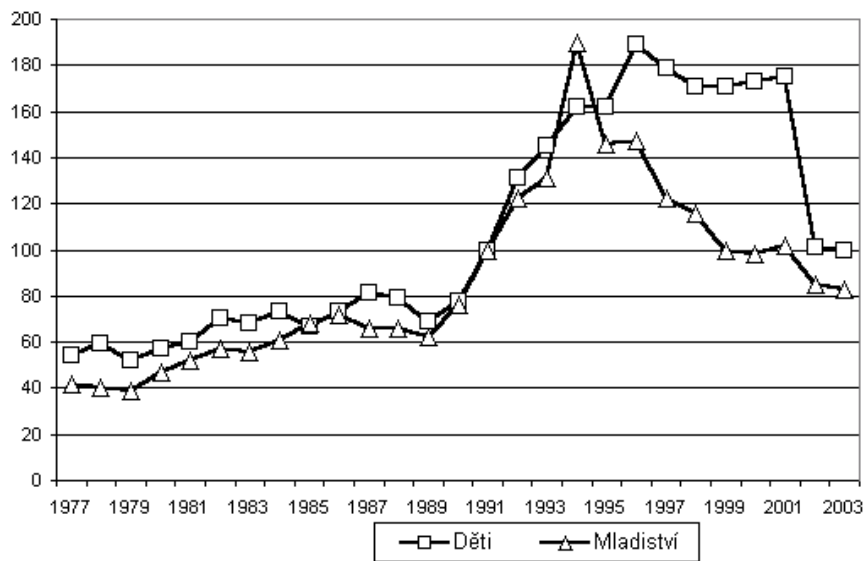
Sampson a Laub (Teorie životní cesty) podrobně analyzují životní okolnosti s rizikovým potenciálem. Považují za ně např. nezaměstnanost, zneužívání drog, slabou ekonomickou situaci. Dočasné situační vlivy jako je nuda, frustrace popřípadě neshody s partnerem pak mohou sehrát roli bezprostřední vnější stimulace, která iniciuje start nebo pokračování kriminálního jednání.

Dále je třeba poznamenat, že existuje vztah mezi urbanizací a zločinností, a to ve prospěch venkova, kde je významně méně kriminality než ve městech, a také mezi bohatstvím země a zločinností. Čím je země bohatší, tím později nastupuje mladý člověk do zaměstnání (díky zvyšující se délce studia). Z toho Wilson vyvozuje, že v takovém případě mladistvý ještě není usměrňován trhem práce a na druhou stranu už není pod vlivem rodičů, což je ideální kombinace pro delikventní chování takového mladistvého. S nástupem do zaměstnání však takové chování většinou mizí.

Pro podporu zvyšující se délky studia je třeba říci, že čím je společnost vyspělejší (a to právě díky nárůstu vzdělanosti jejích členů), tím méně častější je kriminální chování jednotlivců. Ve vyspělých společnostech je navíc znatelně nižší počet té nejzávažnější kriminality (vraždy atd.), naopak narůstá kriminalita bílých límečků atd.

V České republice jsme mohli zaznamenat výrazný nárůst kriminality mládeže i dospělých po roce 1989. Je třeba zmínit, že nárůst sociálně patologických jevů obecně je zaznamenáván v každé společnosti, v níž dochází k její celkové transformaci. U totalitních států je při represivní funkci státu běžná relativně nízká míra kriminality.

Graf č. 1: Srovnání vývojového koeficientu vyšetřovaných a stíhaných dětí a mladistvých za 1977 – 2003.

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR.

2. Prevence

Prevence kriminality zahrnuje soubor nerepresivních opatření směřující k předcházení páčání kriminality a snižování obav z ní. Jde o opatření, jejichž cílem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality a jejich následků, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí, nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Jedná se o opatření sociální prevence, situační prevence, včetně informování veřejnosti o možnostech ochrany před trestnou činností a pomoci obětem trestných činů. Prevence kriminality úzce souvisí s prevencí dalších sociálně patologických jevů.²¹

Základem účinné prevence je fakt, že prevence musí předcházet všem typům sociálního selhání, jejím cílem je prevence sociálně příznivého chování. Matoušek²² upozorňuje na to, že má-li být preventivní program účinný, je nutné, aby měl jasně definovanou cílovou skupinu a samozřejmě i sociální okolí skupiny, měl by zahrnovat co nejvíce osob významných pro každého člena skupiny a musí být věkově přiměřený.

2.1 Primární prevence

Primární prevence zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování dětí a mládeže, těžiště primární prevence je v rodinách, ve školách a v lokálních společenstvích.

Na první místo, co se týče prevence v nejširším slova smyslu, řadím kvalitní rodinné zázemí a následně kvalitní prostředí školní. V případě rizikové osobnosti dítěte mohou právě tyto instituce napomoci k tomu, aby nedošlo k dalšímu negativnímu vývoji. Rizikovým faktorem pro budoucí delikventní chování není samozřejmě jen osobnost, ale i neadekvátní rodinné prostředí, nevhodná výchova, závadová parta atd. (viz. výše). Pro tyto případy existuje řada preventivních programů, jako je výcvik výchovných kompetencí pro

---

²¹ volně citováno z URL:< <http://www.mvcr.cz/prevence/system/pojmy/1.1htm>>. [cit. 2007-9-15].

²² Matoušek, O. Kroftová, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 1998.

rodiče, programy zaměřené na mladé, svobodné těhotné ženy ze slabých sociálních vrstev, sociálně-kognitivní tréninky vedení tříd pro učitele a jiné.

Při primární prevenci je velmi důležitá kvalita trávení volného času, o níž je nutné dbát opravdu preventivně a ne až v době, kdy začíná docházet k negativnímu vývoji jedince. V takovém případě již volný čas jako preventivní prvek nestačí a naopak by se mohlo stát, že volný čas ztratí význam „rozvoje“ a nabude smyslu „úniku“.²³ O kvalitu volného času se starají i v nedávné době vzniklé nízkoprahové kluby, které jsou nabízeny právě ohroženým jedincům jako alternativa k nudě a poflakování se po sídlištích.

Řezníček²⁴ upozorňuje na to, že například nezájem o různé zájmové aktivity je již signálem vybočení z normálního vývoje. Reaguje-li pak vychovatel na takové chování standardním způsobem, zvyšuje se stupeň rizikivosti pro další vývoj sociální struktury.

2.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti. Dále je zaměřena na sociálně patologické jevy (např. drogové a alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, povalečství, vandalismus, interetnické konflikty, dlouhodobá nezaměstnanost) a příčiny kriminogenních situací.

K institucím poskytujícím sekundární prevenci řadíme *střediska výchovné péče*, které vznikají při některých výchovných či diagnostických ústavech, popř. samostatně. Poskytují všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mladistvým s negativními a patologickými projevy v chování, pokud nejsou důvody pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy přímo v zařízeních.

Na děti a mládež, kteří tráví svůj volný čas rizikovým způsobem a jsou ve zvýšené míře ohroženi sociálně nežádoucím chováním, je dále orientována činnost *sociálního asistenta* (streetworkera). Sociální asistent tyto klienty kontaktuje v jejich přirozeném prostředí (hřiště, zastávky,...) a nabízí jim možnost aktivního trávení volného času (např. v nízkoprahových klubech).

---

²³ Řezníček, M. Prevence sociálních deviací. Nadace Ethum.

²⁴ tamtéž.

Jako program sekundární prevence, který funguje i v České republice, uvádím *preventivní program 5P* (= prevence, podpora, péče, pomoc, přátelství), který je ve světě známý již od 90. let 20. století pod názvem Big brothers, Big Sisters. Cílem programu 5P je pomoc dětem školního věku, které z různých důvodů nemají dostatek přátelských vztahů se svými vrstevníky. Pomoc dítěti spočívá v pravidelném setkávání a trávení volného času s vyškoleným dospělým - dobrovolníkem. Klientům tohoto programu je mezi 5 a 16 lety.

Na podobném principu funguje i projekt LATA, který vznikl v sanatoriu Horní Palata v Praze. I tento projekt, podobně jako 5P, je založen na vztahu dobrovolníka a klienta a jejich práci. Matoušek²⁵ uvádí, že standardním klientem je chlapec, který je na první pohled nejistý, nevýrazný a ostýchavý, ve věku mezi 15 – 18 lety. Dívek je v programu menšina. Naopak mezi dobrovolníky je většina žen, což je standardní obraz situace ve většině pomáhajících profesí. Někteří klienti se do programu dostávají i díky doporučení od kurátora mládeže, v těchto případech se pak LATA stává součástí systému terciární prevence.

2.3 Terciární prevence

Terciární prevence spočívá v resocializaci, resp. alternativní socializaci kriminálně narušených osob (pomoc při pracovním uplatnění včetně rekvalifikace, nabídka sociálního a rodinného poradenství, pomoc při získávání bydlení atd.). Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí.

Problematikou terciární prevence se budu zabývat v následujících kapitolách, obecně v kapitole Systémy práce s mladistvými pachateli trestné činnosti a konkrétně, s ohledem na téma této práce, v kapitole Probační a mediační služba.

2.4 Systém včasné intervence

Systém včasné intervence (SVI) je v České republice relativní novinkou. Jeho efektivita byla v minulých letech prokázána v Ostravě, kde byl v roce 1999 pod názvem Centrum

---

²⁵ Matoušek, O. a kol. Práce s rizikovou mládeží. Praha: Portál, 1996.

včasné intervence aplikován poprvé.²⁶ Dnes je již vypracována metodika SVI, jako pilotní projekt běží od roku 2005 ve Svitavách, v říjnu 2007 byl uveden do provozu v Liberci, v průběhu roku 2007 bylo započato mapování situace k zavedení SVI také v Praze, ale na jeho plošné rozšíření se stále čeká. Jedním z důvodů jsou samozřejmě finance (nezbytné pro vypracování informační databáze) a druhým je elán profesionálů, kteří by se ho měli aktivně účastnit. Každopádně kvůli efektivitě SVI (po aplikaci SVI ve Svitavách zde údajně klesla kriminalita mládeže o 90%) je jednoznačné, že oboje je nutné překonat a SVI aplikovat do všech měst. Východiskem SVI je přístup *restorativní justice* (viz. níže).

Systém včasné intervence má dvojí zaměření. První cílovou skupinou jsou rizikové děti a mládež (rizikové ve smyslu páchaní trestné činnosti) a druhou cílovou skupinou jsou děti ohrožené (syndromem CAN či jinou trestnou činností na nich páchanou). Jeho posláním je rychlá, včasná a adekvátní reakce všech institucí, do jejichž působnosti zmiňované skupiny spadají, směřovaná k nápravě nežádoucího stavu. Jelikož je má práce zaměřená na problémovou mládež, při popisu Systému včasné intervence se nebudu tolik věnovat druhé cílové skupině, již jsou děti ohrožené.

Jak jsem již naznačila, projekt je složen ze dvou úzce provázaných částí. Jednou je informační propojení institucí (policie, orgánů sociálně-právní ochrany, soudů a státních zastupitelství, probační a mediační služby) a druhou je konkrétní kvalitní práce s klientem, jeho rodinou a komunitou, včetně koordinované spolupráce institucí mezi sebou. Snahou je tedy urychlit a zefektivnit veškeré postupy i metody práce a využívat beze zbytku všech legislativních nástrojů přijatých pro oblast trestné činnosti dětí a mládeže a sociálně-právní ochrany. Jednotlivé instituce se mohou vzájemně informovat a usměrňovat tak, aby každá z nich plnila svoji roli, spolupracovala s ostatními a nepřenášela odpovědnost na jiné.

SVI dále klade důraz na období před spácháním trestného činu, kdy by zvýšená pozornost měla být věnována problematickému chování nebo prostředí v okolí dítěte. V tomto pojetí tedy působí SVI také preventivně. V metodice SVI se doslova píše, že předpokladem splnění této oblasti je teoretická znalost příčin delikvence mládeže všemi zúčastněnými institucemi, vnímavost vůči signálům ze strany dítěte či mladistvého a dále znalost rizik vzniku syndromu CAN.

---

²⁶ více na URL: <<http://www.mvcr.cz/2003/aktualit/2004/mladez/pril4.doc>>

Strategické cíle SVI²⁷:

- » snížení míry a závažnosti delikvence dětí, odklon dětských delikventů od kriminální kariéry (sociální práce s dítětem a jeho rodinou,...);
- » snižování trestné činnosti páchané na dětech;
- » rychlá a koordinovaná multidisciplinární reakce na delikventní jednání dítěte, či na jednání, které ohrožuje integritu dítěte;
- » posílení postavení obětí trestných činů při řešení delikvence dětí;
- » rychlé a bezpečné předávání informací o:
  - dětských pachatelích a dětských obětech trestné činnosti,
  - uložení a průběhu přijatých opatření,
  - podezření na týrání nebo zneužívání dětí,
  - delikventním jednání dětí (včetně toulání, šikany, záškoláctví, výchovných problémů, apod.);
  - aktivitách jednotlivých subjektů SVI;
- » realizace preventivních opatření v dané lokalitě;
- » vytvoření nabídky služeb pro realizaci konkrétních uložených opatření (probační programy, apod.).

Zásady práce:

- » Rychlá a efektivní práce s rizikovým jedincem.
- » Co nejúplnější stanovení příčin delikvence.
- » Náprava způsobené škody, vyrovnání pachatele s obětí.
- » Stanovení odpovědnosti osob odpovědných za výchovu dítěte či mladistvého.
- » Stanovení odpovědnosti pachatele (ten musí důsledkům svého jednání porozumět, uvědomit si svoji vinu i následky, které svým jednáním způsobil).
- » Postup podle individuálního Sociálně nápravného plánu (zpracovávají OSPOD).

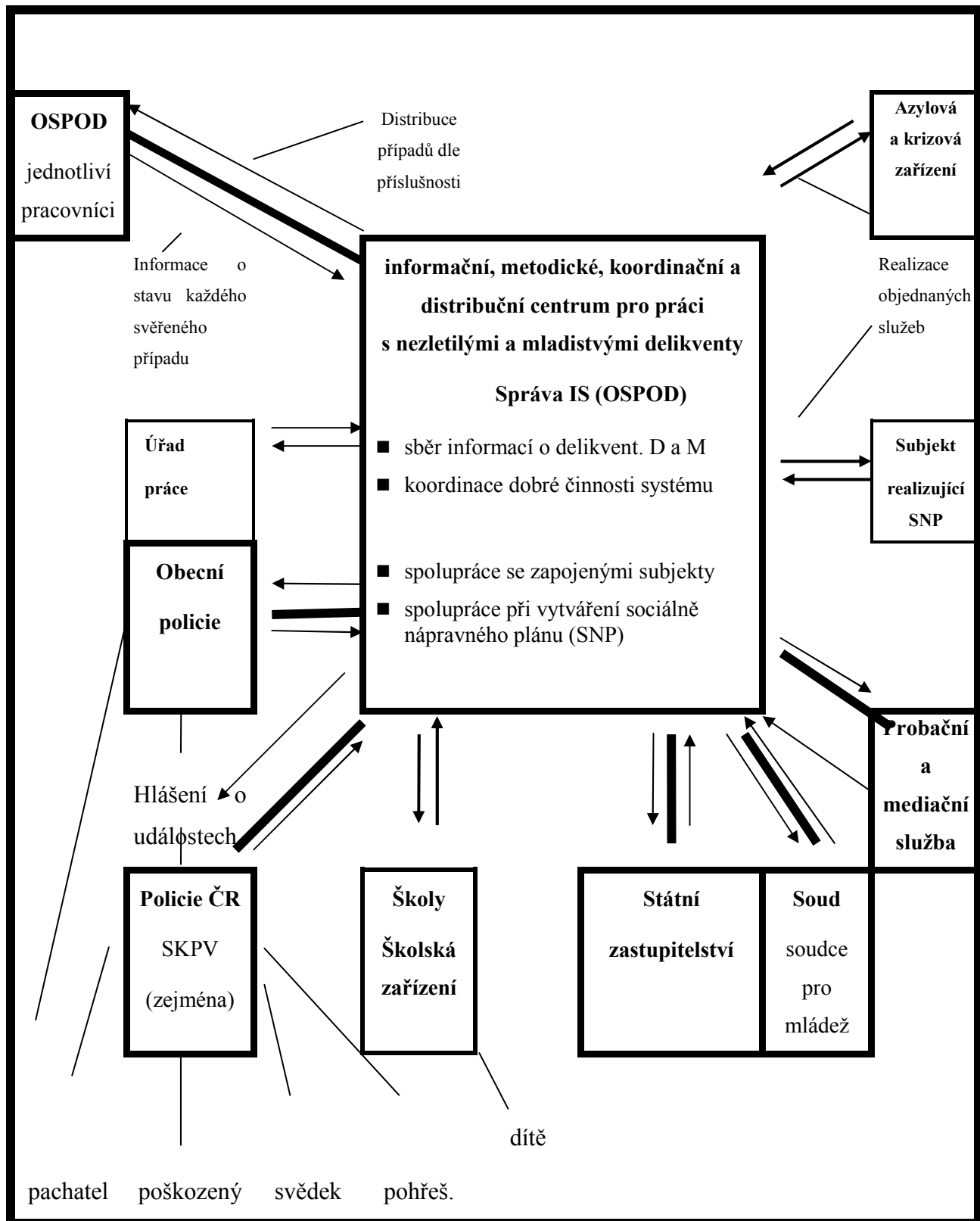
---

²⁷ Metodika systému včasné intervence pro rok 2007. URL: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2006/05/svi.pdf>>. [cit. 2007-9-20].

Cílové skupiny klientů

- » **Děti a mladiství, kteří se dopustili protiprávního jednání** bez ohledu na pozdější kvalifikaci skutku (přestupek, provinění, čin jinak trestný apod.) a jejich rodiny.
- » **Děti a mladiství s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, na útěku ze zařízení** (pohřešování) a jejich rodiny.
- » **Děti a mladiství, u kterých dochází ke kumulaci závažných výchovných problémů** (záškoláctví, šikana, projevy extremismu, drogy, alkohol, tuláctví, prostituce apod.) a jejich rodiny.
- » **Poškození (oběti) protiprávním jednáním nebo svědci protiprávního jednání** a jejich rodiny (poškození i oběti do dovršení 18 let věku).

Obrázek č. 1: SYSTÉM VČASNÉ INTERVENCE²⁸

SNP = sociálně nápravný plán; OSPOD = orgán sociálně-právní ochrany dětí

²⁸ In: Metodika systému včasné intervence pro rok 2006. URL: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2006/05/svi.pdf>>. [cit. 2007-9-20].

Základní propojení existuje mezi Policií ČR, OSPOD, obecní policií, státním zastupitelstvím a Probační a mediační službou. Tyto subjekty tvoří páteř projektu. Policie ČR a obecní policie jsou pro SVI hlavním zdrojem dat a informací. Zpracovávání a průběžná aktualizace informací je v kompetenci OSPOD, který je centrem sběru informací o dětech a mladistvých ohrožených kriminalitou. Ostatní subjekty (úřady práce, školská zařízení, azylová zařízení, pomáhající organizace - nestátní subjekty, apod.) jsou zapojeny do systému dle míry účasti na péči o dětské delikventy, pokud je to potřebné mohou také poskytovat informace. Jsou oprávněni pouze informace vkládat, to znamená, že nemají uživatelský přístup do databáze SVI. Informace proudící v systému jsou poskytovány na základě jasně stanovených pravidel (písemné dohody) a v souladu s příslušnými platnými právními normami.

Problémem zůstává informační síť, jejíž budování je závislé na tom, aby všechny subjekty činné v SVI měly zabezpečený přístup k počítači s internetem. Na tento problém se naráží především u policie, která takové vybavení často postrádá (především obecní policie). Dále je nutná skutečná součinnost všech institucí, to znamená, že je potřeba o případech mluvit, a to nejlépe na společných schůzkách. V menších městech je tato podmínka lépe uskutečnitelná než v anonymních velkoměstech, kde se pomáhající profesionálové často ani neznají. Nedocentitelnou satisfakcí všech profesionálů, kteří se do Systému včasné intervence zapojují, jsou viditelné výsledky jejich práce.

3. Systémy práce s mladistvými pachateli trestné činnosti

3.1 Restorativní justice

Restorativní (obnovující) justice je založena na principu, že trestný čin je považován za závažnou sociální událost, která se úzce dotýká oběti, komunity, kde se trestný čin odehrál, a také pachatele. Trestný čin je zde pojímán jako sociální konflikt mezi dvěma i více jednotlivci či stranami, a proto jej lze účinně řešit pouze za podmínky aktivní participace všech, tj. oběti, pachatele a příslušného sociálního společenství. Cílem je tedy hledat vyvážené a účinné řešení a zahrnout do něj všechny, jichž se trestný čin nějakým způsobem dotkl, především pachatele, oběť a komunitu. Na principech restorativní justice je postavena i Probační a mediační služba České republiky.

Koncepce restorativní justice, jako alternativa k běžnému trestnímu řízení, se objevila zhruba před dvaceti lety jako jeden z řady nových principů trestního práva. Obnovující justice je součástí širší koncepce, jejímž cílem je optimální náprava škody způsobené trestným činem oběti i širší komunitě. V rámci obnovující justice má pachatel i oběť prostor ke vzájemné komunikaci, pachatel má příležitost převzít zodpovědnost za svůj čin i jeho následky a zúčastněné strany se dohodnou na způsobu, jak situaci napravit a jak předejít recidivě.

Jednou z metod, která se v rámci restorativní justice využívá, je *přímá mediace*, tedy setkání pachatele s obětí za přítomnosti nestranné osoby, mediátora. Ve chvíli, kdy jsou účastníky takového setkání i další osoby (např. rodinní příslušníci, zástupci komunity atd.), mluvíme o tzv. *konferenci*. Další možností je pak *mediace nepřímá*, kdy spolu pachatel a oběť komunikují nepřímou, např. formou psaných zpráv posílaných přes mediátora.

Problémem využívání mediace v českých podmínkách nadále zůstává neochota obětí mediace se účastnit. Ze statistik Národní probační služby Anglie a Walesu však vyplývá, že valná většina obětí, které tento proces absolvují, jej považují za přínosný. Fyzická přítomnost oběti má navíc blahodárný vliv na prevenci recidivy. Umožňuje oběti informovat pachatele přímo o bezprostředních následcích pachatelova činu, položit pachateli potřebné otázky a přijmout jeho omluvu.

Obnovující justice často vyústí v určitou formu reparace, tedy vyrovnání, i když není přímo nařízená soudem, a to ačkoliv hlavním cílem obnovující justice není materiální vyrovnání. Hlavním cílem je vyrovnání morální, narovnání lidských vztahů a obnovení důvěry, která vzala spácháním trestného činu za své.

Dalším principem, který s restorativní justicí úzce souvisí, je podpora obětí. Tento princip úspěšně funguje ve Velké Británii, kde probační úředníci pracují s oběťmi bezprostředně po činu, jsou jim oporou při soudním líčení, poskytují možnost setkání s pachatelem a dále i pomoc oběti v době, kdy se pachatel po odpykání trestu vrací na svobodu.

Co se týče evropských zemí, jejich přístup k restorativní justici je různý. V mnohých evropských zemích, např. v Belgii, Francii či Německu, legislativa umožňuje či přímo nařizuje vedení určitého typu trestních případů právě podle principů obnovující justice. Rakousko patří k zemím, kde je pozice restorativní justice velmi silná. Ve většině evropských států převládá model, v němž případy předává k řízení podle principů obnovující justice státní zástupce ve fázi trestního stíhání či obžaloby. V některých zemích, například v Belgii, lze případ předat i po vynesení rozsudku.

Rostoucí význam obnovující justice má vzrůstající odezvu i na nadnárodní úrovni. Rada Evropy například vydala své doporučení na téma mediace v soudních případech již v září 1999. Rámcové rozhodnutí EU přijaté v březnu 2001 zavazuje členské státy k podpoře mediace ve vhodných trestních případech a k záruce, že rozhodnutí a dohody uzavřené v rámci mediace budou uznána jako platná. I v OSN se o obnovující justici, mediaci a neformálních či tradičních způsobech řešení některých trestných činů jednalo, výsledkem bylo rozhodnutí Ekonomické a sociální rady z července 2002 o základních principech obnovující justice.²⁹

Ve Velké Británii, kde je probace a mediace využívána už více než sto let, je jedním z nejdůležitějších faktorů spolupráce s komunitou. Je zde běžné, že o mladistvých prvopachatelích méně závažné trestné činnosti rozhoduje komunita, popř. je komunita přítomna zasedání a k jejímu názoru soud přihlíží.

V rámci procesu restorativní justice přestává být pachatel pouhým objektem soudního nebo správního řízení, ale stává se subjektem přiměřeně odpovědným za své činy, za svoji nápravu, za vyrovnání se s těmi, jimž svým jednáním uškodil i za svoji další životní perspektivu.

Pro přehlednost jsem do tabulky srovnala znaky „nové“, restorativní justice a „staré“, retributivní či represivní (trestající) justice:

---

²⁹ srov. URL: <<http://www.spj.cz/index.php?cnt=dokumenty&PHPSESSID=8f15d047fea61efbe36a45308e82a2bf&PHPSESSID=8f15d047fea61efbe36a45308e82a2bf>> [cit. 2007-9-30].

Tabulka č. 2: Srovnání znaků retributivní a restorativní justice.

Retributivní justice	Restorativní justice
zločin je pojímán jako újma či násilí způsobené státu,	zločin je pojímán jako újma či násilí způsobené jedinci, jako interpersonální konflikt,
výsledkem soudního procesu je zavržení a odsouzení pachatele,	pachatel je veden k odpovědnosti za trestný čin,
Trest jako prostředek nápravy a prevence recidivy,	dialog a diskuse jako prostředek nápravy mezi oběma stranami,
pachatel je pasivním objektem procesu,	pachatel je v procesu aktivním subjektem,
postižené sociální společenství odsunuto do pozadí, je nahrazeno či reprezentováno státem,	komunita je v procesu aktivním činitelem,
výsledek trestního stíhání je věcí profesionálů (policistů, soudců, státních zástupců),	aktivní zapojení všech účastníků trestního konfliktu,
práva oběti bývají opomíjena,	uznání a uplatnění práv oběti,
stimulace individualismu a soutěživosti,	stimulace sounáležitosti a vzájemnosti,
žádný nebo jen minimální důraz na projev lítosti, na omluvu atd.	vytváření podmínek pro odpuštění, omluvu atd.
trvalá či dlouhodobá stigmatizace pachatele.	stigmatizace je odčinitelná aktivitou pachatele při nápravě škod.

Probační a mediační služba České republiky staví svou práci na principech restorativní justice, ale některé principy v České republice zatím plně nefungují. Mám na mysli především spolupráci s komunitou, která je u nás opomíjena. Na druhou stranu se ale není čemu divit, protože samotná komunitní práce v České republice je na velmi nízké úrovni, a proto není možné jí v rámci probace, mediace a obecně prospěšných prací plně využít. Dalším sporným bodem je pomoc obětem. Probační a mediační služba České republiky má tento bod v náplni práce, ale není zcela naplňován. Jsem přesvědčena, že hlavním důvodem je opět nedostatek času, resp. nedostatek pracovníků, se kterým se PMS ČR potýká. Je však důležité věnovat péči také obětem trestných činů, což lze uskutečnit přinejmenším jedním setkáním s postiženým a předáním kontaktů na další odborníky, jako je psycholog, občanská poradna, linka důvěry atd.

3.2 Zakotvení v zákonech

S problematikou problémové mládeže se v českém zákonodárství setkáváme hned v několika zákonech. Tím nejzásadnějším je Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, kterým se budu podrobněji zabývat níže. Dále Zákon o ústavní a ochranné výchově a v rámci prevence delikventního chování i Zákon o rodině a Zákon o sociálně právní ochraně dětí.

3.2.1 Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (Sbírka zákonů č. 218/2003)

Hlavní principy:

Mluvíme-li o mladistvém, je jím ten, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. rok věku a nepřekročil 18. rok svého věku, v jeho případě pak protiprávní čin nazýváme *provinění*. Dítětem je dle zákona osoba, která v době spáchání činu nedovršila 15. rok věku, zde se o protiprávním činu mluví jako o *činu jinak trestném*. Mládeží se pak rozumí děti a mladiství.

Zásadním principem je, že zákon zdůrazňuje nutnost **specifického zacházení s mladistvými pachateli**. „...řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchaní protiprávních činů.“³⁰

V § 3 se výslovně praví, že „...opatření uložené podle tohoto zákona musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu, jakož i osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu.“³¹ K trestnímu opatření se pak přistupuje pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona.

Samozřejmostí je ochrana osobních údajů mladistvého, které by vedly k jeho identifikaci a možné stigmatizaci v běžném životě.

Zákon dále zdůrazňuje, že je potřeba, aby čin byl projednán *bez zbytečného odkladu* a v přiměřené lhůtě, a to *soudem pro mládež*. Především u mládeže je totiž nutné, aby

---

³⁰ § 1 odst. 3 Sb., str. 4030.

³¹ § 3 odst. 3 Sb., str. 4030.

„potrestání“ přišlo bezprostředně po spáchaném činu, jinak se jeho účinky ztrácí. Nejen soudy, ale samozřejmě i státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže musí mít zvláštní *průpravu pro zacházení s mládeží*.

§ 42 říká, že mladistvý musí mít obhájce. Zvláštností pak je, že takový obhájce mladistvého už ale nemusí mít onu zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží. Zde se podle mého názoru odkloňujeme od principu, který jsem zmiňovala výše, tedy že „...řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páchání protiprávních činů.“ Výchovní postoj obhájce k činu, který je v běžných trestních záležitostech u dospělých nežádoucí, totiž dle mého názoru hraje ve věcech mládeže velmi důležitou roli.

Při zahájení trestního řízení (§ 60) je též třeba informovat jeho zákonného zástupce, orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a Probační a mediační službu. Ideální by bylo, aby v přípravném řízení Probační a mediační služba vstupovala do všech případů, ale vzhledem k možnostem (zvláště v Praze) vstupuje jen do případů, kde se její přítomnost jeví nejúčinnější. Je samozřejmě možné, že díky tomu nevstoupí do případu, kde by v konečném důsledku její působení bylo opravdu žádoucí. To však lze vyřešit pouze navýšením probačních úředníků, popřípadě využít pomoci policie, státních zástupců a soudců při vytipování případů.

Opis rozsudku pak soud posílá také na OSPOD a Probační a mediační službě.

Druhy opatření

1. Výchovní opatření

Výchovní opatření lze ukládat i před rozhodnutím ve věci, avšak pouze se souhlasem obviněného. Ten tak může projevit snahu po nápravě. V rámci rozhodnutí ve věci mu mohou být výchovní opatření uložena jako povinnost.

- a. dohled probačního úředníka,
- b. probační program,
- c. výchovní povinnosti – například bydlet s rodiči, společensky prospěšná činnost, usilovat o vyrovnání s poškozeným, podrobit se léčení závislosti, podrobit se vhodnému programu sociálního rekvalifikačního či jiného výcviku, který není probačním programem, zaplatit přiměřenou finanční částku na pomoc obětem trestné činnosti atd.,

- d. výchovná omezení – nenavštěvovat určité akce, nevhodná prostředí, neužívat návykové látky, nehrát hazardní hry, neměnit bez předchozího ohlášení místo pobytu atd.,
- e. napomenutí – soudce či státní zástupce za přítomnosti zákonného zástupce vytkne mladistvému čin, který spáchal, zároveň může přenechat postižení na zákonném zástupci (popř. škole či výchovném zařízení) ten je pak povinen vyrozumět soud o způsobu a výsledku postižení.

2. Ochranná opatření

- a. ochranné léčení,
- b. zabránění věci,
- c. ochranná výchova.

3. Trestní opatření

- a. obecně prospěšné práce
- b. peněžitá opatření
- c. peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu
- d. propadnutí věci
- e. zákaz činnosti
- f. vyhoštění
- g. odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu
- h. odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- i. odnětí svobody nepodmíněné

...ad. 1.a. § 16 Dohled probačního úředníka

1. „Dohledem probačního úředníka se rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení uložených mladistvému soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem nebo vyplývajících ze zákona a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.
2. Účelem dohledu probačního úředníka je:
  - a. Sledování a kontrola chování mladistvého, zaměřená na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti opakované trestné činnosti,

- b. Odborné vedení a pomoc mladistvému s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.
3. Mladistvý, kterému byl uložen dohled probačního úředníka, je povinen
  - a. spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě programu jeho výkonu,
  - b. dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem; při stanovení těchto lhůt probační úředník přihlédne k poměrům mladistvého, jeho životní situaci v době výkonu dohledu i k prostředí, v němž žije,
  - c. informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování uložených přiměřených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
  - d. nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí.³²

Zánik trestnosti (§ 7)

Zánik trestnosti je možný pouze u činu, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let. Zaniká, pokud mladistvý dobrovolně odstraní nebo napraví způsobený následek, anebo se o to pokusil, popřípadě pokud svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a dále pokud čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.

Upuštění od uložení trestního opatření

Podle § 11 může soud pro mládež upustit od uložení trestního opatření mladistvému, který spáchal provinění menší nebezpečnosti, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě. Dále pak pokud lze důvodně očekávat, že k nápravě povede již samotné projednání před soudem, pokud se mladistvý dopustil činu z neznalosti předpisů, anebo pokud soud přijme záruku za nápravu mladistvého.

Pokud soud nakonec přistoupí k upuštění od potrestání, může mladistvého napomenout anebo může nechat jeho postižení na zákonném zástupci, škole nebo na výchovném zařízení. Ti pak mají povinnost informovat o výsledku soud.

Podle § 12 lze také upustit od potrestání, pokud mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou (pak také soud ukládá ochranné léčení).

---

³² § 16 Sb., str. 4033, 4034.

Podmíněné upuštění od potrestání

Pokud mladistvý splňuje podmínky uvedené v § 11, ale soud považuje za potřebné po stanovenou dobu sledovat chování mladistvého, je možné upustit od potrestání podmíněně. Zkušební doba se stanovuje až na 1 rok (s možností prodloužení max.o jeden rok) a zároveň je mladistvému možno uložit výchovné či ochranné opatření a také nařídit náhradu škody.

Druhy zvláštních způsobů řízení (§ 68 - 71)

Je-li provinění mladistvého prokazatelné a on sám je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a pokusit se odstranit následky svého provinění, pak je možno použít zvláštní způsoby řízení, a to:

- podmíněné zastavení trestního stíhání,
- narovnání,
- odstoupení od trestního stíhání (pouze u provinění do trestní sazby 3 let, a to pouze pokud trestní stíhání není účelné, popřípadě potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchání dalších provinění).

Zjištění poměrů mladistvého (§ 55)

Probační a mediační služba může dostat orgány činnými v trestním řízení uloženo také zjištění poměrů mladistvého, prostředí, ve kterém žil a byl vychován, včetně posouzení toho, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření. Za tímto účelem pak Probační a mediační služba (a také orgán sociálně-právní ochrany dětí) vypracovává zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a jeho aktuální životní situaci. K této zprávě pak soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce přihlédne při konečném rozhodnutí věci.

Zpráva je písemná a musí obsahovat zejména věk mladistvého, stupeň zralosti, postoj k provinění, ochotu zajistit náhradu škody, rodinné poměry, stupeň vlivu rodičů na mladistvého a současně vztah mezi mladistvým, jeho širší rodinou a blízkým sociálním okolím, dále pak záznamy o školním prospěchu, docházce, chování, popřípadě i jeho chování v zaměstnání, přehled předchozích provinění a opatření vůči němu použitých.

Výkon dohledu probačního úředníka (§ 80)

§ 80 stanovuje podmínky výkonu probačního úředníka. Dohled nařizuje předseda senátu soudu pro mládež středisku Probační a mediační služby, v jehož obvodu mladistvý bydlí nebo se zdržuje. Při výkonu dohledu probační úředník dohlíží na to, jak mladistvý plní

povinnosti, které mu byly uloženy, a za tím účelem také mladistvého pravidelně navštěvuje v jeho bydlišti, na pracovišti a ve škole.

Odstavec 4 pak říká: „Poruší-li mladistvý, kterému byl uložen dohled, závažně nebo opakovaně podmínky dohledu nebo jiná uložená výchovná opatření, informuje o tom probační úředník bez zbytečného odkladu předsedu senátu soudu pro mládež, který dohled uložil.“³³ Pokud se jedná o méně závažné porušení, může probační úředník mladistvému udělit výstrahu, avšak nejvýše dvě v průběhu jednoho roku.

Zpráva soudu je probačním úředníkem obvykle podávána jednou za 6 měsíců.

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže je platný bezmála čtyři roky. Zpočátku bylo ze strany soudů problematické využívat všech možných opatření, dnes už je situace mnohem příznivější. Probační a mediační službě narůstají případy, do kterých by bylo možné vstoupit, i případy, do kterých z nařízení soudu vstoupit musí. Bohužel, jak jsem se o tom zmiňovala již výše, narůstají i případy, do kterých díky nedostatečné kapacitě pracovníků probační služba vstoupit nemůže.

Mezi potíže, které se objevují a které se stále nepodařilo odstranit, patří především nedostatečná komunikace mezi orgány činnými v trestním řízení, kurátory pro mládež a probační službou, ale i nedostatečná následná komunikace se školami popř. s rodiči provinilců. Z praxe vyplývá, že zmiňovaná komunikace lépe funguje v menších okresech než například v Praze. Bylo by vhodné uvést do praxe Systém včasné intervence, který v některých městech (Ostrava, Svitavy) úspěšně funguje, a to právě proto, aby byli mladiství přestupci zákona včas detekováni a aby byli ke změně závadového chování motivováni ze všech stran.

Další otázka, která by měla být co nejdříve řešena, je otázka neplnění probace ze strany mladistvých. V praxi se často setkáváme s neochotou soudů nacházet pro mladistvého další možné sankce ve chvíli, kdy tento probaci neplní. Samozřejmě že není v ničím zájmu uložit provinilci nepodmíněný trest, ale bylo by vhodné, aby si soudce mladistvého znovu předvolal, což už samo o sobě může zapůsobit, a popřípadě se rozhodl pro další opatření. Opět zmiňuji, že i tato potíž by se dala vyřešit v rámci komunikace mezi úředníkem probační a mediační služby a příslušným soudcem.

---

³³ § 80 Sb., str. 4047.

3.2.2 Alternativní opatření a tresty

Alternativní tresty jsou součástí výše uvedeného Zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, pro úplnost je však uvádím znovu a přehledněji. Navíc pokládám za vhodné zmínit se i o dalších alternativách, které české soudnictví zatím nezná. Na plnění alternativních trestů dohlíží Probační a mediační služba České republiky.

Mezi alternativní opatření pro mladistvé patří:

- » podmíněné zastavení trestního stíhání,
- » narovnání,
- » upuštění od potrestání,
- » podmíněné upuštění od potrestání s dohledem,
- » zánik trestnosti.

Alternativní tresty pro mladistvé v České republice (tedy každý trest, při kterém nedochází k omezování osobní svobody odsouzeného):

- » podmíněné odsouzení s dohledem či bez něj,
- » obecně prospěšné práce,
- » probace,
- » ochranná léčba,
- » pokuta, peněžitý trest.

V zahraničí se ale setkáváme ještě s dalšími tresty, které v zákonných možnostech našich soudů nejsou. V nedávné době byla předmětem odborných debat *částečná detence* (v tomto případě víkendová), odborníci se ale nedohodli na systému kontroly mladistvých, kterým by byl tento trest udělen. Při částečné detenci se v podstatě jedná o domácí vězení, mladistvý zůstává v rodině, ale aby se zamezilo např. vlivu závadové party, má mimo docházku do školy zákaz vycházení. Částečně se v České republice setkáváme s tzv. *morální sankcí*, kde je mladistvému nařízen např. příspěvek na charitu či osobní omluva poškozenému, což je prvek, který se využívá u u nás známé mediace.

3.3 Profese a instituce zabývající se problémovou mládeží

3.3.1 Kurátor pro mládež

Kurátor pro mládež je podle pedagogického slovníku: „Pečovatel, soudem nebo sociální institucí pověřený opatrovník dítěte v případě, že o něj rodiče nepečují. V systému sociální práce též pracovník úřadu státní správy, který ve vymezené lokalitě sleduje život, rodinné, ekonomické a materiální poměry rodin s nižšími příjmy či z rizikových skupin obyvatelstva a snaží se předejít zanedbávání nebo týrání dětí.“³⁴

Tato definice však není přesná. Práce sociálního kurátora nespočívá v tom, že se snaží „předejít zanedbávání a týrání dětí“, tím se zabývá sociální pracovník Odboru sociálně právní ochrany dětí, kurátor se věnuje dětem s poruchami chování. To znamená, že se snaží předejít jejich trestné činnosti, záškoláctví, nerespektování rodičů atd. Sociální kurátor je tu pro „zlobivé“ děti. Takové děti navíc nemusí být jen z rodin s nižšími příjmy, dnes je již velmi rozvinutý jev delikventní činnosti dětí z tzv. podnikatelských rodin, popisovaný výše, kdy rodiče nemají na své dítě čas, a to si pak svůj volný čas krátí právě delikventním chováním.

Kromě přímé výchovné práce s klientem provádějí kurátoři také šetření v rodinách klientů, vypracovávají zprávy pro návazné instituce (soud, policie), spolupracují se školami, s policií a s dalšími institucemi. Dále podávají k soudu návrhy na předběžná opatření a nařízení ústavní výchovy a podněty a návrhy na soudní dohled (ten pak vykonává Probační a mediační služba) a další výchovná opatření. V průběhu roku má kurátor povinnost navštěvovat své klienty, a to čtyřikrát ročně, ve výchovných ústavech a ve věznicích. Kurátor je v pravidelném kontaktu s rodinami klientů a vyjadřuje se k víkendovým návštěvám, řeší problémy spojené s opakovanými útekami klientů z ústavu a s jejich následnou trestnou činností.

Problémem sociálních kurátorů, resp. problémem pomáhajících profesí ve státní správě obecně, je nedostatek supervize. Orgány sociálně právní ochrany dětí samozřejmě mají možnost supervizi vlastními silami zajistit, ale málokde se s ní v praxi opravdu setkáme. Osobně bych se zasadila o to, aby supervize (v podobě „náslechů“, Bálintovských skupin atd.) byla pro kurátory a sociální pracovníky povinností. Více se této tematice budu věnovat v kapitole Supervize v pomáhajících profesích a její možnosti v probační a mediační službě.

---

³⁴ Průcha, J. Walterová, E. Mareš, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003.

3.3.2 Výchovné a diagnostické ústavy

Diagnostický ústav představuje určité síto, přes které prochází všechny děti a veškerá mládež směřující do ústavní výchovy. To znamená, že se tu můžeme setkat jak s jedinci s nařízenou ústavní výchovou, tak s těmi, jejichž rodina nebyla funkční, až po ty, kterým třeba rodiče zemřeli. Bylo by vhodné, aby se právě jedinci bez výchovných problémů zdržovali v diagnostických ústavech co nejkratší dobu. Zákonná možnost umístit jedince do dětského domova či výchovného ústavu bez předchozího pobytu v ústavu diagnostickém navíc existuje.

Pobyt jedince v diagnostickém ústavu by neměl přesahovat 8 týdnů, ale bohužel se stává, že bývá delší. Během této doby je na základě výsledků komplexního speciálně pedagogického, psychologického a sociálního vyšetření s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu jedince vypracován návrh individuálního výchovného plánu, který je pak následně doplňován v zařízení náhradní výchovné péče a příslušným vychovatelem v půlročních intervalech ověřován.

Mezi funkce diagnostického ústavu patří právě diagnostika, výchova, vzdělávání (svěřenci chodí do školy) a terapie (psychologická i sociální). Je zde také poskytován maximálně třídní azyl dětem na útěku (ať už na útěku z nějakého typu ústavní péče nebo z rodiny, to pak zákonní zástupci hradí náklady spojené s pobytem svého dítěte v ústavu).

Výchovné ústavy zajišťují výkon ústavní výchovy dětí zpravidla starších deseti let s vážnými poruchami chování a dále výkon ochranné výchovy.

3.3.3 Středisko výchovné péče

Střediska výchovné péče nabízí podle zákona č. 109/2002 Sb. preventivně výchovnou péči dětem a mladistvým s negativními a patologickými projevy chování, pokud nejsou důvody pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy přímo v zařízeních. Střediska výchovné péče mohou být zřizována samostatně anebo jsou součástí diagnostických či výchovných ústavů. Hlavním úkolem, na kterém středisko pracuje, je rozvoj komunikace a pozitivních vztahů v rodině. Návštěva či pobyt ve středisku jsou dobrovolné, podmínkou přijetí je svobodné rozhodnutí klienta a souhlas jeho rodičů.

Střediska nabízejí ambulantní i pobytové služby. Pobyt trvá většinou 2 měsíce a během této doby se s klientem intenzivně pracuje podle individuálního výchovně vzdělávacího plánu. Pokud klient selhává i zde a pokračuje v asociálním chování, bývá mu většinou soudem nařízena ústavní či ochranná výchova.

3.3.4 Vězení

Nepodmíněný trest, tedy vězení, by podle Zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže měl být tím posledním, co soudce mladistvému uloží. Nepodmíněný trest je využíván v případě, že se jedná o spáchání závažného trestného činu (např. loupežné přepadení, pokus o vraždu, vražda atd.) a dále v případě opakované trestné činnosti, kdy předchozí udělená opatření nebyla účinná.

Od 1.1.2000 platí zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, který kromě čtyř základních typů věznic zřizuje samostatný typ věznice pro mladistvé, kam jsou zařazováni odsouzení, kteří nepřekročili 18. rok věku. Pokud tak rozhodne soud, je možné do tohoto typu věznice zařadit i osoby starší. Nadále mohou být mladiství zařazováni do oddělení mládeže běžných věznic.

Otázka věznic pro závažné trestné činy mladistvých spolu s otázkou snížení hranice trestní odpovědnosti byla v nedávné době znovu otevřena v médiích. Prioritou trestního systému samozřejmě není ukládat nepodmíněné tresty, ale ve chvíli, kdy se jedná o závažný trestný čin, není jiné východisko, než udělit právě trest nepodmíněný. Zvláště pak v případech, kdy se jedná o psychopatický či psychotický typ osobnosti pachatele trestných činů.

4. Probační a mediační služba

Vzhledem ke zvyšující se kriminalitě, a to na celosvětové úrovni, je nutný rozvoj alternativních trestů. Proto je nutné, aby Probační služba byla dynamickou a progresivní součástí jednotné trestně-právní strategie, která bude zahrnovat prevenci delikvence, policejní kontrolu, pomoc obětem trestných činů a obratné zacházení s delikventy. Alternativní (nebo komunitní) tresty by neměly být primárně pojímány jako alternativy k uvěznění, ale jako opatření, mající vlastní hodnoty. Jedná se např. o možnost postavit se tváří v tvář svému činu, a to od omluvy poškozenému, přes náhradu škody až po vykonání prospěšných prací v rámci komunity, a další.

4.1 Historie probace a mediace

Podle Chalupové³⁵ je práce s pachatelem formou probace jedním z nejstarších způsobů sociální práce vůbec. „Její základy položili v polovině 19.století kněží, kteří si vzali na starost určitého pachatele, aby mu pomohli překonat potíže po příchodu z vězení, či aby mu umožnili vyhnout se trestu vězení tím, že nad ním budou na žádost soudu vykonávat dohled a poskytovat mu pomoc a podporu.“³⁶

Rozvoj probace jako takové byl ovlivněn rozvojem trestního práva zaměřeného na mladistvé, dále positivismem v kriminologii a teoriemi kontroly (viz. výše). Dá se říci, že probace vznikla z rozporu mezi tendencemi k represí, kterou s sebou nese vězení, a tendencemi k integraci či nápravě.

4.1.1 Anglie

Po druhé světové válce se v Anglii rozvinul systém probace tak, jak jej známe dnes. Bylo to období velkého optimismu v účinnost sociální práce s delikventy a i proto se v 60. letech 20. století probační úředníci stali součástí trestně právního systému, který tíhl k ideálu nápravy delikventů. Problematika zločinnosti začala být chápána nejen jako problém

---

³⁵ Voňková, J. Chalupová, J. Sociální práce s pachateli. Praha: Leges, 1992.

³⁶ tamtéž, str. 75.

jedinců a jejich rodin, které potřebují pomoc a podporu, ale také jako problém komunit, které se vlivem spáchaného zločinu stávají dezorganizovanými a znevýhodněnými. Centrem pozornosti tedy nebyl zločin jako takový, ale osobní a sociální problémy, které z tohoto zločinu plynou. Probace se tak stala ústřední činností, která s sebou přinesla také důraz na prevenci kriminality.

Na předním místě byla snaha humanizovat tresty, a to technikami sociální práce, znalostmi z kriminologie a kvalifikovaným nezaujatým soudem. Jako taková se probace stala jedním z politických projektů sociálního státu. V 60. letech 20. století se tak Anglie honosila rozvinutou sítí sociálních služeb, ve které hrála probace hlavní roli, a to jako pevně zavedená, kvalifikovaná činnost, která získávala svou autoritu nejen díky tomu, že ji zaštiťoval soud, ale hlavně díky výsledkům své práce.

Dnes už probační služba v Anglii není tak progresivní, jako byla právě v 60. letech, a naopak se zdá, že se stává spíše konzervativní. Její důležitost zůstává v tom, že se jedná o alternativní, tedy nevězeňskou sankci, která, spíše než nepodmíněný trest, nabízí jak pomoc, tak kontrolu. Dalším faktem je, že na rozdíl od vězení jsou alternativní tresty v čele s probací mnohem levnější a velmi efektivní.³⁷

4.1.2 Česká republika

Probační a mediační služba byla v České republice zřízena v roce 2001, je to tedy instituce mladá, avšak některé sociálně výchovné a preventivní prvky při zacházení s pachateli trestných činů, které tato organizace zaštiťuje, byly používány již dříve. Sociální práce s pachateli trestných činů vycházela v bývalém Československu z tradice první republiky a díky aktivitám mnohých odborníků v této oblasti, zejména od konce 60. let, tu byly neustále snahy o systémovou práci s pachateli trestných činů, a to i přesto, že tehdejší režim takovým aktivitám nakloněn nebyl. Přibližně od roku 1970 se jednalo zejména o systém *sociálních kurátorů* pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody v rámci tzv. postpenitenciární péče. Později se vytvořil i systém *kurátorů mládeže*, kteří se zaměřovali na pomoc a dohled nad problémovou mládeží v souvislosti s trestnou činností. V současné době je tato činnost sociálními kurátory a kurátory pro mládež na základě

---

³⁷ srov. Klaus, J., F. Handbook on probation services. Guidelines for Probation Practitioners and Managers. Rome/London: UNICRI, 1998.

zákona o sociálně právní ochraně dětí a mládeže stále vykonávaná. V rámci výkonu trestu začali působit sociální pracovníci ve věznicích.

Po roce 1989 zesílily aktivity směřující k reformě trestního práva, k rozšíření škály trestů a opatření nespojených s trestem odnětí svobody a k posílení prvků psychosociálního zacházení s pachatelí trestných činů. Do popředí zájmu se dostala i otázka postavení poškozených v trestním procesu a možnosti jejich účinnější morální i materiální satisfakce. V této souvislosti byla v průběhu 90. let prostřednictvím dílčích novel trestního zákona a řádu přijata řada alternativních sankcí a odklonů od klasického trestního řízení.

V roce 1993 (zák. č. 292/1993 Sb.) byl do trestního procesu zaveden *institut podmíněného zastavení trestního stíhání* (§ 307, 308 tr.ř.), který mimo jiné předpokládá, že obviněný uzavřel s poškozeným dohodu o náhradě způsobené škody a že obviněnému bude uloženo, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život. S účinností od 1. 9. 1995 byl zaveden *institut narovnání* a od 1. 1. 1996 pak *trest obecně prospěšných prací*. Jako typický trest spojený s probací byl 1. 1. 1998 konečně zaveden *trest podmíněného odsouzení s dohledem* a *institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem*. Novelou trestního zákona a řádu byly v roce 2001 nově zavedeny *instituty podmíněného propuštění z výkonu trestu s dohledem* a *nahrazení vazby dohledem probačního úředníka*.³⁸

Na základě vládního usnesení v rámci programu Prevence kriminality byla s účinností k 1. 1. 1996 vytvořena při okresních i krajských soudech místa probačních úředníků. Plněním úkolů probačních úředníků byli na většině okresních a na některých krajských soudech pověřeni pracovníci odborného aparátu soudů a vyšší soudní úředníci. Důraz byl kladen především na zajištění administrativně technického výkonu obecně prospěšných prací a na kontrolu chování obviněných v rámci uloženého dohledu, popř. získávání formálních podkladů pro aplikaci odklonů v trestním řízení (např. prohlášení, že obviněný souhlasí s podmíněným zastavením trestního stíhání), přičemž tento výkon probačních aktivit byl zpravidla kumulován s další činností těchto pracovníků. Činnost probačních pracovníků byla omezena zejména na vykonávací fázi trestního řízení, ve které byla zdůrazňována především kontrola chování pachatelů v průběhu zkušební doby.

---

³⁸ srov. Karabec, Z. Ouředníčková, L. Doubravová, D. Štern, P. Probační a mediační služba v ČR, Rukopis.

4.2 Zákon o probační a mediační službě (257/2000 Sb.)

Pro úkony probace a mediace v trestním řízení byla v roce 2000 zřízena a podpořena zákonem č. 257/2000 Sb. k 1.1.2001 Probační a mediační služba České republiky (dále jen PMS), která spadá pod Ministerstvo spravedlnosti ČR. V jejím čele stojí ředitel přímo jmenovaný a odvolávaný ministrem spravedlnosti. Pracovníci služby (probační úředníci a asistenti) jsou v nezávislém postavení vůči soudům i státním zastupitelstvím, byť k započetí jejich aktivit je vždy nezbytný souhlas příslušného státního zástupce či soudce.

Zákon výslovně ukládá činnost PMS. Obecně se jedná o vytváření podmínek k uložení jiného než nepodmíněného trestu spojené s poskytováním odborného vedení mladistvého a s pomocí mladistvému. Kombinace kontroly a pomoci je dle mého názoru pro pracovníky odborně i osobnostně náročná a výsledná práce bude vždy kombinací osobnostního nastavení pracovníka a samozřejmě i přístupu klienta k plnění probace.

Konkrétně je činnost PMS vymezena následovně:

- Obstarávání podkladů o osobě obviněného a o jeho rodinném a sociálním zázemí.
- Vytváření podmínek pro podmíněné zastavení trestního stíhání, pro schválení narovnání, pro úspěšnou mediaci a jiné postupy vedoucí k alternativě nepodmíněného trestu.
- Vykonávání nařízeného dohledu, dohledu nad podmíněčně propuštěnými a při náhradě vazby dohledem.³⁹
- Kontrola dalších alternativních trestů i sledování výkonu ochranných opatření.
- Pomoc poškozeným při odstraňování následků trestného činu.
- Koordinace sociálních a terapeutických programů pro obviněné.
- Prevence trestné činnosti.

V zákoně je Probační a mediační službě při práci s mladistvými delikventy uložena spolupráce s dalšími institucemi, především s orgány sociálně právní ochrany dětí, dále pak se školami, školskými zařízeními a dalšími institucemi pracujícími s ohroženou mládeží. Tento bod by byl dle mého názoru nejlépe splněn participací místní Probační a mediační služby v Systému včasné intervence daného města.

---

³⁹ Kazuistika klientky PMS, které byl uložen dohled v rámci náhrady vazby, viz. Příloha č. 3, Kazuistika Radky K.

Pro práci v PMS je nezbytná trestní bezúhonnost jedince a způsobilost k právním úkonům. Úředník probační služby musí mít ukončené vysokoškolské vzdělání magisterského typu v humanitním oboru a odbornou zkoušku, kterou mu středisko umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky Probační a mediační služby. Asistentem Probační a mediační služby se může stát osoba starší 21 let se středoškolským vzděláním ve společenskovědní oblasti. Samozřejmostí neopomenutou v zákoně je další vzdělávání a prohlubování znalostí v oboru a dále mlčenlivost pracovníka, a to i po skončení pracovního poměru v PMS.

Zákon dále popisuje možnosti, při nichž je možno v Probační a mediační službě České republiky přijmout na místo úředníka, resp. asistenta PMS, úředníka či asistenta z jiné členské země Evropské unie. Zákon ale neuvádí jazykovou způsobilost příslušného pracovníka, což je ale zřejmě předpokladem pro jeho konečné přijetí na konkrétním pracovišti.

Nad činností PMS vykonává dohled ministerstvo spravedlnosti a jako poradní orgán ministra spravedlnosti je ustanovena Rada pro probaci a mediaci, jejímiž členy jsou soudci, státní zástupci, úředníci PMS a další osoby mající odborné znalosti a zkušenosti z oblasti probace a mediace.

Výše jsem popsala, jaké praktické činnosti má Probační a mediační služba povinnost vykonávat, zákon ale již neuvádí další povinnosti pracovníků. Mimo přímé práce s klientem je probační úředník (a tím více probační asistent) nucen k rozsáhlému „papírování“. Jakýkoliv kontakt s klientem či s jinou osobou mající co do činění s klientem je nutné zdokumentovat, minimálně jednou za půl roku je nutné soudu vyličit průběh probace formou písemné zprávy atd. Ve chvíli, kdy se klient nedostavuje na smluvené návštěvy, posílá mu úředník zvací dopisy, posléze pak dopisy nazývané pracovníky PMS jako „výhružné“, upozorňující na sankce, které z neplnění dohledu plynou. A tak dále. Samozřejmě je nutné, aby dominantní činností probačních pracovníků zůstala práce s klientem.

4.3 Klient

Pro práci s pachateli trestných činů je nutné znát nejen osobní historii klienta, důvod a délku jeho potrestání, ale i vlastnosti osobnosti pachatele. Stejně jako v obecné psychologii, tak i v psychologii forenzní existují typologie osobností. V tomto druhém případě se jedná o

typologie osobností pachatelů trestných činů, které pak slouží jako nástroj poznávání osobnosti konkrétního pachatele a následně nabízí možnost pro diferencovaný přístup k pachateli (v rámci probace, při výslechu, při korektivních opatřeních v rámci výkonu trestu atd.). Takových typologií existuje celá řada, já ve své práci uvádím typologii podle Čírtkové⁴⁰. Je samozřejmé, že ne se všemi níže uvedenými typy pachatelů trestných činů se probační pracovník ve své praxi běžně setkává, proto níže vymezím, kterých kategorií se může probace či mediace týkat. Bohužel v rámci Probační a mediační služby ČR neexistuje rozdělení klientů na žádné kategorie, není zde tedy vymezen ani diversifikovaný přístup ke klientům, který v praxi jistě funguje, ale je založen pouze na intuici pracovníka.

Kategorie osobností pachatelů trestných činů:

1. Socializovaný (normální) typ osobnosti

Osobnost tohoto typu odpovídá běžné populaci - kognitivní i emotivní složky osobnosti jsou srozumitelné, je utvořené svědomí a reakce na spáchaný trestný čin je přiměřená, objevuje se lítost, smutek, obavy o budoucnost, otřesené sebevědomí, úzkostné očekávání reakce okolí atd. Chybějí tu výraznější známky poruchovosti.

U těchto osobností se v případě spáchaní trestného činu jedná většinou o jednorázový přečin, setkáváme se s nimi jako s prvopachateli. Motivace činu bývá průhledná, z vnějšího pohledu ji lze pochopit, jak uvádí Čírtková, často jde o silné situační tlaky, nedbalost, o původně nezřetelné zákonné důsledky jednání, o potlačené představy o kriminální povaze jednání a s tím související absence pocitu nekalého jednání.

Co se týče způsobu práce s takovým pachatelem, jednání s ním zpravidla bývá bez potíží, kontakt navazuje dobře a nejspíš je jediným typem osobnosti pachatele, u kterého je možné uplatnit takové prvky, jako je apelace na morálku a na citové vazby k blízkým lidem, je možné stimulovat jeho kladné vlastnosti atd.

2. Neurotický typ osobnosti

Jak název napovídá, u tohoto typu osobnosti pachatele se vyskytují určité projevy neurotických poruch (např. zvýšená úzkostnost, depresivní ladění, obsedantně-kompulzivní poruchy, hysterické reakce, neurovegetativní poruchy atd.). Tento typ bývá díky svým charakteristikám dále označován jako emočně narušený či emočně nestabilní jedinec.

---

⁴⁰ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. str. 68.

Typický neurotický pachatel je podle Čírtkové převážně věku mladistvého a mladého dospělého, zpravidla pochází ze střední sociální vrstvy, resp. z rodiny dobře materiálně zajištěné. Kriminální jednání je vedeno právě spíše proti vlastní rodině než proti společnosti, vzniká totiž například jako reakce na otcovo přehlížení, jako frustrovaná potřeba sociálního uznání a citového zázemí, z pocitů viny či díky prodlužované závislosti na rodičích.

K typickým znakům samotného kriminálního činu patří jeho amatérské provedení se zanecháním zřetelných stop, chaotický únik z místa činu a nejasná motivace (např. neurotický pachatel krade, aniž by odcizené předměty potřeboval či po nich toužil,...). I zde tedy nacházíme jisté neurotické prvky, které ale samy o sobě nevedou k jistotě, že se jedná o neurotický typ pachatele, k tomu je potřeba jeho hlubšího psychologického vyšetření. Motivace ke kriminalitě zde bývá vysvětlována pomocí psychoanalýzy (kriminální čin jako následek nevyřešených konfliktů, potlačených přání či pudů, jako činnost podvědomí, z pocitu viny či z frustrované potřeby uznání atd.).

Při práci s neurotickým typem se zdůrazňuje pozitivní atmosféra a jednoznačná komunikace. Čírtková udává, že „neurotický prvopachatel zpravidla ocení, když z celkového kontaktu zpravidla vyplývá, že chápeme jeho čin jako osudové klopýtnutí“⁴¹. Je tedy možné odsoudit jeho čin, neurotický pachatel totiž většinou respektuje obecně uznávané normy a hodnoty, ale není vhodné odsoudit jej jako člověka. Měli bychom počítat s určitými nedostatky v jeho svědomí, které mu umožňují konkrétní kriminální chování bez pocitů viny.

3. Psychopatický typ osobnosti

Psychopatický typ osobnosti je původní (dnes již nepoužívané) označení psychiatrické diagnózy, která se vyznačuje určitými zvláštnostmi v chování a prožívání jedince, některé vlastnosti u takových osob zcela chybí (např. emoce), jiné jsou vystupňované (např. agrese), jedná se o trvalou poruchu osobnosti. V rámci trvalých poruch osobnosti se u deviantů – kriminálků jedná především o Disociální (asociální, sociopatickou) poruchu osobnosti, která se podle MKN-10 vyznačuje určitými typickými rysy⁴²:

- » neschopnost přiměřené sociální adaptace: neuznává obecně platné normy a ani se podle nich neřídí,

---

⁴¹ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. str. 70.

⁴² Mezinárodní statistická klasifikace nemocí. 10. revize. Praha: Grada, 1999.

- » egoismus, nezdrženlivost, zaměřenost na bezprostřední uspokojení, slabě rozvinuté svědomí,
- » potřeba silného vzrušení, neschopnost ovládat vlastní reakce,
- » nízká tolerance k zátěži → afektivní výbuchy, agrese, násilí,
- » neschopnost adekvátního hodnocení situace, omezená schopnost sociálního učení.

Psychopatický typ osobnosti je v populaci deviantních jedinců zastoupen hojně (kolem 30%) a při výkonu testu patří k nejproblémovějším. Z různých výzkumných studií pak navíc vyplývá, že velký počet psychopatů je mezi recidivisty.

Práce s tímto typem pachatele je nesnadná, není možné u něj apelovat na morálku, svědomí či pocity viny, důležitá je důslednost a jednoznačnost ze strany odborníka, a to i proto, aby se vyhnul klientovým pravděpodobným manipulacím.

4. Mentálně nedostačivý typ osobnosti

Jde o pachatele s nízkou inteligencí a tomu odpovídá i způsob provedení trestného činu. Bývá nepromyšlený, často se jedná o násilnou trestnou činnost, sexuální násilí vůči neadekvátním objektům (děti, zvířata). Pro svou nízkou inteligenci přejímá názory druhých, je velmi snadno ovlivnitelný, proto u něj hrozí i riziko nepravdivého doznání.

5. Psychotický typ osobnosti

Psychotické poruchy jsou charakteristické ztrátou schopnosti adekvátní orientace v sobě samém i v okolním prostředí. Psychotikům navíc chybí přiměřený náhled na chorobu, proto nevidí důvod k léčbě.

U tohoto typu osobnosti se většinou jedná o násilné trestné činy, které jsou navíc na první pohled nápadné svou bizarností, nesrozumitelností, brutalitou. K takovým případům je vždy přizván soudní znalec z oboru psychiatrie, a prokáže-li se u pachatele psychotická porucha osobnosti, je zbaven viny na základě nepřičetnosti a je mu soudem nařízena ochranná léčba.

Čírtková upozorňuje, že stejné duševní choroby a poruchy se vyskytují v celé populaci, tedy i u nekriminálních jedinců, proto by bylo chybné pokládat tyto faktory za rozhodující příčiny pro budoucí kriminální kariéru. Samy o sobě nejsou motivem k delikventnímu

jednání, ale ve chvíli, kdy se jedinec takového jednání dopouští, výrazně ovlivňují podobu trestné činnosti (jakého činu se jedinec dopustí a jakým způsobem jej provede).⁴³

S psychotickým a s psychopatickým typem osobnosti pachatele se probační pracovník pravděpodobně setká jen minimálně, jak již bylo řečeno, tyto pachatelé se dopouštějí těžkých zločinů, to znamená zločinů nevhodných ani pro probaci ani pro mediaci. Procento zastoupení ostatních typů pachatelů v klientele probačního pracovníka je možné pouze odhadovat. Jak jsem již naznačila, s takovou ani s jinou typologií pachatelů trestných činů probační pracovníci nepracují, ačkoliv by jim podle mého názoru při práci s klientem pomohla.

Vývojová kriminologie dospěla při analýze kriminálního chování pachatelů k zajímavému zjištění: „**malá část mladistvých pachatelů mužského pohlaví na sebe váže velkou část trestných činů této věkové kategorie zjišťovaných v určitém prostoru**“⁴⁴. I v kriminologii tedy nalézáme obdobu Paretova zákona, podle kterého 20% populace vlastní 80% veškerého majetku, ačkoliv procentuelní poměry se liší. Podle jedné ze studií⁴⁵ totiž 7,5% mladistvých pachatelů spáchalo:

- 73% evidovaných loupeží,
- 75% znásilnění,
- 65% těžkých ublížení na zdraví.

U této skupiny pachatelů delikventní chování s dospělostí nemizí (na rozdíl od většiny mladistvých pachatelů, u kterých se delikventní chování koncentruje právě do adolescence), naopak se objevují po celý život. Proto (dle vývojové kriminologie) rozlišujeme dva typy mladistvých pachatelů:

- » *Chronický celoživotní pachatel, recidivista*: problematické chování již od dětství, první kontakt s policií, popř. s OSPOD mezi 6. - 12. rokem, kolem 12. roku se objevují závažné delikty (loupež, ublížení na zdraví,...), kolem 16 – 18 let se u těchto jedinců setkáváme jak s majetkovou, tak s násilnou kriminalitou. Některé

---

⁴³ Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. str. 74.

⁴⁴ tamtéž, str. 76.

⁴⁵ Schneider, J. Gewaltdelinquenz im Kindes und Jugendalter. Kriminalistik, 2000, č.2. In: Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

činy zůstávají latentní. Jak název napovídá, tento typ pachatele s delikvencí nekončí, celý život u něj dochází k recidivám.⁴⁶

V základních charakteristikách odpovídá disociální poruše osobnosti, vývojeví kriminologové ale odmítají směřovat kriminalitu s psychopatologií a nahlížet na takového pachatele jako na duševně nemocného.

- » *Mladistvý delikvent*: u těchto pachatelů se delikvence objevuje v období dospívání (tedy v období experimentování), chybí antisociální projevy v dětství, naopak do doby dospívání si jedinci osvojili dostatek prosociálního chování. Jedná se o příležitostnou kriminalitu, většinou na protest rodičům či společnosti, velkou roli hrají situační a skupinové faktory. K poklesu tohoto chování dochází mezi 18. - 21. rokem, jedinec se pak se vstupem na trh práce (do dospělosti) stává konformní. *Důležité jsou v tomto případě účinné sankce a efektivní postupy nápravy, pak je šance na nápravu opravdu vysoká.*⁴⁷

Následující tabulka vypovídá o tom, jak se pachatelé z řad dětí a mladistvých podíleli na spáchaných trestných činech.

Tabulka č. 3: Četnost trestných činů a pachatelů z řad dětí a mladistvých v období 1999 – 2003.

Počet skutků na 1 pachatele		1999	2000	2001	2002	2003	Celkový součet
1	% skutků	24,56	29,11	32,37	32,75	36,96	30,29
	% pachatelů	64,77	67,3	68,13	68,51	70,9	67,72
2 až 5	% skutků	27,63	29,84	33,04	32,48	33,3	30,85
	% pachatelů	26,21	25,36	25,67	25,32	23,6	25,33
6 až 10	% skutků	14,81	14,95	14,61	13,34	14,49	14,52
	% pachatelů	5,2	4,59	4,1	3,79	3,82	4,36
11 a víc	% skutků	33	26,1	19,98	21,43	15,25	24,33
	% pachatelů	3,81	2,74	2,11	2,37	1,68	2,6

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR

Vývojová kriminologie považuje za nejdůležitější včasné a správné rozpoznání mezi mladistvým delikventem a nebezpečným celoživotním pachatelem, na kterého rozhodně

⁴⁶ Za chronického pachatele je možné považovat Julia B., jehož kazuistika je popsána v Příloze č. 3.

⁴⁷ Kazuistiky prvopachatelů jsou popsány v Příloze č. 3, Kazuistika nezletilého Tigrana H. a mladistvého Jana K.

neplatí stejné postupy jako na mladistvého delikventa. V některých zemích (např. většina států USA) panuje názor, že s nebezpečnými mladistvými zločinci je třeba zacházet stejně jako s dospělými pachateli, bez jakýchkoliv ulehčení.

Souhlasím s názorem, že práce s výše uvedenými typy pachatelů by měla být odlišná, jistě existují případy, kdy je prokazatelně jasné, zda se jedná o toho či onoho pachatele, ale obávám se případů nesprávné diagnostiky. Proto bych se přiklonila k zavedení obecného pravidla dát každému, komu je to možné, šanci. Touto šancí může být pro některé právě probace či udělení jiného alternativního trestu.

Klasifikace pachatelů na Mladistvé delikventy a Chronické celoživotní pachatele je jistě méně náročná než předchozí klasifikace pachatelů, která rozlišuje hned pět kategorií pachatelů. Proto by se právě tato klasifikace mohla uplatnit i v PMS.

4.4 Kvalifikace probačního úředníka

Probační úředník je v podstatě sociální pracovník působící v oblasti trestní justice, který splňuje zákonem stanovené kvalifikační předpoklady spočívající v absolvování vysoké školy humanitního směru, zvláštního kurzu zaměřeného na rozšíření právních znalostí a rozvoj komunikačních dovedností. Při výkonu své funkce je povinen řídit se zákony a pokyny předsedy senátu, samosoudce či státního zástupce. Je aktivní ve všech fázích trestního řízení a pracuje s obviněným i poškozeným.

Probační úředník se do několika měsíců po nástupu do funkce (záleží na tom, kdy se sejde dostatečný počet probačních úředníků - nováčků) účastní tzv. *adaptačního kurzu*, ve kterém mu jsou v několika dnech předloženy základní informace o probační službě jako takové a dále úvod do právní problematiky spojené s jeho prací. Po adaptačním kurzu následuje pro probační úředníky *kurz specializační*.

4.4.1 Specializační kurz

Specializační kurz je zaměřený z jedné poloviny na právo a z druhé poloviny na rozvoj komunikačních dovedností. Jedná se o roční kurz, který probíhá v blocích, a to vždy jeden týden v měsíci. Probační úředník jej zahajuje až po nástupu do funkce, to znamená, že s klienty pracuje ještě než je k tomu náležitě proškolen, a to je podle mého názoru problematické. Ne každý má totiž přirozené schopnosti pro vedení efektivního rozhovoru,

což je nejpoužívanější metoda této profese, a ne každý má z touto metodou předchozí kvalitní profesní zkušenosti. Podobně je tomu jistě i s právníckými znalostmi, avšak v této oblasti se začínající úředník může obrátit na vedoucího pracovníka či na kolegy spíše než při přímé práci s klientem.

Oblast vzdělávání v komunikačních dovednostech dnes již zaštiťují vybraní úředníci probační služby, kteří tak mohou nabídnout reálné zkušenosti z praxe. Dříve byla tato oblast zajišťována lektory Sdružení pro probaci a mediaci. Právní část kurzu je lektorována soudci, státními zástupci a právníky.

Specializační kurz je zakončen závěrečnou zkouškou z komunikace i z práva a předložením písemné práce, kterou probační úředník – nováček vypracoval. Ukončení celého kurzu je dále podmíněno absolvováním krátkých třídních stáží na pracovištích policie, státního zastupitelství, vězení a dalších spolupracujících institucí. Dříve než může účastník kurzu složit závěrečnou zkoušku, musí navíc během kurzu, popřípadě až na středisku PMS, úspěšně předvést dva fiktivní rozhovory s klientem.

4.4.2 Další vzdělávání pracovníků

Za problematické považuji nedostatečné další vzdělávání pracovníků probační a mediační služby. Po absolvování zmiňovaných kurzů v praxi neexistuje povinnost dalšího vzdělávání se (ačkoliv v zákoně o PMS je nařízena). V minulosti se sice objevilo několik pokusů o další vzdělávání, i když na dobrovolné bázi, ale díky nedostatku financí byly i tyto pokusy zrušeny.

V současné době se v pražském středisku PMS pracuje na vytvoření návazného vzdělávání pracovníků probační služby. V jednotlivých odděleních byly vytvořeny tzv. pracovní skupiny, které dle aktuálních požadavků úředníků navrhuji vhodné oblasti dalšího vzdělávání.

Právě neustálá práce na sobě, *sebezkušenost* pracovníků, ale i fungující systém *supervize*⁴⁸ jsou nezbytné pro efektivní, kvalitní a profesionální práci probačních úředníků s klienty a dále pro fungující práci týmů jednotlivých oddělení.

---

⁴⁸ O systému supervize v PMS včetně návrhu na další vzdělávání pracovníků viz. dále.

4.5 Systém práce s klienty

Co se týče způsobu práce s konkrétním klientem v rámci probace či mediace, je závislý na více faktorech: na osobnosti klienta, na osobnosti pracovníka, na interakci mezi nimi a dále pak na tom, ve které fázi trestního řízení začíná pracovník s klientem spolupracovat. Obecně je práce s klienty v Probační a mediační službě České republiky inspirována Systemickým přístupem podle Ivana Úlehly⁴⁹. Základním nástrojem probačního úředníka je kromě pozorování a vyhodnocování informací **rozhovor**.

Než se začnu konkrétně zabývat systémem práce s klienty, je potřeba zmínit, jak a za jakých podmínek se spolupráce s klientem vůbec zahajuje. **Povinná spolupráce** vychází z Rozhodnutí ve věci soudem, které je probační a mediační službě doručeno. Příslušný pracovník PMS pak písemně kontaktuje klienta. Druhým způsobem je spolupráce **dobrovolná**, motivací k níž by měl být osobní zájem obviněného na zmírnění následků provinění spojený se snahou pracovat na sobě, omluvit se, popř. nahradit škodu. Prioritní by mělo být urovnání konfliktu s poškozeným (mediací, omluvným dopisem atd.). Podnět k jejímu zahájení může dát klient, spolupracující zařízení, policie, státní zástupce, soud, kurátor pro mládež, popřípadě PMS sama vytipuje vhodný případ na základě Usnesení. Pokud je iniciátorem jiný subjekt než soud nebo státní zástupce, musí si PMS vyžádat souhlas ke vstupu do případu. Jak je to s podněty od jednotlivých subjektů konkrétně, naznačuje následující tabulka.

Tabulka č. 4: Typ podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci přípravného řízení.

	obviněný	obhájce	poškozený	zmocněnec	soud	státní zastupitelství	policie	rodinný příslušník	kurátor pro mládež	škola	jiné	celkem
rok 2005	116	15	1	0	390	492	771	20	49	0	37	1891
v %	6%	1%	0%	0%	21%	26%	41%	1%	3%	0%	2%	100%
rok 2006	145	5	3	0	363	567	711	23	43	0	63	1923
v %	8%	0%	0%	0%	19%	29%	37%	1%	2%	0%	3%	100%

Zdroj: PMS ČR

⁴⁹ Úlehla, I. Umění pomáhat. Praha: Slon, 1999.

Tabulka č. 5: Typ podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení.

	odsouzený	obhájce	poškozený	zmocněnec	soud	státní zastupitelství	policie	rodinný příslušník	kurátor pro mládež	škola	jiné	celkem
rok 2005	4	0	0	0	1555	17	0	0	0	0	1	1577
v %	0%	0%	0%	0%	99%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	100%
rok 2006	1	0	0	0	1788	17	0	1	1	0	6	1814
v %	0%	0%	0%	0%	99%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	100%

Zdroj: PMS ČR

Z tabulek vyplývá, že podněty k činnosti v rámci přípravného řízení přicházejí většinou od orgánů činných v trestním řízení, tedy od policie, státního zastupitelství a od soudů. Domnívám se, že značnou roli v tom hraje neinformovanost veřejnosti o existenci Probační a mediační služby vůbec, a tím spíše neinformovanost veřejnosti o činnosti PMS a o jejich možnostech vzhledem k pachateli, natož vzhledem k obviněnému.

Je pochopitelné, že v rámci vykonávacího řízení přichází naprostá většina podnětů od soudů.

4.5.1 Získávání informací o klientovi

K co nejpřesnější diagnostice problému a příčin jeho vzniku je nezbytné již v prvních fázích práce s klientem získat validní informace o skutku, který je řešen, a především o klientovi, jeho postojích, motivaci k trestné činnosti, motivaci k nápravě spáchané újmy, ale i o jeho sociálním okolí a o společenských skupinách, jichž je členem.

Základními nástroji k získávání informací jsou řízený *rozhovor*, *prostudování trestního spisu* a *analýza dalších dokumentů*, v trestním spise neuvedených. Důležité je respektovat hlavní požadavky, kladené na sběr informací, tedy jejich objektivnost, úplnost a přehlednost. Na dodržení těchto zásad závisí výsledek práce s klientem, který se projeví i v konečném rozhodnutí soudu.

Za účelem zjištění výše uvedených informací vede probační úředník rozhovory s klientem a jeho rodiči nebo sourozenci a samozřejmě i s dalšími osobami ze sociálního okolí klienta. Sdělení členů rodiny pomáhají k vytvoření komplexní představy o vztazích v rodině, o postoji okolí k vyšetřovanému. Probační úředník má možnost navštívit klienta v místě jeho bydliště, což může být diagnosticky užitečné, ale tuto informaci nelze

přeceňovat. Při návštěvě klientova bytu se sleduje jeho úprava, členění, sdílení osobního teritoria popřípadě tendence k izolaci od ostatních členů rodiny apod.

Při kontaktu s klientem je pozornost věnována jeho vzhledu, úpravě zevnějšku, způsobu verbální i neverbální komunikace, nápadností v chování, projevů emočního prožívání atd. K tomuto bodu jen doplním, že je potřeba vyvarovat se kognitivním omylům (viz. dále).

Užitečné je také šetření ve škole či v zaměstnání, kde sledujeme především začlenění klienta do skupiny, vztahy mezi vrstevníky, resp. spolupracovníky, postoj k nadřizené autoritě apod.

V některých případech má probační úředník k dispozici lékařskou a psychologickou dokumentaci, která poskytuje informace o výsledcích dosavadních vyšetření, o průběhu léčby a především rodinnou i osobní anamnézu klienta.

4.5.2 Systemický způsob práce

Systemická terapie vychází z teze „*System vytváří problém*“, to znamená, že pokud se rozhodneme skoncovat s problémem, musíme nejdříve změnit systém komunikace, který kolem tohoto problému vznikl. Teorie Systemické terapie je samozřejmě mnohem náročnější a rozsáhlejší, ale pro mou práci není důležité se jí dále věnovat. Podstatné jsou pro mě Úlehlovy systemické metody práce s klientem.

Podle stanov PMS nabízí pracovník klientovi dle potřeby *kontrolu a pomoc*. Ještě před tím, než se začnu věnovat konkrétním způsobům kontroly a pomoci, je třeba zmínit úskalí, které s sebou přináší institucionálně přidělená moc. „Čím více může pomáhající rozhodovat o věcech, tím složitější podmínky má pro to, aby se stal partnerským konzultantem v emočních a vztahových aspektech problému.“⁵⁰ Navíc je možné, že klient bude účelově zkreslovat fakta, popřípadě využije jiné formy manipulace s pracovníkem. Musím ovšem dodat, že mocenský systém dává možnost oboustranné manipulaci, tedy nejen od klienta k pracovníkovi, ale i od pracovníka ke klientovi, a právě pro takové případy by měl v každé „mocenské organizaci“ existovat fungující systém supervize.

Není možné očekávat, že při uloženém dohledu bude klient v probačním pracovníkovi hledat oporu, pomoc a porozumění. Možná spíše naopak. Čím větší pravomoc totiž

---

⁵⁰ Kopriva, K. Lidský vztah jako součást profese. Praha: Portál, 1997.

pomáhající pracovník má, tím větší je tendence klienta k odstupu a nedůvěře. Jiná situace bude možná v případě, že klient vyhledá v rámci předběžného řízení pracovníka sám.

Je důležité, aby pracovník nepropojoval situace výkonu pravomoci a situace pomáhání. Je možné oddělovat od sebe tyto oblasti doslova, to znamená domluvit se s klientem například na tom, že v první části setkání se budeme věnovat tomu, jak od minule pokročil v plnění jemu uložených povinností, a ve druhé části pak jeho osobní situaci, tedy kde bydlí, jak vychází s rodiči, popřípadě jakému zaměstnání by se v budoucnu rád věnoval.

Další úskalí, kterému je potřeba se věnovat, je situace, kdy pracovník klientovi musí sdělit rozhodnutí, které je pro klienta nepříznivé (např. že ve zprávě, kterou úředník posílá soudu, uvádí, že klient nedochází na probační program, což mu jednoznačně přitíží při projednávání jeho dalšího provinění). Kopřiva⁵¹ doporučuje sdělovat a také vnitřně brát taková rozhodnutí jako věc, která s osobním vztahem ke klientovi nesouvisí.

Tabulka č. 6: Způsoby kontroly a způsoby pomoci podle Úlehly.

Způsoby kontroly	Způsoby pomoci
Opatrování	Doprovázení
Dozor	Vzdělávání
Přesvědčování	Poradenství
Vyjasňování	Terapie

Pokud pracovník využívá způsobů kontroly, jež jsou direktivní, potom přebírá odpovědnost za klienta. Naopak způsoby pomoci jsou nedirektivní, držitelem problému je klient, pracovník a klient navzájem spolupracují, respektují se. Je nezbytné, aby byl pracovník schopen využívat jak způsobů pomoci, tak způsobů kontroly, a to vědomě.

Když vynechám osobnost klienta, pak to, jakých způsobů práce pracovník využije, záleží v neposlední řadě také na tom, v jaké fázi trestního řízení s klientem pracuje. V přípravném řízení se jedná spíše o pomoc než o kontrolu, pracovník si může dovolit být méně direktivní (ačkoliv stále výchovný, ale pozor, ne moralizující). Ve vykonávacím řízení je na prvním místě kontrola (výkon dohledu) a s ní spojená direktivita. Mluvím-li o direktivitě, zbývá dodat, že začneme-li s klientem pracovat direktivně, bude se stejným klientem později těžší pracovat nedirektivně, avšak v instituci jako je Probační a mediační služba je jen výhodou, pokud v nás klient bude vidět autoritu.

⁵¹ Kopřiva, K. Lidský vztah jako součást profese. Praha: Portál, 1997.

Nejdůležitější a nejvyužívanější metodou práce s klientem je pro Systemickou terapii (a rovněž pro probačního úředníka) *rozhovor*. Mezi předpoklady efektivního rozhovoru řadíme:

- **vnitřní podmínky:** pracovníkovo nastavení → *aktivní naslouchání*;
- **vnější podmínky:** Mezi vnější podmínky řadíme *bezpečný prostor*, který v PMS předpokládá i důraz na *pasivní bezpečnost* pracovníka, to znamená být při jednání s rizikovým, nebezpečným klientem blízko u dveří, popřípadě v přítomnosti třetí osoby. Podstatné je také *uspořádání pracovny*, soukromí při jednání s klientem a další. *Chráněný čas* je další vnější podmínkou, znamená čas vymezený pouze pro klienta, jasně ohraničený, nepřerušovaný např. telefonáty od jiných klientů či telefonáty soukromými.

Fáze dialogu podle Úlehly:

1. **Příprava** – tedy vše, co se děje před rozhovorem s klientem. Pracovník si prochází spis, připravuje strategii setkání, ladí se na klienta atd. Je nutné, aby pracovník dovedl zacházet s předinformacemi (např. provinění, které klient spáchal, informace od kolegů, kteří s klientem přišli do styku dříve aj.), které o klientovi získá ještě před jejich prvním setkáním. Totéž platí i o vlivu nových informací při dlouhodobější práci s klientem.
2. **Otevření** – nejdůležitější je v této fázi navázání kontaktu s klientem. Při řešení problému se doporučuje klienta zplnomocnit, to např. znamená zapojit klienta ve fázi dojednávání do tvorby probačního programu.
3. **Dojednávání** směřuje k zakázce, která je pak formálně sepsána v probačním programu a která vymezuje oblast a cíl spolupráce. Najít zakázku je v konečné fázi na pracovníkovi. V rámci dojednávání je navíc vhodné vytvořit si společné měřítko k posouzení pokroku změn. Právě v této fázi se ukáže, které z profesionálních způsobů práce budou v rozhovoru převažovat, zda půjde o kontrolu či o pomoc.
Rozhovor je (nejen) v této fázi založen na pracovníkově dovednosti klást **otázky**. V rozhovoru by měly jednoznačně převládat *otázky otevřené, konstruktivní* oproti otázkám uzavřeným, vyvolávajícím uzavřenou odpověď (ano/ne, výběr z možností

buď/nebo). V Systemické terapii se doporučuje tzv. *cirkulární dotazování*, které ve výsledku napomáhá vidět věci z různých úhlů.

4. **Průběh** znamená opět práci se zakázkou. Ideální je, pokud klient chce nést odpovědnost za problém, tedy i za jeho řešení. S takovým klientem se v rámci probace i mediace pracuje bez potíží. Potíže nastávají ve chvíli, kdy klient přichází pouze z vnějšího tlaku a necítí se jako ten, kdo by měl problém řešit. I v této fázi je nutné klienta neustále zplnomocňovat, podporovat ho v tom, co je společensky žádoucí (hledání zaměstnání, abstinence, dodržování splátkového kalendáře atd.).
5. **Ukončení** – Definitivní ukončení kontaktu pracovníka s klientem je v rámci probace podmíněn uplynutím doby soudem stanoveného dohledu popřípadě rozhodnutím soudu o ukončení probace. Ve fázi ukončení by měly být splněny body sepsané v probačním programu.
6. **Příprava** na další setkání, zápis rozhovoru (může probíhat i během rozhovoru). Pracovník by se měl zabývat náměty pro další setkání, uvědomit si, o čem se nemluvilo, jakým tématům se klient vyhýbal, s jakým pocitem nejspíš klient odcházel atd. Dále je vhodné věnovat se vlastním emocím vyvolaným setkáním a uvědomit si i reakce tělesné.

Ve všech fázích dialogu se ukazuje jako velmi podstatná *dovednost klást otázky*. Snažíme se klást klientovi také otázky, které si sám nepoložil, přestože jsou významné.

Konstruktivní otázky:

- úvodní – „*Kdo vás za mnou posílá?*“ „*Jak myslíte, že bychom vám mohli pomoci?*“
- závěrečné – „*Jak poznáte, že váš problém skončil?*“
- k dojednávání zakázky – „*O čem bychom měli během našich setkávání mluvit, aby vám to bylo k užitku?*“
- na minulost – „*Už se někdy něco podobného stalo?*“
- na zlepšení – „*Co se od minulé návštěvy zlepšilo?*“
- na zhoršení – „*Co by se mohlo stát nejhorsího?*“ „*Čeho se nejvíc obáváte?*“

- na průběh – „*Co děláte pro to, aby se vaše situace zlepšila?*“
- zázračná otázka – „*Jaký by teď byl váš život, kdyby se vámi spáchaný trestný čin nikdy neudál?*“ „*Co by se muselo stát, aby váš problém zmizel?*“
- měřicí otázky – „*Srovnajte dnešek s vaší situací před měsícem. Jaký je mezi nimi rozdíl? Co se ve vašem životě změnilo a díky čemu?*“
- otázka na vědomou recidivu – „*Co byste musel udělat, abyste svůj problém vrátil zpět?*“
- užitečnost nechání si problému – „*Bude to k něčemu, když nebudeme pospíchat se změnami k lepšímu?*“
- na výjimky z problému – „*Co jste v té době udělal jinak? Co se vám povedlo?*“

Kladením takových otázek zplnomocňují klienta k řešení problému, k převzetí zodpovědnosti za skutečnosti, které způsobil. Náročnost a intenzitu kladení otázek musí pracovník volit podle typu a stavu klienta. Mentálně nedostačivý typ klienta těžko odpoví na podobné otázky, práce s ním bude pro pracovníka velmi náročná. Stejně tak klient ospalý, pod vlivem návykových látek popř. klient agresivní je v takovém stavu pro probaci či mediaci také nevhodný. Pracovník tedy musí vždy vycházet z aktuálního stavu klienta a tomu pak přizpůsobit jak náročnost otázek, tak i samotnou délku kontaktu.

To, co musí pracovník dále sledovat, je délka jeho vlastních promluv v porovnání s délkou promluv klienta. Proto pokládáme konstruktivní otázky, aby si na spoustu věcí klient přišel sám, aniž bychom mu je museli říkat. Navíc ze zkušeností vyplývá, že spíše si vezmeme za své to, na co jsme si sami přišli, než to, co nám druhý sdělil. To je i východisko konstruktivních otázek. Druhá věc je unavitelnost pracovníka. Ve chvíli, kdy se na jedné schůzce vyčerpá sdělováním dobrých rad směrem ke klientovi, nebude už za hodinu, při schůzce s dalším klientem, schopen ničeho.

Za problém považují, že v Probační a mediační službě ČR není nastaven systém kontroly kvality práce jednotlivých úředníků a asistentů, pracovníci tak nemají možnost zjistit, natož zhodnotit, zda při práci s klientem posupují správným směrem. Tuto problematiku by vyřešil kvalitní systém supervize, resp. intervize, který dosud v této organizaci chybí.

4.5.3 Další možné způsoby práce

Systemický způsob práce je bezesporu velmi účinnou metodou pro práci s klienty, ale upřímně řečeno není vhodný pro každého klienta. Abych byla konkrétní, jedná se například o osoby s nižší inteligencí, osoby v akutní krizi, v šoku, popřípadě osoby pod vlivem návykových látek. V případě osob v akutní krizi je nutná direktivita, vedení klienta krok po kroku k tomu, co má udělat. Až ve chvíli, kdy vyvedeme klienta z akutní krize, je možno pracovat s ním systemicky. S osobami pod vlivem návykových látek je to podobné, jakákoliv konstruktivní práce s nimi je fakticky nemožná. Direktivita je zde opět na místě, tentokrát však zaměřená jinak než v případě klienta v akutní krizi. Pracovník musí mít na paměti, že není možné zavrhnout klienta, zavrhuje pouze braní drog.

U osob s nízkou inteligencí je také velmi náročné pracovat s nimi pouze systemicky. Na druhou stranu ale není možné uchýlit se k opačnému extrému, kdy klient bude na mé otázky odpovídat pouze *ano – ne*.

Co se týče metod práce s klientem, prioritou každého pracovníka musí být **efektivní rozhovor**. Domnívám se, že v efektivním rozhovoru je možné užívat i uzavřených otázek, ale samozřejmě s mírou. Konkrétní podoba dialogu závisí nejen na pracovníkovi, ale i na klientovi. Jejich práce je výsledkem jejich interakce. Jiná bude práce s „ideálním“ klientem, jiná s klientem manipulujícím, pasivním atd. To, co pracovníkovi pomůže ať už při práci s manipulativním či s pasivním klientem, bude *záměrné strukturování hovoru*, v případě manipulací ze strany klienta je nutné jej *hraničit*, jasně dávat najevo, co je v pořádku a co není.

Závěrem této podkapitoly jen dodám, že ačkoliv je systemický způsob práce prioritou probačního pracovníka, výsledná podoba jeho činnosti musí vycházet z aktuální situace klienta.

4.5.4 Mediace

Mediací se podle zákona o probační a mediační službě rozumí „...mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující

k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.⁵²

Jedním z hlavních problémů je dle mého názoru nedostatečná informovanost veřejnosti o této instituci. Co se týče mediace, jsem přesvědčena, že řadu občanskoprávních sporů by bylo možné vyřešit právě mediací namísto řešení věci před soudem. Proces mediace by byl navíc mnohem levnější než výlohy za soudní řízení. Právě reklama je jednou z oblastí, na kterou by se PMS měla zaměřit. V případě navýšení poptávky veřejnosti vlivem zmiňované reklamní akce, by ale byla nutnost navýšení pracovníků služby.

V pražském středisku PMS se přibližně od jara 2007 intenzivně pracuje na rozvoji užší spolupráce s Policií, která by pak následně měla vytipovávat případy vhodné k mediaci. Na některých policejních stanicích proběhla školení o Probační službě (i mezi odborníky je stále nedostatečná osvěta o činnosti PMS) a hlavně o tom jak „poznat“ případ vhodný k mediaci. Zda se počet mediací skutečně zvýšil bude jasné až ze statistik roku 2007.

Ve chvíli, kdy se k mediátorovi dostane případ vhodný k mediaci, stojí mediátor před otázkou, kterou ze stran oslovit jako první. Obecně se doporučuje kontaktovat nejdříve obviněného a zjistit jeho připravenost převzít odpovědnost za řešení následků trestného činu.

Pozvání poškozeného k individuálnímu jednání se uskuteční i v situaci, kdy obviněný schůzku s pracovníkem odmítl, anebo kdy z rozhovoru s obviněným vyplynulo, že mediace pro obviněného nepatří mezi možná řešení. V takovém případě je cílem setkání s poškozeným nabídnout mu možnost aktivního zapojení se do procesu vlastního odškodnění, obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém. Za tímto účelem mu pracovník může poskytnout potřebné informace, rady, kontakty na další odborníky apod.

Před samotnou mediací mediátor musí⁵³:

- navázat kontakt s klienty,
- vysvětlit roli pracovníka a okolnosti setkání,
- zjistit více podrobností týkající se pohledu klientů na trestný čin a vzniklou situaci a dopadu této situace na jejich životy,
- otevřít diskusi k potřebám a očekáváním klientů a jejich představě řešení vzniklé situace a v případě poškozeného řešit otázku zmírnění následků trestné činnosti,

---

⁵² In: §2, 257/2000 Sb. str. 3616.

⁵³ Metodika mediace. Probační a mediační služba ČR, 2003.

- vysvětlit možnosti dalšího postupu pro hledání řešení trestního konfliktu.

Klientem je pro mediátora jak obviněný, tak poškozený, mediátor je nestranný. V těchto věcech je pozice mediátora velmi náročná, ale opěrným bodem pro něj zůstává právní řád, v souladu s nímž musí být konečné řešení. Postavení mediátora je vyvážené k oběma stranám. Je odborníkem na efektivní vyjednávání, napomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace, dbá na to, aby dohoda nebyla uzavřena např. pod nátlakem, aby *průběh mediace byl v souladu se zákonem*. Jeho úkolem je řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumění účastníků a nalezení řešení, která zohledňují zájmy obou stran. Mediátor spor neposuzuje, ani nerozhoduje o formě jeho řešení.

Principy mediace tedy jsou:

- nestrannost – ke klientům přistupují bez předsudků,
- neutralita – nehodnotící postoj, stejný přístup ke všem stranám,
- vyváženost – každý z účastníků má stejný prostor v komunikaci,
- nezávislost – nebýt v žádném vztahu se stranami sporu.

Účastníky mediace jsou primárně obviněný a poškozený a úředník PMS, ale *účastníci mají právo přizvat si k mediačnímu jednání i další osoby*, a to např. rodinné příslušníky, obhájce, pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí, soudní znalce, zmocněnce poškozených, zástupce komunity, která byla rovněž dotčena trestnou činností a další osoby, které mohou být pro řešení konfliktu přínosem. O přítomnosti těchto osob při mediaci a o pravidlech jejich vstupu do mediačního jednání úředník PMS společně se stranami vyjednává. Přítomnost těchto osob musí být akceptována oběma stranami. Právo přizvat další osoby k mediačnímu jednání má i úředník PMS.

Během společného jednání *úředník PMS napomáhá oběma klientům vzájemně komunikovat*, otevírat společná témata, *vyjasňovat* sporné oblasti, podporuje strany v aktivním hledání vzájemně prospěšného způsobu řešení celého případu a *objasňuje* vyváženým přístupem trestně právní kontext prováděné mediace. Kontrolu plnění dohody zpravidla provádí středisko PMS.⁵⁴

---

⁵⁴ Přepis mediace provedené v PMS ČR viz. Příloha č. 3, Kazuistika Františka F.

4.5.4.1 Fáze přímé mediace⁵⁵

1. *Slovo úvodem*

Privítejte zúčastněné, v případě potřeby strany představte.

Poděkujte stranám za jejich rozhodnutí přijít.

Přiblížte účel a průběh setkání.

Zopakujte úlohu mediátora.

Stanovte základní pravidla (např. čas, oslovování, právo veta apod.).

2. *Mapování zájmů a potřeb*

Požádejte každou ze stran, aby sdělila „svůj příběh“.

Dejte stranám prostor na sebe vzájemně reagovat.

Určete oblasti shody a neshody.

3. *Vyjasňování zájmů a potřeb*

Směřujte jednání k vyjádření potřeb a zájmů stran - obrat od minulosti k budoucímu řešení.

Pojmenujte pocity a zájmy každé ze stran.

Pojmenujte předmět(y) jednání, společně s účastníky stanovte pořadí jejich projednávání.

4. *Hledání řešení*

Vytvářejte prostor pro vyjednávání stran o možnostech řešení.

Buďte otevření novým možnostem.

Shromažďujte nápady stran k řešení.

Nechte strany, aby se vyjádřily k jednotlivým možnostem.

Hledejte kritéria výběru vhodných řešení.

Posilujte odpovědnost zúčastněných stran za dosažený výsledek jednání.

Ověřujte přijatelnost a srozumitelnost řešení pro obě strany.

5. *Vytváření dohody*

Vytvářejte prostor pro zodpovězení otázek, kdo udělá co, kdy, kde, jak.

Hledejte způsoby pro efektivní kontrolu dohody.

---

⁵⁵ Metodika mediace. Probační a mediační služba ČR, 2003.

Hledejte pojistky.

Sepište společně se stranami dohodu a dejte jim ji podepsat.

Zopakujte další postup, návaznost mediačního procesu na trestní řízení a možné právní závěry.

Společně diskutujte o formulacích záznamu z jednání.

Předejte stranám exemplář dohody.

6. *Slovo závěrem*

Oceňte nasazení stran a jejich práci v průběhu mediačního jednání.

Shrňte dosažené.

Dejte stranám možnost v případě potřeby se na Vás obrátit.

Rozlučte se.

4.5.5 **Probace**

Probace směřuje k zajištění efektivního výkonu alternativních trestů a opatření spojených s výkonem dohledu.

V rámci úvodní konzultace klade probační pracovník důraz na *navázání konstruktivního pracovního vztahu s klientem* a zároveň mu poskytuje základní informace o výkonu dohledu, a to tak, aby klient získal srozumitelnou představu o formě a podobě budoucí spolupráce s probačním pracovníkem.

V rámci dalších konzultací sestavuje probační pracovník na základě spolupráce s klientem **probační program**, podle potřeby je tento program průběžně aktualizován. Obsah probačního programu se v první řadě odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu (uložených přiměřených povinností a omezení) a zákonného právního rámce institutu dohledu, dále pak od individuální situace klienta a specifických okolností souvisejících s trestnou činností.

Interní metodika Probační a mediační služby klade v rámci tvorby probačního programu důraz na práci s klientem a připomíná riziko úředníků, kdy je namísto práce s člověkem dána přednost vyplňování formulářů a papírování. Probační pracovník tak s klientem identifikuje a pojmenovává jeho specifické potřeby a zájmy a společně hledají možnost jejich naplnění společensky a právně přijatelným způsobem. Probační pracovník v maximální možné míře vyzdvihuje všechna klientova pozitiva, ale zároveň s klientem

hledá cesty jak měnit to, co je hodnoceno jako negativní, tj. společensky a právně nepřijatelné. V rámci konzultací probační pracovník otevírá prostor pro prezentaci životních postojů klienta a podporuje ho v získání náhledu na ty, které se neslučují se zákonem.⁵⁶

Práce probačního pracovníka s klientem se realizuje prostřednictvím postupného **naplňování cílů a dílčích kroků**, jež jsou stanoveny v rámci probačního programu. Práce s cílem je důležitou součástí kompetencí pracovníka, je nutné postupovat od jednodušších, resp. dílčích cílů, k cílům vzdáleným. Cíle musí být jasně definovány, musí být konkrétní, jejich naplňování měřitelné a musí být stanoveny pro konkrétní období. I zde je patrná inspirace Úlehlovou Systemikou⁵⁷. Úlehlovy požadavky na dobrou formulaci cíle jsou:

- » cíl musí být pro klienta *významný*,
- » cíl musí být *malý, blízký, konkrétní, realistický, pozitivně formulovaný*,
- » cíl je *začátek* něčeho, ne konec,
- » dosažení cíle musí stát *úsilí*.

Cíle dohledu a dílčí kroky mají nejen zohledňovat uložené přiměřené povinnosti a omezení dohledu, ale mají rovněž vést k nápravě škod a konfliktních vztahů v souvislosti s trestným činem. Stanovené dílčí kroky mají vycházet z reálných možností klienta je naplnit, postupem času je vhodné zvyšovat jejich náročnost.

Nutná je *zpětná vazba* pro klienta o plnění těchto cílů, doporučuje se hodnotit plnění ve spolupráci s klientem (domnívám se, že ještě účinnější by bylo nechat hodnocení zcela na klientovi s jeho následnou korekcí od pracovníka). Opět je nutné pracovat s konkrétními údaji, proto se doporučuje např. předložit klientovi tabulku sjednaných schůzek doplněnou o přehled důvodů jejich neuskutečnění atd. Probační program je vyhodnocován pravidelně jednou za 6 měsíců.

Probační program tedy musí obsahovat:

- » osobní údaje klienta (jméno, příjmení, rozhodnutí soudu,...),
- » časové vymezení, tzn. na jaké období je uzavírán,
- » kontakty probačního pracovníka s klientem: jejich forma, četnost, způsob omluvy z konzultací,

---

⁵⁶ Metodika probace. Probační a mediační služba ČR, 2003.

⁵⁷ Úlehla, I. Umění pomáhat. Praha: Slon, 1999.

- » přiměřené povinnosti a omezení vycházející z rozhodnutí soudu, popř. státního zástupce (probační pracovník vede klienta k respektování těchto rozhodnutí a k postupnému plnění uložených omezení a povinností, pro případ jejich záměrného neplnění jsou jasně vymezené sankce),
- » další ujednání související s osobou klienta a jeho aktuální životní situací a které vyplývají z okolností případu.⁵⁸

Probační pracovník poskytuje klientovi jak kontrolu, nařízenou soudem, tak pomoc, která se odvíjí od specifických potřeb klienta. Ať už se jedná o kontrolu či pomoc, odpovědnost za řešení situace je vždy na klientovi.⁵⁹

Při ukončení výkonu dohledu zpracovává probační pracovník poslední, závěrečnou zprávu pro soud, na jejímž základě soud rozhoduje o osvědčení popř. neosvědčení se klienta ve zkušební době uloženého alternativního trestu.

V rámci přiměřených povinností uložených klientovi soudem či státním zástupcem mu může být uložena povinnost navštěvovat probační resocializační program (na povinnosti navštěvovat probační resocializační program se navíc může dohodnout i probační pracovník s klientem bez rozhodnutí výše uvedených, a to v jakékoliv fázi trestního řízení, tato povinnost je pak zahrnuta do probačního programu). Probační resocializační program je specializovaný program realizovaný externím poskytovatelem, tj. subjektem stojícím mimo organizaci Probační a mediační služby ČR. Existence těchto programů je nedílnou součástí systému alternativních trestů a alternativ k potrestání v souladu s přístupy restorativní justice.

Za účelem rozšíření či objektivizace zprávy před rozhodnutím si probační pracovník vyžádá od poskytovatele programu hodnotící zprávu (průběžnou nebo závěrečnou). Se získanými informacemi pak seznámí klienta, případně ho vyzve k vlastnímu zhodnocení svých dosavadních výsledků. Shledá-li probační pracovník po konzultaci s klientem, poskytovatelem programu, kurátorem atd. jako účelné a žádoucí, aby klient ve své účasti v programu dále pokračoval (nebo vstoupil do jiného programu) i v rámci vykonávacího řízení, doporučí soudci ke zvážení, zda tuto přiměřenou povinnost ve svém rozhodnutí uloží. Informace od poskytovatele programu probační pracovník zapracuje do zprávy pro soud,

---

⁵⁸ Konkrétní příklad probačního programu uvádím v Příloze č. 2.

⁵⁹ O úskalích kontroly a pomoci viz. kapitola 4.5.1 Systemický způsob práce.

případně ve zprávě učiní odkaz na zprávu od poskytovatele a kopii této zprávy přiloží k souhrnnému materiálu určenému soudu (nebo jiným orgánům činným v trestním řízení, nejčastěji státnímu zástupci). Dále probační pracovník zhodnotí i to, jaký přínos měla či má účast klienta v programu vzhledem k řešení příčin trestné činnosti a stabilizaci situace klienta ve vztahu k jeho současnosti i budoucnosti.

4.5.6 Práce probačních úředníků v budoucnosti

Vzhledem k vývoji probace a mediace v trestních věcech ve Velké Británii, přesněji v London Probation Area, usuzuji na vývoj Probační a mediační služby České republiky.

V 90. letech 20. století zaznamenala PMS ve Velké Británii stagnaci svého rozvoje, možná až neefektivitu svého působení. Tehdejší průzkumy navíc prokázaly, že práce probačních úředníků opravdu účinná není. To vše vedlo k radikální restrukturalizaci instituce a mezi jinými došlo k níže uvedeným změnám:

Tabulka č. 7: Srovnání práce PMS VB před její restrukturalizací a po ní.

Původně	Dnes
Individualistická práce s klienty.	Skupinová práce.
Méně intenzivní kontakt s klienty.	Intenzivnější kontakt s klienty.
Méně nebezpeční pachatelé.	Více nebezpeční pachatelé.
Práce pracovníků se nehodnotila.	Časté hodnocení pracovníků a výsledků jejich práce.
Neexistence standardů.	Stanoveny standardy práce.

Z výše uvedeného do budoucna pro českou Probační a mediační službu vyplývá více nároků na probační úředníky, na jejich schopnosti a dovednosti. Je nutné zamyslet se nad systémem vzdělávání úředníků PMS, který bude muset být svázan s celou jejich pracovní kariérou. Předpokladem úspěšnosti PMS je podle mého názoru navýšení počtu probačních úředníků tak, aby se mohli věnovat jak klientům, tak práci na sobě. Domnívám se, že čas probačních úředníků by mohl být ušetřen také díky plánované elektronizaci justice.

Hlavním cílem Probační a mediační služby ve Velké Británii je *snížení páchání trestné činnosti*, tedy *prevence* (cíle PMS ČR jsou: integrace pachatele, participace poškozeného a

ochrana společnosti). Ke splnění takového cíle by v České republice napomohla realizace Systému včasné intervence ve všech krajích.

Nastavení vhodné typologie klientů Probační a mediační služby rovněž dopomůže k efektivnější práci úředníků s nimi. Ve Velké Británii mají probační úředníci k dispozici formulář, jehož vyplněním získají detailní informace o klientovi, včetně jeho zdravotního stavu, dosaženého vzdělání, spáchané trestné činnosti, zaměstnání atd., čímž mohou odhadnout riziko klienta pro páchání další trestné činnosti a jeho riziko pro společnost. Čím je tato rizikovost vyšší, tím intenzivněji probační úředník s klientem pracuje.

Na typologii klientů se údajně konečně pracuje i v české Probační a mediační službě, není mi ale známo, na jaké typy a ani podle jakých kritérií budou klienti rozdělováni.

Vzhledem k předpokládanému navýšení kompetencí a tudíž i práce probačních úředníků, ke zvýšeným nárokům na uchazeče i na stávající probační úředníky bude nutné promyslet i způsob jejich **motivace** ke zvyšování kvalifikace. Nejobvyklejším způsobem motivace jsou bezesporu finance, tedy zvýšení platů (vzhledem ke stávající výši platů by jejich navýšení bylo velmi vhodné), avšak tento způsob motivace je pouze jednorázový, nelze jej využívat dlouhodobě (resp. nelze zvyšovat popř. snižovat platy každý měsíc). Proto bych dále přistoupila k motivaci formou různých benefitů, jejichž podobu by si každý pracovník mohl zvolit sám. Benefity by mohly být např. ve formě hrazeného vzdělávání (různých výcviků, jazykových kurzů atd.), popřípadě možnost vzdělávat se v pracovní době, tedy placené studijní volno, kam spadá i podpora pracovníků ke zvyšování dosažené úrovně vzdělání např. ve formě doktorandského studia. Dále možnost zahraničních stáží v ostatních evropských probačních službách (tento benefit již v PMS ČR funguje) a v neposlední řadě i možnost kariérního postupu. Samozřejmě tím nemyslím navýšení vedoucích pracovníků, ale např. konkurz na vedoucího pracovníka jednou za x let. Samozřejmě by měla být i možnost aktivně se podílet na rozvoji PMS, možnost účastnit se specializačních kurzů jako lektor a jiné.

4.6 Statistiky

Informace o počtech nových případů PMS ČR jsou každoročně vyhodnocovány ve formě statistik. Do těchto statistik však nejsou zahrnovány stávající případy, se kterými probační a mediační služba začala pracovat již v předchozích letech.

Tabulka č. 8: Celkový počet evidovaných případů – souhrn za ČR

Nově evidované případy	2002	%	2003	%	2004	%	2005	%	2006	%
celkem evidováno	29291	100%	28365	100%	28403	100%	26338	100%	24885	100%
z toho trestná činnost mládeže	2267	7,7%	2270	8%	3969	14%	3780	14,4%	3817	15,3%

Zdroj: PMS ČR

Z uvedených dat vyplývá, že celkový počet projednávaných případů trestné činnosti mládeže⁶⁰ každým rokem stoupá. Největší nárůst projednávaných případů mládeže zaznamenáváme v roce 2004, kdy se tento počet téměř zdvojnásobil (z 2 270 na 3 969 případů).

Zajímavé je srovnání podílů případů dospělých a případů mládeže, do nichž PMS vstupuje již v rámci přípravného řízení a řízení před soudem. U mládeže je tento podíl téměř 50%, zatímco u dospělých je to pouze 15%. Jak si tento rozdíl vysvětlit? Komentář Probační a mediační služby ke statistikám se vysvětlení nevěnuje, proto se pokusím odhadnout možné důvody. Na první místo řadím vyšší zatíženost případy probačních pracovníků pro dospělé, na rozdíl od nich mají totiž probační pracovníci pro mládež méně klientů (zároveň ale i méně pracovníků). Druhým faktem je, že zvláště u mládeže je z výchovného hlediska vhodný vstup probačního úředníka hned v počátku trestního řízení, proto se probační úředníci pro mládež snaží vstupovat do co největšího množství případů.

Tabulka č. 9: Podíl případů evidovaných v přípravném a vykonávacím řízení na celkovém počtu evidovaných případů mládeže včetně podílů drogové kriminality a extremismu.

počet evidované mládeže za rok 2006	3817	100%	počet evidovaných dospělých za rok 2006	21068	100%
z toho v přípravném řízení a v řízení před soudem	1837	48,1%	z toho v přípravném řízení a řízení před soudem	3332	15,8%
z toho ve vykonávacím řízení	1980	51,9%	z toho ve vykonávacím řízení	17736	84,2%
spácháno dětmi do 15 let	840	22,0%			
drogová kriminalita	181	4,7%	drogová kriminalita	531	2,5%
extremismus	8	0,2%	extremismus	38	0,2%

Zdroj: PMS ČR

Z celkového počtu 3 817 nově evidovaných případů dětí mladších 15 let a mladistvých klientů v rámci přípravného řízení a řízení před soudem bylo nejvíce, tj. **1 396 případů** evidováno v souvislosti s přípravou tzv. zprostředkování řešení konfliktu.

⁶⁰ V jazyce justice znamená osoby do 18 let (viz. Příloha č.1).

Statistiku činností zpracovává Probační a mediační služba pouze u dospělých klientů. Důvody neuvádějí. Bylo by zajímavé sledovat, jaká nařízení jsou v rámci alternativních trestů udělována mladistvým, jelikož však taková data neexistují, uvádím pro ilustraci alespoň statistiku činností PMS u dospělé klientely.

Tabulka č. 10: Úkony v rámci vykonávacího řízení - statistika činnosti PMS ČR za rok 2006

Kraj	OPP	PUDP	PO	POD	PP	PPD	P PPD	jiné	celkem	celkem v %
Praha	1018	3	4	375	0	64	8	0	1472	8,3%
Středočeský	1251	4	35	372	0	95	137	2	1896	10,7%
Jihočeský	967	2	6	266	0	55	1	1	1298	7,3%
Západočeský	1291	2	3	402	1	105	198	2	2004	11,3%
Severočeský	2006	4	5	402	0	116	93	0	2626	14,8%
Východočeský	1290	2	3	265	0	131	103	2	1796	10,1%
Jihomoravský	2498	8	9	431	2	135	112	2	3197	18,0%
Severomoravský	2849	7	5	314	0	187	85	0	3447	19,4%
Celkem	13170	32	70	2827	3	888	737	9	17736	100,0%
Celkem v %	74,3%	0,2%	0,4%	15,9%	0,0%	5,0%	4,2%	0,1%		

Zdroj: PMS ČR

Vysvětlivky:

OPP – obecně prospěšné práce

PUDP – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem

PO – podmíněné odsouzení s uloženými přiměřenými povinnostmi, omezeními

POD – podmíněné odsouzení s dohledem

PP – podmíněné propuštění s uloženými přiměřenými povinnostmi, omezeními

PPD – podmíněné propuštění s dohledem

P PPD – příprava podkladů pro možnost podmíněného propuštění s dohledem

5. Supervize v pomáhajících profesích a její možnosti v Probační a mediační službě

Supervize by měla být nedílnou součástí práce pomáhajícího pracovníka. V textu jsem již několikrát zmínila rizika plynoucí z nedostatečného náhledu na vlastní práci, z nedostatku sebereflexe a sebezkušenosti a v neposlední řadě i z nedostatku kontroly. Druhým extrémem může být naopak přebytek výše zmiňovaného, kdy pracovník spolu se supervizorem uvízne na neustálém přemítání „coby kdyby“ a věnuje se pak více sobě, než klientovi. To je samozřejmě druhý extrém, ke kterému s kvalitním supervizorem nedojde. Vracím se ale k potřebě supervize v pomáhajících profesích v České republice, kdy se státní instituce mají co učit od institucí nestátních, ve kterých supervize většinou úspěšně funguje.

Výhodou Probační a mediační služby ČR při zavádění systému supervize může být její „mládí“, na druhou stranu 7 let jejího fungování znamená u některých pracovníků i 7 let zvyku na určitý styl práce (bez obtěžování kontrolou) a hrozící problém při přijetí supervize jako pomoci a kontroly, která je potřebná. Za výhodu můžeme dále považovat fakt, že její pracovníci jsou vzděláni v humanitních oborech, tudíž potencionálně nakloněni k sebereflexi, na druhou stranu možná při tolikaleté neexistenci supervize však potencionálně méně nakloněni k práci na sobě.

Co se týče supervize, která v PMS funguje, jedná se o setkávání pracovníků se supervizorem, a to jednou až dvakrát za dva měsíce. Taková frekvence supervizí je ale jednoznačně nedostačující. V nedávné době se začalo pracovat na týmové supervizi, která se ukázala jako velmi potřebná.

Dle mého názoru je ale jednoznačné, že dříve či později bude i veřejnost požadovat viditelné výsledky práce Probační a mediační služby (o jejíž existenci většina laické veřejnosti ani po téměř sedmi letech jejího fungování nic netuší), které pak budou moci být opřeny o systém fungující kontroly práce jednotlivých pracovníků a naopak pracovníci se v takovém případě budou moci opřít o systém fungující podpory.

Hess⁶¹ definuje supervizi jako „čistou interakci, jejímž obecným cílem je, aby se jedna osoba, supervizor, setkávala s druhou osobou, supervidovaným, ve snaze zlepšit schopnost supervidovaného účinně pomáhat lidem.“

Pro úplnost doplním Hessovu definici o definici Hartlovu, která by však sama o sobě neobstála, zaměřuje se totiž pouze na malou část funkce supervize. Podle Hartla je tedy supervize „součástí odborné přípravy na určitá povolání, během níž nováček pracuje ve skutečných terénních situacích pod vedením zkušeného odborníka,...“⁶² Z uvedené definice by vyplynulo, že supervize je využívána pouze nováčky, což rozhodně neplatí.

Supervizi tedy můžeme rozdělit na:

- **kvalifikační**, která je součástí výcvikového procesu směřujícího k dosažení nějaké kvalifikace;
- **průběžnou**, která doprovází praxi již kvalifikovaných pracovníků.

Pokud jde o kvalifikační supervizi, ta je ve vzdělávací struktuře PMS ČR zařazena do specializačního kurzu (viz. výše). To, co je v PMS nedostatečné, je právě průběžná supervize, která je realizovaná pouze formou supervizních setkání skupiny a naprosto se nevěnuje např. náslechům či souběžné supervizi.

Funkce supervize

Úkolem supervizora je při supervizním procesu upozornit pracovníka na mezery v porozumění klientovi, na chyby v technice vedení hovoru a na možnost projekcí a přenosů pracovníka do případu. Supervizor dále posuzuje pracovní návyky a vědomosti supervidovaného pracovníka, popřípadě doporučuje vhodnou nápravu. K výše zmiňovanému jen doplním, že v neposlední řadě supervizor poskytuje také podporu a povzbuzení směrem k pracovníkovi.

Při zavádění supervizního systému do již fungující instituce, pomůže pracovníkům pro jeho bezproblémovější přijetí vědět, k čemu jim může být supervize užitečná, tedy jaké jsou její funkce.

---

⁶¹ Hess, A. K. Psychoterapy Supervision. New York: Wiley, 1980. In: Hawkins P. Shohet, R. Supervize v pomáhajících profesích. Praha: Portál, 2004. str. 59.

⁶² Hartl, P. Stručný psychologický slovník. Praha: Portál, 2004.

1. **Vzdělávací**⁶³ – rozvoj dovedností, porozumění a schopností supervidovaných, a to prostřednictvím reflektování a rozebírání jejich práce s klienty. Tímto způsobem může supervizor supervidovanému pomáhat:
  - lépe klientovi rozumět,
  - uvědomovat si své reakce a odezvy na klienta,
  - podívat se, jak intervenuje a jaké jsou dopady jeho intervencí,
  - možnost nalézt další způsoby práce s klientem a jiné.

2. **Podpůrná** – je tu proto, aby si pracovník měl možnost uvědomit, jak na něj klient působí, zda na něj přenáší vlastní emoce, jaké emoce v něm vyvolává atd. Tento typ supervize by měl vést také k tomu, aby si pracovník nenosil pochybnosti a zmiňované emoce domů. Je důležitou součástí prevence syndromu vyhoření.

3. **Řídící** – tato stránka supervize plní při práci s lidmi funkci kontroly kvality. Téměř všichni supervizoři, i když nejsou nadřizenými supervidovaných, nesou určitou zodpovědnost za správné vykonávání práce supervidovaných i za to, že jejich práce bude odpovídat vytyčeným etickým standardům.

Konkrétní nabídky (cíle) supervize popisuje následující tabulka.

Tabulka č. 11: Prvořadá zaměření supervize.⁶⁴

Funkce supervize	Cíl supervize
Vzdělávací	Pravidelně poskytovat prostor, v němž mohou supervidovaní uvažovat o obsahu a procesu své práce.
	Rozvíjet porozumění a dovednosti v práci.
Vzdělávací/podpůrná	Získávat informace a jinou perspektivu týkající se vlastní práce.
	Získávat zpětnou vazbu o obsahu i procesu.
Podpůrná	Být uznáván a mít oporu jako člověk i jako pracovník.
	Nenést obtíže, problémy a projekce sám.
Řídící/podpůrná	Prostor pro prozkoumání a vyjádření osobních trápení, přenosů, protipřenosů.
	Lépe plánovat a využívat osobní o odborné zdroje.
	Být sám aktivní, nikoli jen reagovat.

⁶³ podle Kadushin, A. Supervision in social work. New York: Columbia University Press, 1976. In: Hawkins P. Shohet, R. Supervize v pomáhajících profesích. Praha: Portál, 2004.

⁶⁴ volně podle Hawkins P. Shohet, R. Supervize v pomáhajících profesích. Praha: Portál, 2004.

Je pro mě záhadou, že v PMS ČR dosud není vypracován systém kontroly kvality práce jednotlivých pracovníků a ani systém zjišťování účinnosti práce probační a mediační služby. Je nesporné, že pomáhající pracovník musí vědět, podle čeho hodnotí úspěch své práce, čím pomáhá. Podle mého názoru rozhodně nestačí projít na začátku kariéry specializačním kurzem a tím být po zbytek kariéry kvalifikován pro práci s klienty.

Typy supervize

- *individuální* × *skupinová* × *týmová* (supervidovaná skupina je zároveň pracovním týmem);
- *odborná* (zaměřená na daný problém klienta) × *rozvojová* (rozvoj a růst pracovníka nebo týmu);
- *vedená supervizorem* × *bez něj* (např. *intervize* = vzájemné konzultování stejně postavených kolegů, *autovize* = vlastní sebereflexe pracovníka, *vzájemné konzultování* = méně formální než intervize, nestrukturované);
- podle času: *pravidelná* × *příležitostná* × *krizová* (v případě akutní potřeby);
- Matoušek rozděluje supervizi na:
  - *zasahující* - ve chvíli, kdy je práce neefektivní,
  - *přípravnou* - pracovník se připravuje na setkání s klientem v součinnosti se supervizorem,
  - *souběžnou* - supervizor je přítomen sezení s klientem, superviduje pracovníka i klienta.

Metody supervize

- modelové situace – *hraní rolí, videonahrávání,...*
- pomocné metody – *systemicky vedený rozhovor, psychodrama, sousoší* atd.

5.1 Možné formy supervize v Probační a mediační službě

1. **Náslechové rozhovory včetně rozboru rozhovorů⁶⁵** – Vhodné by bylo zavedení určitého počtu náslechů u služebně staršího, zkušeného kolegy před samostatnou prací. Až poté by mohl pracovník–nováček samostatně vést rozhovory s klienty, a to zpočátku pod přímou supervizí zkušeného kolegy.
2. **Příposlech** (včetně videonahrávání fiktivních a cvičných rozhovorů) – Nadřízený pracovník či kolega přisluouchá rozhovor pracovníka s klientem za účelem:
  - kontroly kvality vedení rozhovoru,
  - podpory pracovníka,
  - inspirace pro vlastní práci.

Náslechové hovory v rámci příposlechu bych pak podle cíle dále rozdělila na:

- výcvikové náslechy – tedy náslechy nepovinné, ale velmi vhodné pro každého, kdo nechce „zakrňt“ v zaběhnutém způsobu vedení rozhovorů. Cílem je pomoc a podpora pracovníkovi. Výcvikové náslechy znamenají spolupráci dvou kolegů, a to tak, že se jeden účastní rozhovoru s klientem toho druhého a naopak. Pozorovatel pak dává kolegovi zpětnou vazbu. Výcvikové náslechy jsou ideální v tom, že dávají možnost slyšet jiný styl vedení rozhovorů, učit se od druhých a získat jiný pohled na věc.

V rámci výcvikových náslechů se mohou pracovníci domluvit na konkrétních bodech, ve kterých se cítí nejistí, ve kterých by se chtěli zlepšit, a ty pak budou v rozhovoru s klientem více sledovány.

- kontrolní náslechy – jejichž cílem je kontrola pracovníkovy práce. V rámci motivace samozřejmě nesmí být opomenuta ani podpora pracovníka. Kontrolní náslechy by měly být konány v pravidelných intervalech (například jednou za půl roku), a to buď s nadřízeným pracovníkem nebo s externím supervizorem, který však musí být vzdělaný jak v umění vedení rozhovoru, tak v problematice probace a mediace (může jím být například i vedoucí pracovník z jiného oddělení, popř.

---

⁶⁵ Navrhované formy supervize jsou inspirované systémem supervize, který funguje na Lince bezpečí, tedy systémem navrhovaným Českou asociací pracovníků linek důvěry.

k takovým účelům speciálně vyškolený probační úředník). Při takovém náslechu supervizor sleduje úroveň vedení rozhovorů pracovníkem, kvalitu znalostí z oblasti justice a navíc i pracovníkovy techniky vyrovnávání se s různými zátěžemi během hovoru i po něm (pasivita, agresivita klienta, práce s klientem, který je pod vlivem drog, nesympatie ke klientovi atd.)

3. Rozbor rozhovoru s kolegou či nadřízeným – Např. po náročném rozhovoru s náročným klientem, ve chvíli, kdy má pracovník pocit, že je ve slepé uličce, kdy nemá inspiraci, na čem s klientem pracovat při příštím setkání, při potřebě povzbuzení, pro utvrzení popřípadě korekci způsobu práce s klientem atd.

4. Supervizní semináře, další vzdělávání – Jedním z modelů možného dalšího vzdělávání pracovníků je využití kreditního systému, který v některých profesích úspěšně funguje (např. u zdravotních sester, praktických lékařů, na Lince bezpečí atd.). Pracovník má možnost vybrat si z nabídky přednášek a seminářů právě ty, které ho zajímají nebo ty, ve kterých se chce zdokonalit, přičemž má povinnost získat za určité období x kreditních bodů. Motivace může být finanční či s využitím bonusů (viz. výše). Některé semináře či přednášky lze označit za povinné, do systému je možno zahrnout i supervizní setkávání (doporučuji), návštěvy spolupracujících zařízení aj.

V seminářích by měly být poznatky předávány nejlépe zážitkovou formou (např. nácviky práce s klientem), mohou být zaměřené na práci s manipulativními, pasivními či agresivními klienty, popř. na témata pracovníkovi osobně nepřijemná. Důležitá je samozřejmě i práce se sebezkušeností, a to například pro zamezení „přenosu“ od pracovníka ke klientovi a k uvědomění si a následné reflexi přenosu od klienta k pracovníkovi.

Další okruh znalostí, jehož osvojení považuji za nezbytné pro práci probačního pracovníka, jsou *kognitivní omyly*. Podle mých informací není tato oblast zahrnuta do žádného ze vzdělávacích kurzů, což považuji za nešťastné. Jsou pracovníci, kteří si uvědomují a dokonce i sami aktivně řeší nesympatie popřípadě nadměrné sympatie k určitým klientům, ale domnívám se, že je nutné, aby tyto otázky byly řešeny v rámci celé organizace a není možné ponechat je jen na aktivitě jednotlivých pracovníků. Každý pracovník v pomáhající profesi si musí být vědom subjektivity ve vnímání

druhých, nesmí se spokojit s tím, jakým se mu klient jeví být, ale musí pátrat po tom, jaký skutečně je.

Co ovlivňuje percepci:⁶⁶

1. Konfrontační faktory – vznikají na základě srovnání s dosavadní zkušeností či očekáváním.

- role prvního dojmu,
- přenesení zkušenosti s jiným člověkem na percepci klienta (např. na základě příslušnosti je skupině, vnější podobnosti atd.),
- konfrontace očekávání s realitou (vytvoření představy o daném klientovi a nerespektování reality),
- srovnání klienta se sebou samým (proto je nezbytná práce se sebezkušeností).

2. Faktory, související s obecnými zákonitostmi vnímání člověka

- výběrovost – akceptujeme informace, které potvrzují naše stanovisko,
- celistvost vnímání – *Haló efekt*: jeden prvek dominuje tak, že zastíní celek i ostatní prvky,
- vliv vlastních emocí – např. moje špatná nálada staví do špatného světla i klienta.

3. Faktory iracionální – bez zjevné příčiny nás něco na klientovi přitahuje, odpuzuje, je nám sympatické či naopak atd.

4. Faktory komunikační – nutná je i znalost verbální a neverbální komunikace.

5. Předinformace – v PMS se pracovník zákonitě setká nejprve s materiály o klientovi, které navíc nejsou pro klienta nijak lichotivé (popis trestného činu, psychiatrické vyšetření, rozsudek atd.), ještě než se s klientem setká osobně, vytvoří si o něm vlastní obrázek, který ale nemusí odpovídat realitě.

Jak tedy pracovat s chybami při percepci? Jak jsem již naznačila výše, v první řadě je nutné, aby pracovník věděl, že chyby v percepci vůbec existují. Dalším krokem je získat náhled na své vlastní myšlení, uvědomit si, jaké chyby se mě i jen potenciálně týkají, s jakým typem klientů se mi špatně pracuje, s jakým naopak dobře. Všechny tyto sporné body mají být řešeny při supervizi popřípadě při intervizi, ale vždy v interakci s někým. Je totiž

---

⁶⁶ podle Pelikán, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium, 1995.

velmi obtížné, zvláště v začátcích, mám-li získat náhled na své chování bez toho, aby mi někdo pomohl nastavit zrcadlo.

Pro motivaci k práci na chybách v percepci pomůže uvědomit si, co mohou chyby v percepci ovlivnit. Při nadměrných sympatiích ke klientovi může docházet k jeho nadhodnocování, ale i k zastínění vidění jeho další trestné činnosti, k omlouvání skutků, které bychom u jiných netolerovali atd. Naopak při nesympatiích dochází k podhodnocování klienta, k vyzdvihování jeho nedostatků, pracovník se pak může uchýlit i k negativním zprávám soudu o klientovi atd. Následky mohou být pro klienta v jeho kriminální ale i v lidské kariéře zásadní.

Není jednoduché oprostít se od předsudků, přenosů atd., probační pracovník je jen člověk, znovu ale opakuji, že je nutné o těchto nástrahách vědět a řešit je. Ve chvíli, kdy pracovník ví, že na to není sám (např. že může požádat o přítomnost kolegy nebo nadřízeného při sezení s pro něj problematickým klientem), resp. že má možnost supervize, nemusí být svazován obavami o adekvátnost svého přístupu ke klientovi.

5.2 Odpor vůči změně

Problémem zavádění systému, který v sobě obsahuje prvky kontroly, je téměř vždy jeho odmítání. Odpor vůči změně a neochota přijmout nové chování jsou živeny řadou faktorů, k nimž patří⁶⁷:

- strach z neznámého,
- nedostatek informací, dezinformace,
- historické faktory,
- ohrožení dovedností a schopností,
- ohrožení statusu,
- nezřetelné výhody,
- nízká důvěra vůči organizaci,
- špatné vztahy,
- strach ze selhání,
- pocit, že budu vypadat hloupě,
- neochota experimentovat,
- vázanost zvyky,
- neochota začít,
- silné normy skupiny.

---

⁶⁷ Plant, R. Managing Change and Making it Stick. London: Montana, 1987.

Hawkins a Shohet⁶⁸ doporučují při překonávání odporu vůči zavádění supervize respektovat teorii Kurta Lewina, že „každý tlak vyvolává stejně silný protitlak“, tedy čím více tlačíte na změnu, tím více odporu vyvoláte. Lewin pak místo opětovného tlaku na změnu doporučuje *zastavit se a věnovat pozornost tomu, co bezvýhodnou situaci způsobuje*. Důvody odporu je nutné respektovat a následně proti nim postavit skryté potřeby pracovníků, které by supervize naplnila. K takovým potřebám patří:

---

⁶⁸ Hawkins P. Shohet, R. Supervize v pomáhajících profesích. Praha: Portál, 2004.

- potřeba podpory,
- potřeba uznání,
- vzdělávání se a práce na sobě,
- experimenty s jinými způsoby práce,
- otevřená a přímá komunikace v týmu,
- lepší spolupráce v týmu,
- čas, věnovaný pouze pro mně.

Velmi účinné je také zapojení členů týmu do vypracování nejlepšího a časově nejefektivnějšího systému supervize právě pro jejich tým. Pokud totiž jednotlivci mají možnost zapojit se do promýšlení a plánování změn, snadněji pochopí potřebu změny a lépe se pak přizpůsobí budoucím nezbytnostem.

Domnívám se, že je jen otázkou času, kdy bude Probační a mediační služba ČR nucena zavést systém supervize do své struktury, resp. kdy bude nucena rozšířit systém stávající. Bude potřeba pracovat jak na individuální supervizi, tak na supervizi týmu, který pak sám může podporovat růst svých členů. Výše jsem nabídla možný model systému supervize, který by v této instituci jistě mohl fungovat, a nastínila jsem i možné komplikace s jeho zaváděním.

Závěr

Probace a mediace jsou v České republice relativně mladými činnostmi. V rámci justice jejich existenci zaštiťuje Probační a mediační služba. Ve své práci jsem popsala způsob realizace probace i mediace v této instituci, i potíže se kterými se Probační a mediační služba potýká.

Probační a mediační služba má obrovský potenciál rozvoje a využití a nároky na její pracovníky se budou neustále zvyšovat. Proto je nezbytné zaměřit se na oblasti, které probační pracovník, v mém případě probační pracovník věnující se mládeži, musí znát a musí jich umět využívat. Za nejdůležitější pokládám oblasti, které jsem také popsala ve své práci, a to teoretickou znalost sociálních deviací, příčin delikvence mládeže, a samozřejmě dovednost tyto znalosti uplatnit v praxi při práci s konkrétními jedinci. Při této činnosti by pracovníkům PMS velmi pomohla typologie klientů, která čeká na své vypracování.

Co se týče praktických znalostí, pak nejdůležitějším nástrojem probačního pracovníka je umění vedení rozhovoru, jejímuž rozvoji by měla být věnována obrovská pozornost, a to po celou dobu profesní kariéry probačního pracovníka. Systemický rozhovor je velmi účinný, ale nesmíme zapomínat, že při práci s určitými typy klientů použitelný není. Proto pracovník musí znát i jiné metody práce, než je systemický rozhovor a musí vědět, za jakých okolností a v jakých případech jich využít.

Za oblasti, které jsou v Probační a mediační službě ČR velmi málo rozvinuté, považuji systém dalšího vzdělávání a systém supervize, které jsou však v pomáhajících profesích tolik potřebné. Ačkoliv je má práce pouze teoretická, věřím, že právě tyto její části by mohly být do budoucna pro praxi přínosem.

Shledávám ve své diplomové práci několik oblastí, které považuji za hodné rozpracování, ale které úzce nesouvisí s tématem mé práce, proto jsem se jim věnovala pouze okrajově. Jedná se především o téma kariérního postupu zaměstnanců PMS, o téma motivace jednotlivých pracovníků k práci na sobě a dále téma zavádění supervizního systému do instituce probační a mediační služby.

Literatura

- Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-86-4.
- Eis, Z. Supervize. Pallata: Praha, 1995. ISBN 80-901710-2-8.
- Hawkins P. Shohet, R. Supervize v pomáhajících profesích. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-715-9.
- Hrčka, M. Sociální deviace. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-85850-68-0.
- Jedlička, R. Klíma, P. Kořa, J. Němec, J. Pilař, J. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- Karabec, Z. Ouředníčková, L. Doubravová, D. Štern, P. Probační a mediační služba v ČR, Rukopis.
- Klaus, J., F. Handbook on probation services. Guidelines for Probation Practitioners and Managers. Rome/London: UNICRI, 1998.
- Kopřiva, K. Lidský vztah jako součást profese. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-150-9.
- Matoušek, O. a kol. Práce s rizikovou mládeží. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.
- Matoušek, O. a kol. Základy sociální práce. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
- Matoušek, O. Kroftová, A. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- Metodika mediace. Probační a mediační služba ČR, 2003.
- Metodika probace. Probační a mediační služba ČR, 2003.
- Metodika systému včasné intervence pro rok 2006. <http://www.mvcr.cz/casopisy/policista/2006/05/svi.pdf> cit. 20.9.2007.
- Mezinárodní statistická klasifikace nemocí. 10. revize. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-787-7.

Munková, G. Sociální deviace. Přehled sociologických teorií. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0279-2.

Pelikán, J. Výchova jako teoretický problém. Ostrava: Amosium, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

Průcha, J. Walterová, E. Mareš, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

Řezníček, M. Prevence sociálních deviací. Nadace Ethum. (mezi 1989 a 1994).

Sak, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

Sotolář, A. Púry, F. Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7.

Šmausová, G. Kritická kriminologie. Kriminalistika, 1993, č.3, str. 225-235.

URL: <<http://www.mvcr.cz/2003/aktualit/2004/mladez/pril4.doc>> [cit. 2007-6-23].

URL: <<http://www.mvcr.cz/prevence/system/pojmy/1.1htm.>> [cit. 2007-9-15].

URL: <<http://www.spas-praha.com/supervize.html>> [cit. 2007-1-25].

URL:<<http://www.spj.cz/index.php?cnt=dokumenty&PHPSESSID=8f15d047fea61efbe36a45308e82a2bf&PHPSESSID=8f15d047fea61efbe36a45308e82a2bf.>> [cit. 2007-9-30].

Úlehla, I. Umění pomáhat. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-69-9.

Voňková, J. Chalupová, J. Sociální práce s pachateli. Praha: Leges, 1992. ISBN 80-85638-01-0.

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (Sbírka zákonů č. 218/2003).

Zákon o probační a mediační službě (Sbírka zákonů č. 257/2000).

Přílohy

1. Pojmy

delikvence – jakékoliv protispolečenské jednání (včetně závadového – šikana, záškoláctví atd.), delikvenci považujeme za negativní deviaci.

deviace - odchylka od normy, která je sociokulturně podmíněna, tedy respektována většinou členů skupiny nebo společnosti.

dítě – z hlediska justice a podle zákona 218/2003 osoba, která v době spáchání činu nedovršila 15. rok věku,

- podle Úmluvy o právech dítěte osoba mladší 18 let.

kriminalita – „zločinnost, výskyt trestného chování vyjádřeného souhrnem trestných činů spáchaných na určitém území ve vymezeném časovém úseku“.⁶⁹

mediace - mediací se podle zákona o PMS rozumí „...mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným směřující k urovnání konfliktního stavu a je vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“⁷⁰

mladistvý – osoba, která je starší 15 let a která zároveň nepřekročila 18 let.

mládež – z hlediska pedagogiky: nejvíce psychických a sociálních rysů, které charakterizují mládež, má skupina 15 – 18 letých, v tomto období nastávají radikální změny ve způsobu života, vytváří se hodnotový systém jedince. Jedince přestáváme řadit mezi mládež ve chvíli, kdy dosáhl sociální zralosti, převzal všechny role dospělých a získal plnohodnotný občanský status. Za horní hranici považujeme věk 26 až 30 let.⁷¹

- z hlediska justice se jedná o děti a mladistvé, to znamená osoby do 18 let.

osoba blízká věku mladistvého – osoba, která je starší 18 let a která zároveň nepřekročila 21 let.

prevence - Jde o opatření, jejichž cílem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality a jejích následků, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí, nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Jedná se o opatření sociální prevence,

---

⁶⁹ Jedlička, R. Klíma, P. Kořa, J. Němec, J. Pilař, J. Děti a mládež v obtížných životních situacích. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

⁷⁰ In: §2, 257/2000 Sb. str. 3616.

⁷¹ Sak, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000.

situační prevence, včetně informování veřejnosti o možnostech ochrany před trestnou činností a pomoci obětem trestných činů. Prevence kriminality úzce souvisí s prevencí dalších sociálně patologických jevů.⁷²

probace (z latiny *probare*: zkoušet, ověřovat) – Probací se podle Zákona o probační a mediační službě rozumí „...organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen obviněný), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“⁷³

restorativní justice - je jedním z moderních myšlenkových proudů, který nejenže se pokouší o hledání řešení určitého problému, ale i o duchovní obrodu celého trestního systému.

sociální deviace - „Porušení nebo podstatná odchylka od některé sociální normy chování nebo od skupiny norem“; „nerespektování požadavků, které na individuum nebo skupinu klade určitá norma“; „alternativní forma k předepsanému chování“⁷⁴. Trestná činnost a protispolečenské chování jsou jen jednou z forem sociální deviace.

supervize - Supervizi chápeme jako komplexní profesionální pomoc pro příslušníky různých profesních oborů, kteří chtějí reflektovat své profesionální jednání a z něj plynoucí problémy, konflikty a „slepé uličky“. Vlastní profesionální jednání je reflektováno v kontextu osoby, instituce a společnosti, a tím podněcováno ke změnám. Cílem jsou nové, promyšlenější způsoby pohledu a koncepční myšlení, nové chápání vlastní role a funkce a nové, flexibilní, jednání. V souladu se zakázkou může supervize doprovázet dosažené změny v myšlení a jednání jedinců směrem k nastartování nových osobních, týmových a / nebo firemních procesů a struktur...⁷⁵

---

⁷² volně citováno z URL: <<http://www.mvcr.cz/prevence/system/pojmy/1.1htm>> [cit. 2007-9-15].

⁷³ In: §2, 257/2000 Sb.

⁷⁴ Řezníček, M. Prevence sociálních deviací. Nadace Ethum. (mezi 1989 a 1994)

⁷⁵ In: URL: <<http://www.spas-praha.com/supervize.html>>. [cit. 2007-1-25].

2. Probační program⁷⁶

adresa střediska

středisko

PROBAČNÍ PROGRAM

specifikace náplně a průběhu dohledu

JAN NOVÁK , nar. 14. 6. 1964 (klient)

a

Mgr. Filip Probátor, PMS ČR, středisko Třebíč (dále jen probační úředník)

na základě soudem stanovených podmínek dohledu sjednávají pro období od 28. března 2003 do 28. září 2003 následující probační program.

Kontakty klienta s probačním úředníkem

- *dohled bude realizován osobními konzultacemi probačního úředníka s klientem ve středisku PMS v Třebíči, Bráfova 502, a to po dobu prvních 6 měsíců v intervalu 1 x měsíčně. Při každé konzultaci bude sjednán přesný termín další konzultace, který je závazný. Na konzultace bude klient zván písemně*
- *pokud nastane objektivní překážka v realizaci konzultace na straně probačního úředníka, bude včas klienta informovat, a to písemně nebo telefonicky*
- *pokud se ze závažných důvodů nebude moci klient konzultace zúčastnit, omluví se předem telefonicky (tel. 568 842 502, nebo 568 840 094), případně písemně*
- *následně klient musí závažnost těchto důvodů prokázat (např. lékařská zpráva o pracovní neschopnosti, apod.)*
- ***nerespektování výše uvedených skutečností bude považováno za porušení dohodnutých pravidel a vědomé vyhýbání se soudem uložené povinnosti (dohled)***
- *při opakovaném porušení výše dohodnutého (2 x) bude probačním úředníkem*

---

⁷⁶ Převzato z Metodiky Probace. Probační a mediační služba ČR, 2003.

předána tato informace soudu

Plnění povinností a omezení uložených soudem

Rozhodnutím soudu byla klientovi uložena povinnost nahradit škodu, jež byla jeho trestnou činností způsobena.

- *bylo dohodnuto, že klientem bude tato škoda postupně hrazena a to tak, jak je níže uvedeno. Průběžné hrazení škody bude při konzultacích klientem dokládáno poštovními doklady o zaplacení*
- ***poškozenému Radku Havlíčkovi uhradí 900,- Kč v květnu 2003***
- ***poškozenému Obecnímu úřadu v Lesonicích uhradí 6 304,- Kč***
  - ***po 2 000,- Kč v červnu a červenci 2003,***
  - ***v srpnu 2003 částkou 2 304,- Kč,***
- ***poškozenému Zdeňku Suchanovi uhradí 15 000,- Kč***
- *probační úředník bude kontaktovat poškozeného Zdeňka Suchana a bude se s ním snažit jednat o možnosti náhrady jemu způsobené škody formou splátek (po 1 500,- Kč). O výsledku bude probační úředník klienta informovat na květnové schůzce.*

Další ujednání

- *klient se pokusí spojit s bývalou manželkou a dohodnout se s ní na obnovení kontaktů se synem*
- *o výsledku bude klient informovat probačního úředníka na červnové schůzce*
- *termín pro zpracování první zprávy o průběhu dohledu je 10. srpen 2003*

Klient má možnost obrátit se na probačního úředníka se žádostí o pomoc, podání informací či zprostředkování odborné služby.

Plnění probačního programu je nedílnou součástí realizace podmínek dohledu.

Probační program je možné dle potřeby aktualizovat.

V Třebíči dne 28. března 2003

.....
Jan Novák
klient

.....
Mgr. Filip Probátor
probační úředník

3. Kazuistiky

1. Mladistvý Petr V. (*1987)

Trestný čin z prosince 2004 (Petrovi bylo 17 let), kdy napadl svou matku, 15 minut ji držel v sevření a vyhrožoval ji, že ji zabije, během napadení matce zlomil ruku.

Petr má základní vzdělání, dvakrát se pokusil o studium na střední škole, ale z rozličných důvodů byl nucen studium ukončit. V období spolupráce s probační a mediační službou plánoval večerní studium na střední zdravotnické škole.

Paní V., matka klienta, byla v minulosti napadána svým starším bratrem. Petr býval přítomen fyzickému napadání matky vlastním otcem (byl i při pokusu otce o vyhození matky z okna). V rodině bylo navíc odhaleno sexuální zneužívání sestry obviněného, a to ze strany otce, který byl odsouzen k 7 letům nepodmíněně. V současné době je ve výkonu trestu. Otcem byl týrán i Petr. Petr je velmi agresivní zejména vůči matce, jeho chování vychází podle všech skutečností z „tradice“ rodiny, funguje tu tzv. **sociální dědičnost**.

Petrův případ byl vytipován probační úřednicí jako vhodný pro zahájení činnosti probační a mediační služby již během přípravného řízení. Během setkávání Petr přiznal, že při napadení na matku křičel, že ji zabije, uznal, že je to neadekvátní, ale zároveň řekl, že takové chování je v rodině běžné. Vyšetřovaný útok ze strany klienta k matce nebyl ojedinělý. Příčinou hádek býval rozpor při dodržování pravidel. K hádkám se Petr cítil být vyprovokován slovními narážkami matky.

Po spáchaném provinění se kritická situace vyřešila odstěhováním Petra z bytu své matky. Téměř denně však dále chodil za matkou do práce nebo domů. Matka klienta se s ním doma necítila bezpečně, měla obavy z dalšího útoku na svou osobu.

Probační úřednice se zaměřila na zvládnutí klientovy agresivity a přerušování rodinné „tradice“, při probírání tématu se klient v několika případech rozplakal. Probační úřednice mu nabídla možnost psychoterapeutické pomoci, klient sdělil, že byl již u několika psychologů, ale k ničemu to nebylo, proto měl pocit, že změna ani není možná.

Matka i Petr se rozhodli pro společné jednání v PMS formou mediace. Mnohé sporné otázky jejich budoucího fungování byly vyřešeny, společně se rozhodli pro návštěvy rodinné poradny. Paní V. nestáhla obvinění proti Petrovi, tomu byl nakonec udělen dohled probačního úředníka na 1 rok.

2. Mladistvý Tadeáš A. (*1988)

Přípravné řízení

- trestný čin z července 2004
- duben 2005 – klient a kurátor pro mládež kontaktují probační a mediační službu
- provinění výtržnictví (§202/1,2) ve spolupachatelství (§9/2), dále poškozování cizí věci (§257/1) ve spolupachatelství (§9/2).

Parta (Gang Plameňák: 6 mladistvých – v době spáchání trestného činu kolem 15 – 17 let, dále 3 dospělí – 18, 19 let), do které Tadeáš patřil, napadala náhodně vybrané osoby či skupiny osob, vše natáčela na digitální fotoaparát a nahrávky pak umísťovala na internetové stránky.

Klient žije v úplné rodině se třemi sourozenci. Vztah rodičů hodnotí jako bezproblémový. Výchovné postupy dle jeho názoru rodiče diferencují podle věku dětí. Jako reakce na trestnou činnost přistoupili rodiče ke zpřísnění režimu v jeho denním programu a k finančním postihům (sám si platí účet za mobilní telefon). Rodina byla celou událostí zaskočena, rodiče nechápali, že něco takového Tadeáš udělal. O tom, co se stalo, se dozvěděli až po zahájení trestního stíhání. I tak má Tadeáš v rodině oporu, rodiče situaci řeší adekvátně a vedou jej k zodpovědnosti za to, co udělal.

Klient toho času studoval na gymnáziu, v pololetí měl jednu nedostatečnou, ale domnívá se, že nebude mít problém s tím, aby školu bez problémů vystudoval.

Klient hrál 7 let florbal, který už ho příliš nebaví a uvažuje o tom, že si najde něco jiného. Dříve hrál šachy a dámu, ale s přibývajícímí povinnostmi ve škole tuto zálibu opustil. Věnuje se počítači.

Tadeáš uvádí, že toho času již není v kontaktu s nikým z party. Navíc udává, že si je vědom závažnosti provinění, kterého se dopustil. Podle jeho názoru se dostal do špatné společnosti a nedokázal odmítnout, ačkoliv většinou ví, co chce.

Sám kontaktoval PMS, chtěl se setkat s poškozenými, omluvit se jim, zjistit, do jaké míry je incident zasáhl a pokusit se následky pro ně minimalizovat. Vzhledem k tomu, že poškození na výzvu ke společnému jednání nereagovali, rozhodl se zaslat jim omluvný dopis.

Tadeáš má pocit, že tato zkušenost je pro něj ponaučení a že si musí dávat větší pozor na to, aby nepodléhal vlivu okolí. To, že je klient snáze ovladatelný, potvrdilo i psychologické vyšetření.

Klient docházel na jednání s probační úřednicí ve sjednaných termínech, navíc již v přípravném řízení docházel do probačního programu Sebeúcta – Řekni to přímo.

Dopis Tadeáše poškozenému:

„Vážený pane Š.,

v červenci loňského roku v době letních prázdnin jsme se spolu náhodně potkali v Praze. Pro Vás toto setkání bylo velmi nepříjemné, protože z mé strany vůči vám došlo k fyzickému kontaktu. Odstupem doby jsem si plně uvědomoval, jakou neuváženost a hloupost jsem provedl. Věřte, že to nebyla žádná averze vůči Vaší osobě, ale jenom nerozvážnost z mé strany podpořená partou „kamarádů“. Již dříve jsem se Vás snažil kontaktovat s pomocí probačního pracovníka, zda-li by jste měl zájem o osobní schůzku, ale nedostal jsem odpověď, tudíž jsem se rozhodl Vás kontaktovat ještě jednou a to osobním dopisem. Přál bych si, zda-li by jste mohl na tuto pro vás nepříjemnou věc zapomenout. Na dálku Vám podávám svoji pravici na usmířenou a přijměte prosím z mé strany co nejsrdečnější omluvu za potíže, které jsme Vám tímto jednáním způsobil.

V úctě, Tadeáš A.“

Vykonávací řízení

Klient byl odsouzen k uložení výchovného opatření, a to k dohledu probačního úředníka na dobu jednoho roku a dále k trestnímu opatření obecně prospěšných prací ve výměře 50 hodin.

3. Radka K. (*1987, 18 let) - náhrada vazby dohledem

- § 234/1 trestního zákoníku, trestný čin loupeže spáchaný ve spolupachatelství

V 16 letech byla Radka pro opakované útěky na návrh matky umístěna ve výchovném ústavu. Po dosažení zletilosti odjela spolu s kamarádkou (spolupachatelkou) do Prahy, kde žila jako bezdomovec ve starých domech či u známých. Nikdy nepracovala. Radka odmítla nabízenou podporu rodičů i jistotu finančního zajištění v podobě pobírání sociálních dávek a rozhodla se žít v Praze bez zázemí a bez jakýchkoliv prostředků.

Radka K. přešla do péče PMS Praha v listopadu 2005, a to proto, že po propuštění z vazby změnila místo svého pobytu, přestože se v písemném slibu zavázala setrvat v místě trvalého pobytu. Vzhledem k nastalé situaci bylo s probační úřednicí PMS ze střediska L. dohodnuto, že dohled bude realizován v Praze, a to jednou za 14 dní. Během tří měsíců spolupráce se probační úřednice s klientkou domluvily na tom, že Radka bude docházet do probačního resocializačního programu pro podmíněně odsouzené především mladé dospělé.

V únoru 2006 byla spolupráce s klientkou ze strany probační úřednice ukončena, protože opatření náhrady vazby dohledem ztratilo svůj účel. Radka totiž byla i se svou kamarádkou na konci ledna zadržena na vazbu pro podezření z majetkové trestné činnosti. O spolupráci s probační úřednicí v rámci přípravného řízení Radka neprojevila zájem.

4. Nezletilý Tigran H. (*1989)

- §140/2 trestního zákona, trestný čin padělání a pozměňování peněz.

Tigran nascanoval bankovku v hodnotě 5000 Kč, vzal ji mezi kamarády a řekl jim, že je to jeho kapesné. Bankovku pak dal kamarádovi s tím, aby ji rozměnil. Nemyslel si, že se jedná o tak závažný trestný čin. Z důvodů nedostatku věku pachatele (pod 15 let) mu byl uložen pouze dohled probačního úředníka.

Tigran žije ve společné domácnosti s matkou a sestrou. Rodiče jsou rozvedeni, do České republiky přijela rodina za otcem už v roce 1996, v témže roce ale otec musel Českou republiku opustit a má zde zákaz pobytu. Rodina je s ním v pravidelném kontaktu prostřednictvím telefonu a internetové pošty. O prázdninách jezdí klient za otcem do Arménie. Rodinné vztahy Tigran i jeho matka hodnotí jako harmonické, děti pomáhají matce s chodem domácnosti. Tigran chodí na soukromou školu s diplomatickým zaměřením, je tam spokojený, v budoucnu by se rád věnoval obchodu a rád by studoval na vysoké škole. Ve volném čase hraje závodně kulečnick.

S klientem byla během dohledu dobrá spolupráce, na setkání se dostavoval včas, popř. se řádně omluvil. Tigran dobře chápal situaci, do které se dostal, uvědomil si trestnost svého činu a akceptoval rozhodnutí soudu.

Po roce výkonu dohledu, kdy klient s probační úřednicí velmi dobře spolupracoval a kdy nebyla zjištěna žádná rizika, která by klienta mohla vést k dalšímu protiprávnímu jednání, navrhla probační úřednice soudu rozhodnout o zrušení opatření dohledu probačního úředníka, neboť opatření splnilo svůj účel.

Dohled byl zrušen v září 2006.

5. Mladistvý Jan K. (*1989)

Předběžné řízení

- nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů (§ 187 odstavec 1 trestního zákona), resp. neoprávněně dovezl, prodal nebo jinak jinému opatřil nebo pro jiného přechovával omamnou nebo psychotropní látku (marihuanu). Provinění spácháno v lednu 2006, tedy těsně před Janovými 17. narozeninami.

Trvalé bydliště má Jan v C., ale studuje v Praze, kde přes týden bydlí na internátě. Na víkendy a na prázdniny jezdí domů. Má staršího bratra, který již pracuje.

Při jednání s Janem bylo domluveno jeho zařazení do probačního programu, dále bezplatné vykonání 60 hodin společensky prospěšné činnosti a uložení výchovného omezení neužívat návykové látky. Dle slov klienta s marihuanou skončil.

Ke svému provinění sdělil, že si neuvědomil možné důsledky svého činu. Ve škole nemá kázeňské problémy, je zde spokojený, se spolužáky vychází dobře, je ve 2. ročníku SŠ výpočetní techniky. Nyní má obavy z reakce školy po případném rozhodnutí soudu. Chtěl by pokračovat ve studiu na vysoké škole. Jeho přístup ke spolupráci s probační úřednicí je otevřený a pozitivní, spolupracující.

Rozhodnutí soudu (po měsíci práce s klientem, 6 měsíců od provinění):

Podmínečné zastavení se zkušební dobou na 12 měsíců., jako výchovné opatření uloženo dohled probačního úředníka, a to na dobu zkušební doby podmíněného zastavení trestního stíhání, a absolvování probačního programu (předem sjednaného s probačním úředníkem). Dále uloženy výchovné povinnosti ve formě 30 hodin společensky prospěšné činnosti a výchovná omezení ve smyslu zákazu užívání omamných látek.

Výkon dohledu

30 hodin společensky prospěšné činnosti si Jan odpracoval během prázdnin bez jakýchkoliv potíží, a to do konce července 2006 (tedy ani ne 2 měsíce po rozsudku), v penzionu pro důchodce. Probační program klient plní bez problémů, dle svých slov marihuanu neužívá. Jedinou potíží bylo v prvním půlroce plnění dohledu, uskutečněné konzultace byly 3, neuskutečněné také 3. Druhý půlrok se Jan dostavil na všechna setkání až na jedno (nemoc), dokončil probační program.

Probační úřednice se po uplynutí zkušební doby přiklonila k ukončení trestního stíhání vzhledem k tomu, že všechna udělená výchovná opatření i výchovné povinnosti klient splnil

a jejich účel byl naplněn. Soud rozhodl o tom, že se během zkušební doby klient osvědčil a trestní stíhání bylo zastaveno.

6. Mladistvý Julius B. (*1986)

- § 234/1 TZ, t.č. loupeže spáchané ve spolupachatelství
- rozhodnutí soudu v červnu 2004, převzato pracovištěm PMS v srpnu 2004
- odsouzen k trestnímu opatření podmíněného odsouzení ve výši 1 roku se zkušební dobou v trvání tří let s dohledem.

Od 13/14 let bere Julius heroin (asi 5 let), zpočátku jej kouřil, pak přešel na nitrožilní aplikaci. Měkké drogy zřejmě již dříve. Od 12 let vystřídal několik výchovných ústavů. Je nejstarší z pěti sourozenců, on sám vyrůstal u prarodičů, ostatní sourozenci u rodičů (úplná rodina).

Do výchovného ústavu byl zařazen z důvodů záškoláctví, krádeží, útěků z domova. Heroin bral na propustkách a o prázdninách. Dle svých slov páchal trestnou činnost vždy pod vlivem drog.

Ve vazbě byl před rozhodnutím soudu 2,5 měsíce, a to proto, že se nedostavoval na výzvy orgánů činných v trestním řízení. Ve vazbě podstoupil léčbu závislosti subutexem, ale obává se návratu k drogám ve chvíli, kdy bude potkávat staré známé.

Klient byl dle rad probační úřednice na úřadu práce, bylo mu nabídnuto zametání ulic (za 7 tisíc), odmítl.

Co se týče školy, dokončil základní školní docházku ve zvláštní škole při výchovném ústavu, dále absolvoval 1. ročník učebního oboru zahradník.

Klient je údajně celé dny doma, aby nepotkal známé, ven moc nechodí, občas s mladšími bratry, nudí se. Matka je na mateřské dovolené, dává klientovi peníze. Otec jezdil s kamionem, před 2 měsíci přestal, aby zařídil klientův odjezd za prací do Velké Británie.

Trestná činnost: V červnu 2003 v době kolem 16 hodin v Praze 1 v tramvaji číslo 9 nejprve přistoupili k dvěma nezletilým poškozeným M. J. a J. B. a pod záminkou, že jsou oblečení jako skinheadi, začali oběma poškozeným vyhrožovat, že je podřežou a hodí do Vltavy. Poté obviněný Julius B. zmlátil poškozeného M. J., snažil se mu ukrást peněženku, což se mu nepodařilo, a tak pod pohrůzkou fyzického násilí (podřezání a zabití) požadovali po poškozených vydání mobilního telefonu. Když to poškození odmítli, znovu jim vyhrožovali, tentokrát vyhozením z tramvaje, zmlátili je, a nakonec se jim podařilo mobilní telefon ukrást.

Oba pachatelé v té době užívali drogy. Znalec pro obžalovaného Julia B. navrhol umístění do výchovného ústavu se zaměřením na léčení drogových závislostí, avšak sám dodal, že je málo pravděpodobné, že by takové léčení splnilo svůj účel.

Ze zpráv OSPOD, výchovných ústavů, i ze zpráv soudního znalce z oboru psychiatrie vyplývá, že u obviněného se jedná o dlouhodobé výchovné problémy, které svědčí pro velmi problematickou budoucnost obžalovaného, pokud se sám svými silami nebo za pomoci odborníků nepokusí stabilizovat svoji sociální a osobnostní situaci. Soud odůvodňuje udělení nízkého a navíc podmíněného trestu tím, že dává obžalovanému šanci, aby mohl v průběhu zkušební doby za spolupráce s probační službou zvolit optimální psychosociální programy, které by měly zabránit případnému dalšímu protiprávnímu jednání obžalovaného.

V říjnu se klient přiznal, že začal znovu brát drogy, údajně z nudy. Rozhodl se svěřit se probační úřednici a požádat ji o pomoc. Probační úřednice jej po dohodě doprovodila na motivační skupinu do Sananimu. Avšak klient tam byl jen jednou, údajně jej to tam nebavilo. Proto mu probační úřednice nabídla seznam léčeben a komunit, zabývajících se drogovými závislostmi.

Rodiče spolupracují, z klienta jsou zoufalí, je agresivní, drogy bere i doma, několikrát byli nuceni volat policii.

Od listopadu detox v Bohnicích, v prosinci zaměstnání, které mu sehnal otec, stará se o koně.

Ze zprávy o období od 14. 1. 2005 do 11. 7. 2005

S prací u koní přestal, proto je půl roku nezaměstnaný, není registrován na úřadu práce. Proběhla 4 setkání, 2 omluvena. Rodiče přesvědčeni, že Julius krade, bere drogy, vyvracejí některé skutečnosti, uvedené klientem. Na domluvené setkání, kde by se vyjasnili sporné body a kde by mohla být domluvena strategie fungování rodiny a klienta v ní, se nikdo nedostavil.

Další trestná činnost ze 13. 9. 2005, rozsudek z 29. 9. 2005, pokus o krádež mobilního telefonu a dále za trestný čin neoprávněného držení platební karty. Uložen trest 200 hodin obecně prospěšných prací.

Následně další trestná činnost, krádež. Uložen souhrnný trest 5 měsíců nepodmíněně.

Zpráva z 11.1.2006

Uskutečněno pouze jedno řádně sjednané setkání za 6 měsíců, 3 neomluvené absence, 3 příchody mimo domluvený termín. Před plánovanou návštěvou v místě bydliště z bytu odešel, proto bylo jednáno pouze s klientovou matkou, které bylo přínosné pro objektivizaci některých informací, které klient probační úředníci sdělil. Při konfrontaci během dalšího setkání s klientem, se klient přiznal, že ve více skutečnostech probační úředníci lhal.

Spolupráce s klientem byla neuspokojující, vzhledem k další trestné činnosti klienta a žádné snaze z jeho strany zlepšit svou sociální situaci či řešit problém užívání drog, probační úřednice navrhla nařídit výkon původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody.

7. Mediaci – František F. (*1990)

Mladiství František F., Filip Š.(1989), Jaroslav K. (1990), Tomáš M. (1990), Petr V. (1990)

- provinění výtržnictví ve spolupachatelství spáchané v září 2006, u Filipa Š. provinění loupeže.
- parta výše jmenovaných napadla poškozené Jakuba S., Jakuba Ch., Jana V., Janu U. a Kristýnu K. a odcizili jim videokameru, na kterou společně natáčeli film.

Setkání 3. 1. 2007: František si je vědom toho, že to byl právě on, kdo incident vyprovokoval a zaútočil jako první, vnímá tuto skutečnost jako velkou chybu. Má zájem o mediaci, v rámci níž by se poškozeným omluvil.

Zjistit kontakty na poškozené se bohužel podařilo až na konci února 2007 a první jednání s některými z poškozených se podařilo realizovat až v březnu. Poškození s mediací s Františkem souhlasili, chtěli se s ním ale sejít samostatně, bez ostatních obviněných, protože jej vnímali jako iniciátora konfliktu. V té době již František pobýval v internátním oddělení výchovného ústavu a Středisku výchovné péče Klíčov v K., kde byl na dvouměsíčním dobrovolném pobytu.

K mediaci s Františkem F. nakonec došlo až v září 2007. Před samotným setkáním obou stran bylo jednáno zvláště s obviněným a zvláště s poškozenými.

Průběh mediaci:

Obě strany na začátku sdělily, co od mediaci očekávají (omluvit se, zjistit, proč k incidentu došlo, náhrada újmy, která vznikla).

Obviněný sdělil, že k samotnému průběhu incidentu není schopen nic říct, protože si nic nepamatuje. Poškozený tedy sdělil, jak konflikt vnímal on, včetně obav, které měl tehdy i těch, které stále přetrvávají.

Obviněný řekl, jaké kroky učinil k tomu, aby už neopakoval své nezákonné chování (pobyt ve středisku výchovné péče, ukončení kontaktu se spolupachateli).

Dále se obě strany zabývali možnostmi odškodnění poškozeného (ztráta času, který věnoval natáčení filmu, čas, který věnoval průběhu trestního řízení, problémy ve škole,...). Probační úřednice poučila obě strany o tom, že náhrada vzniklé újmy je pouze věcí dohody obou stran a nebude předmětem trestního řízení. Obviněný sdělil, že je ochoten odškodnit poškozeného a domluvili se na dalších podrobnostech (výše náhrady – 2000 Kč, způsob úhrady atd.) Oba se rovněž shodli na tom, že dohodu uzavřou písemně.

Mediace podle slov obou stran splnila jejich očekávání. Podle slov probační úřednice splnila mediace svůj účel a došlo k urovnání vzniklého konfliktu. Navíc se podařilo naplnit i výchovný účel mediace pro pachatele.

Anotace

Diplomová práce na téma *Role probace a mediace při práci s problémovou mládeží* zařazuje probaci a mediaci do systému metod pracujících s problémovou mládeží. V první kapitole je popsána problematika sociálních deviací obecně s vymezením možných příčin delikvence mládeže, podle kterých pak probační pracovník usuzuje na konkrétní způsob práce s jedincem. Podstatná část práce je věnována Probační a mediační službě České republiky, tedy organizaci, která probaci a mediaci zajišťuje. Konkrétně je popsána historie vzniku probace, dále se práce zaměřuje na klienty a pracovníky probační služby, v neposlední řadě se pak zabývá jednotlivými technikami práce s klienty.

Práce je teoreticky opřena o podstatné zákony, které se jí tematicky dotýkají, konkrétně o Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (218/2003 Sb.) a o Zákon o probační a mediační službě (257/2000 Sb.).

Poslední část práce je věnována supervizi v pomáhajících profesích se zaměřením na probační a mediační službu. Tato kapitola obsahuje také návrh na systém supervize právě v instituci probační a mediační služby a návrh na systém dalšího vzdělávání pracovníků tamtéž.

Abstract

Graduation thesis called *The role of probation and mediation at work with troubled youth* ranges probation and mediation service into the system of methods which works with troubled youth. The first chapter describes the dilemma of social deviation in general and specifies possible causes of delinquency of young people. According to these causes the probation worker might decide for concrete model of work with client. Main part of the thesis is dedicated to Probation and Mediation Service of the Czech Republic as the covering organisation of probation and mediation. There is described history and roots of probation service, clients and probation workers specifics as well as practical modes of work with client.

The thesis concerns laws linked to this topic, specifically *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (218/2003 Sb.)* and *Zákon o probační a mediační službě (257/2000 Sb.)*.

The last part is focused on the supervision in helping professions concerning the Probation and Mediation Service. This chapter contains also draft of the supervisory system and further education of the probation workers.

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne 29. 11. 2007

.....

Podpis

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	Číslo OP	Bydliště	Datum